

De afkeurende controleverklaring

Katrien Vanmuijsen

promotor :
Prof. dr. Roger MERCKEN

UNIVERSITEIT HASSELT
FACULTEIT BEDRIJFSECONOMISCHE WETENSCHAPPEN

De afkeurende controleverklaring

Masterproef voorgedragen tot
het behalen van de graad van
toegepaste economische wetenschappen

Accountancy & Financiering

door: Katrien VANMUIJSEN

Promotor: Prof. dr. R. MERCKEN

2009-2010

Woord vooraf

Deze masterproef vormt het sluitstuk van mijn opleiding Toegepaste Economische Wetenschappen, met afstudeerrichting Accountancy en Financiering aan de Universiteit Hasselt. Ze is ontstaan uit grote interesse in het onderwerp.

Allereerst een speciaal dankwoord aan Prof. Dr. R. Mercken voor zijn deskundige raadgeving en kritische beschouwing bij het uitwerken van deze masterproef. Hij gaf mij de mogelijkheid om een dieper inzicht te verwerven in dit boeiende onderwerp.

Verder hebben een aantal andere mensen deze masterproef nagelezen op mogelijke inhoudelijke en grammaticale fouten. Hiertoe dient ook aan hen dank te worden betoond.

Voor mijn empirisch onderzoek heb ik kunnen rekenen op de medewerking van de heer Eric Van den Broele van Graydon Belgium NV. Zonder hem was het nooit mogelijk geweest om dit onderzoek tot een goed einde te brengen.

Ten slotte richt ik graag een laatste dankwoord aan mijn ouders en vrienden. Zij steunden mij tijdens het maken van deze masterproef, op hen kon ik ook steeds gedurende mijn studies rekenen.

Mei 2010,

Katrien Vanmuijsen

Samenvatting

Centraal in deze eindverhandeling staat één van de verklaringen die door de commissaris gegeven kan worden ter evaluatie van de controle van de jaarrekening van een onderneming, namelijk de afkeurende controleverklaring. Ze wordt in deze eindverhandeling bekeken vanuit twee perspectieven. Een eerste perspectief betreft de controlestandaarden. Wanneer moet de commissaris overgaan tot een afkeurende controleverklaring, welke overwegingen zijn opgenomen in de Internationale Controlestandaarden en de IBR-normen? De tweede invalshoek bestaat uit een analyse van de afgeleverde afkeurende controleverklaringen zelf. Hierbij zal onderzocht worden welke mogelijke indicatoren voor een afkeurende controleverklaring vermeld worden, of er sectorale en/of dimensieverschillen zijn en of er een verschil is tussen de Big 4 en andere auditors. Analyse van de afkeurende controleverklaringen is mogelijk aangezien de commissaris verplicht is de keuze van zijn controleverklaring te motiveren en die verklaringen openbaar zijn. Ook bekijken wij de mogelijke gevolgen van een dergelijke verklaring.

Deze eindverhandeling is opgebouwd uit vier hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk wordt het onderzoeksplan toegelicht. In het tweede hoofdstuk wordt een algemeen kader geschetst en worden de kernbegrippen omschreven. Eveneens wordt hier het commissarisverslag zelf besproken, samen met de mogelijke types van controleverklaringen. Het volgende hoofdstuk is een weerslag van een grondige literatuurstudie met betrekking tot de drie grote groepen waarop de motivering van de auditor tot het komen van een afkeurende verklaring meestal op gebaseerd is, met name de bedrijfscontinuïteit, de interne controle en de waardering. In dit hoofdstuk kan ook informatie over de interpretatie van de afkeurende controleverklaring door accountants en gebruikers worden teruggevonden. In het laatste hoofdstuk wordt op basis van de data verkregen van Graydon Belgium NV, Belfirst en de Balanscentrale een empirisch onderzoek gevoerd dat antwoord geeft op de centrale onderzoeksvraag en de deelvragen.

Hoofdstuk 4, waarin het empirisch onderzoek besproken wordt, omvat tien onderdelen. Deel 1 onderzoekt de algemene evolutie van de afkeurende controleverklaring. Er wordt gekeken hoe dit type van verklaring evolueert gedurende de periode 2004-2008 en eveneens hoe dit type verklaring zich

gedurende deze periode verhoudt ten opzichte van de andere types verklaringen. De afkeurende controleverklaring vormt veruit de kleinste groep, de aantallen per jaar van dit type verklaring variëren tussen 11 (in 2005) en 21 (in 2008).

Onderdeel 2 behandelt de aanwezige sectorale verschillen.

Deel 3 gaat in op de dimensieverschillen, de rechtsvorm en de ligging van de onderneming. Hier werd de vergelijking gemaakt voor enerzijds de periode 2004-2008 van de afkeurende verklaring en anderzijds het geheel van alle types verklaringen. Bij de ligging van de onderneming werd gebruik gemaakt van de taalcodes, namelijk 'F' (Franstalig) en 'N' (Nederlandstalig).

In deel 4 werd getracht te onderzoeken of er een verband is tussen het type auditkantoor en de afkeurende controleverklaring. Met het type auditkantoor wordt bedoeld of het gaat om een Big 4 of een non-Big 4 auditkantoor.

In deel 5 wordt nagegaan of vennootschappen die pas van auditor gewisseld hebben, meer kans maken op een verklaring voor continuïteitsonzekerheden en dus ook meer kans maken op een afkeurende verklaring. Eveneens wordt gekeken of een negatieve verklaring¹ en dus in het bijzonder de afkeurende controleverklaring, ertoe bijdraagt dat een onderneming sneller over zal gaan tot een auditorwissel.

Uit onderdeel 6 volgen de resultaten omtrent de zgn. passiefcodes die resulteren uit een afkeurende controleverklaring. Er werden 5 verschillende passiefcodes waargenomen, namelijk de fusie door overneming, de sluiting van vereffening, het faillissement – opening, de vervroegde ontbinding/vereffening en de sluiting van faillissement in geval van niet-verschoonbaarheid. In de eerste plaats wordt gekeken hoe frequent deze passiefcodes voorkomen gedurende 2004-2008, vervolgens wordt enkel 2004 uitgediept.

In deel 7 wordt er nagegaan of er een verband bestaat tussen de FiTo®-score en de afkeurende verklaring.

In deel 8 wordt nagegaan of het type verslag voorafgaand aan de afkeurende verklaring en de afkeurende verklaring zelf verband houden met mekaar. Er kan geconcludeerd worden dat het merendeel van de voorgaande verklaringen niet

---

¹ Onder de 'negatieve verklaringen' vallen de verklaring met voorbehoud, de onthoudende verklaring en de afkeurende verklaring.

bestaat uit een negatieve verklaring, maar uit een verklaring met toelichting. Dit met als reden dat een gebrek aan continuïteit een belangrijke reden tot afkeuring is en deze geuit wordt in een toelichtende paragraaf.

Het voorlaatste deel, deel 9, gaat verder in op de relatie tussen aan de ene kant de periode die verstrijkt tussen het einde van het boekjaar en de neerlegging van de jaarrekening bij de Balanscentrale en aan de andere kant de afkeurende controleverklaring. Er wordt ervan uitgegaan dat de kans groot is dat men bij een afkeurende verklaring bij het neerleggen van de jaarrekening de wettelijke periode van 7 maanden overschrijdt.

Het laatste deel, deel 10, bevat een analyse van de afkeurende controleverklaringen gedurende de periode 2004-2008. In het eerste deel van dit hoofdstuk werden alle door de commissaris aangehaalde redenen gecatalogeerd. Het tweede en laatste deel betreft de bespreking van enkele opmerkelijke casestudies.

Inhoudsopgave

Woord vooraf

Samenvatting

Lijst van veel voorkomende afkortingen

Lijst van figuren

Lijst van tabellen

1	Onderzoeksopzet.....	1
1.1	Probleemstelling.....	1
1.1.1	Omschrijving en situering.....	1
1.1.2	Begrippenkader.....	3
1.2	Onderzoeksvragen.....	4
1.2.1	Centrale onderzoeksvraag	4
1.2.2	Uitwerking deelvragen	5
2	Begrippenkader.....	8
2.1	Interne en externe audit	8
2.2	Wettelijke kader.....	12
2.2.1	België	12
2.2.2	Europese richtlijnen.....	14
2.3	De bedrijfsrevisor	15
2.3.1	Het ontstaan.....	15
2.3.2	Toegang tot het beroep.....	15
2.3.3	Het statuut van de bedrijfsrevisor	17
2.3.4	De twee pijlers van het auditberoep	17
2.3.4.1	Onafhankelijkheid	17
2.3.4.2	Deskundigheid	22
2.3.5	De opdrachten van de bedrijfsrevisor.....	23
2.3.5.1	De wettelijke permanente opdrachten.....	23
2.3.5.2	De wettelijke niet-permanente opdrachten	24

2.3.5.3	De conventionele opdrachten	24
2.3.6	Zijn aansprakelijkheid	24
2.3.7	De middelen waarover de bedrijfsrevisor beschikt	25
2.4	De Controleverklaring	25
2.4.1	Het controleverslag en het Wetboek van Vennootschappen.....	26
2.4.2	Deel 1.....	27
2.4.2.1	Verklaring zonder voorbehoud	28
2.4.2.2	Verklaring met voorbehoud	28
2.4.2.3	Toelichtende paragraaf	29
2.4.2.4	Onthoudende verklaring.....	29
2.4.2.5	Afkeurende verklaring.....	30
2.4.2.6	Verklaring in geval van onzekerheid m.b.t. continuïteit	32
2.4.3	Deel 2.....	32
3	Literatuurstudie m.b.t. de afkeurende verklaring	34
3.1	Motieven voor de afkeurende verklaring	34
3.2	Bedrijfscontinuïteit	34
3.2.1	Going concern opinie	36
3.2.1.1	Factoren die going concern opinie beïnvloeden.....	37
3.2.1.1.1	Audithonorarium	37
3.2.1.1.2	Verlies van klanten.....	39
3.2.1.1.3	Type auditor.....	39
3.2.1.1.4	Duur mandaat	39
3.2.1.1.5	Auditorwissel	41
3.2.1.1.6	Rechtsvervolging.....	42
3.2.1.1.7	Audit lag	42
3.2.1.1.8	Controleverslag van het jaar voordien.....	43
3.2.1.1.9	Financiële aspecten	43
3.2.1.1.10	Jaarverslag.....	44

3.2.1.2	Voorspelbaarheid van continuïteitsproblemen	44
3.3	Interne controle	45
3.4	Waardering.....	47
3.5	Interpretatie van het afkeurende controleverslag	47
3.5.1	Perceptie van de auditors	48
3.5.2	Perceptie van de gebruikers.....	49
3.5.3	Conclusie	49
4	Empirisch onderzoek.....	51
4.1	Algemene evolutie.....	51
4.1.1	Onderzoeksontwerp.....	51
4.1.2	Onderzoeksresultaten	52
4.1.2.1	Algemene tendens.....	52
4.1.2.2	Evolutie van 'positieve' verklaringen	53
4.1.2.3	Evolutie van 'negatieve' verklaringen	54
4.2	De afkeurende verklaring per sector	56
4.2.1	Onderzoeksontwerp.....	56
4.2.2	2004-2008	58
4.3	Rechtsvorm	60
4.4	De afkeurende verklaring per taalcode	62
4.5	Big 4 en andere auditors	63
4.6	Auditorwissel	65
4.7	Passiefcode en de afkeurende controleverklaring	68
4.7.1	2004-2008	70
4.7.2	2004	71
4.8	FiTo®-score en de afkeurende verklaring	71
4.8.1	Onderzoeksresultaten	72
4.9	Type verklaring voorafgaand aan de afkeurende verklaring	80
4.9.1	Onderzoeksontwerp.....	80

4.9.2	Onderzoeksresultaten	80
4.10	Termijn van neerlegging van de jaarrekening	81
4.10.1	Onderzoeksontwerp	81
4.10.2	Onderzoeksresultaten	82
4.11	Gedetailleerde analyse van de afkeurende controleverklaringen	86
4.11.1	Bespreking van aangehaalde redenen	86
4.11.1.1	Onderzoeksopzet	86
4.11.1.2	Onderzoeksresultaten	86
4.11.2	Bespreking van enkele casestudies	93
4.11.2.1	Case EA	93
4.11.2.2	Case RA	94
4.11.2.3	Case SA	94
4.11.2.4	Case YA	96
5	Algemene conclusie	97

Lijst van geraadpleegde werken

Bijlagen

Lijst van veel voorkomende afkortingen

ACN	Algemene Controlenormen
AV	Algemene Vergadering
COSO	The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission
GCO	Going concern opinie
IBR	Instituut der Bedrijfsrevisoren
IC	Interne Controle
IFAC	International Federation of Accountants
MVB	Met voorbehoud
NEV	Negatief eigen vermogen
RvB	Raad van Bestuur
ZVB	Zonder voorbehoud

Lijst van figuren

Figuur 2.1: Interne audit vs Externe audit	12
Figuur 2.2: Goedkeurende en niet goedkeurende verklaringen	27
Figuur 2.3: Verklaringen in geval van continuïteitsproblemen	32
Figuur 3.1: Het falingspad	43
Figuur 3.2: Relatief percentage types auditverslagen tot 4 jaar voor falen	44

Lijst van tabellen

Tabel 3.1: Perceptie van de auditors	48
Tabel 3.2: Perceptie van de gebruikers.....	49
Tabel 4.1: Algemene tendens van de controleverklaringen.....	53
Tabel 4.2: Evolutie van de 'positieve' verklaringen.....	54
Tabel 4.3: Evolutie van de 'negatieve' verklaringen.....	55
Tabel 4.4: Sectoren 2008	57
Tabel 4.5: Afkeurende verklaring versus sector 2008	58
Tabel 4.6: Sectoren 2004-2008.....	59
Tabel 4.7: Afkeurende verklaring versus sector 2004-2008.....	60
Tabel 4.8: Rechtsvorm versus afkeurende verklaring	61
Tabel 4.9: Rechtsvorm versus alle types verslagen	62
Tabel 4.10: Afkeurende verklaring versus taalcode	63
Tabel 4.11: Type auditkantoor	64
Tabel 4.12: Auditorwissel na afkeurende verklaring	66
Tabel 4.13: Auditorwissel na afkeurende verklaring versus mandaat.....	67
Tabel 4.14: Afkeurende verklaring als gevolg van auditorwissel.....	68
Tabel 4.15: Afkeurende verklaringen versus passiefcode 2004-2008.....	70
Tabel 4.16: Afkeurende verklaringen versus passiefcode 2004	71
Tabel 4.17: Gemiddelde FiTo®-score per type verklaring	74
Tabel 4.18: Type verklaring voorafgaand aan afkeurende verklaring	81
Tabel 4.19: Afkeurende verklaring versus neerlegging (7 maanden)	83
Tabel 4.20: Afkeurende verklaring versus neerlegging (8 maanden)	83
Tabel 4.21: Voorkomende clusters.....	88
Tabel 4.22: Per bedrijf uitsplitsing van de aangehaalde redenen.....	89

1 Onderzoeksofzet

1.1 Probleemstelling

1.1.1 Omschrijving en situering

Als gevolg van diverse boekhoudschandalen zoals WorldCom, Enron en Lernout & Hauspie kwam er een grote beweging op gang om het vertrouwen in de financiële verslaggeving te versterken. Zo kwam in de USA de Sabanes-Oxley act (SOX) tot stand. Deze complexe regelgeving is gericht op de interne controle en de audit. In Europa is men na de verplichting van de toepassing van de International Financial Reporting Standards (IFRS) voor de rapportering van beursgenoteerde bedrijven ook tot de verplichting van de International Standards of Auditing overgegaan. Een opvallend item binnen deze evolutie in Europa is dat er in nagenoeg alle lidstaten vrij snel een nieuwe regelgeving omtrent de onafhankelijkheid van de externe controleur tot stand kwam (Van Vlaenderen, 2007).

De betrouwbaarheid van de financiële gegevens van een onderneming is van groot belang voor beleggers, kredietverstrekkers, schuldeisers, personeel, het publiek in het algemeen en de overheid. Zij zoeken naar een houvast en trachten die te vinden in de controleverklaring. Hoewel zij vooral geïnteresseerd zijn in uitdagende, commerciële doelstellingen, in briljante resultaten en goede vooruitzichten en in royale dividenden staat de betrouwbaarheid centraal (Dries, Van Brussel en Willekens, 2004). De gegevens horen een degelijk en gestructureerd inzicht te geven in de gang van zaken van een onderneming. Op basis hiervan worden belangrijke beslissingen genomen. De financiële gegevens liggen vervat in de jaarrekening, die bestaat uit de balans, de resultatenrekening en de toelichting, bij toepassing van de IFRS ook het kasstromenoverzicht en het mutatieoverzicht van het eigen vermogen. Het is de bedrijfsrevisor die zal beoordelen of de jaarrekening een getrouw beeld van de realiteit geeft (Van Vlaenderen, 2007).

De belangrijkste taak van de externe controleur bestaat eruit dat hij een audit van deze jaarrekening doet. Terwijl hij de audit uitvoert, mag hij de onderneming op sommige vlakken met raad en daad bijstaan. De gemeenschappelijke noemer van deze opdrachten is dat de bedrijfsrevisor een "label" toekent, waarbij hij voor

boekhoudkundige documenten verklaart dat zij beantwoorden aan de wettelijke eisen en wanneer het een jaarrekening betreft, dat deze een getrouw beeld geeft van de gecontroleerde entiteit (Wettelijke opdrachten van de bedrijfsrevisor, 2009). Het toekennen hiervan omhelst het begrip controleverklaring. De inhoud van dit rapport, het controleverslag, wordt door ISA 700 bepaald. Het betreft vijf puntjes, namelijk: een inleidende paragraaf, de beschrijving van de verantwoordelijkheden van het management voor de financiële overzichten, de omschrijving van de verantwoordelijkheden van de auditor, het oordeel van de auditor en de overige rapporteringsverantwoordelijkheden. Het controleverslag van de onafhankelijke externe auditor, wat voor de buitenwereld de enige tastbare output van het auditproces is, heeft verschillende uitkomsten. Enerzijds kan hij tot de conclusie komen dat er een getrouw beeld is met al dan niet voorbehoud voor specifieke punten of eventueel een toelichtende paragraaf voor belangrijke onzekerheden. Anderzijds kan de verklaring onthoudend zijn of in het slechtste geval afkeurend.

Aerts (2002) drukt de afkeurende verklaring uit als het bestaan van een meningsverschil tussen de commissaris en het bestuursorgaan met betrekking tot het getrouw beeld. Indien de commissaris van mening is dat de jaarrekening geen getrouw beeld geeft van het vermogen, de financiële positie en de resultaten van de onderneming of groep, dient hij de jaarrekening af te keuren (p. 19).

Meigs (1966) verklaart dat een jaarrekening eveneens afgekeurd dient te worden indien de boekhouding niet conform de algemeen aanvaarde boekhoudprincipes is gevoerd. Er moet een duidelijke verklaring van de tekortkomingen inbegrepen zijn in het verslag (p. 8). De naleving vanwege de bestuurders van het vennootschapsrecht en de statuten speelt ook een rol in het al dan niet neerleggen van een afkeurende verklaring.

In een concrete situatie moet de auditor dus kiezen uit mogelijke alternatieven. Vastgesteld kan worden dat een afkeurende verklaring erg zeldzaam is (volgens Graydon Belgium NV slechts 21 afkeurende verklaringen in 2008).

Hieruit vloeit de kernvraag voort, namelijk: "*Hoe komt de bedrijfsrevisor tot het afleveren van een afkeurende controleverklaring?*" Dit is het thema van mijn masterproef en zal uitvoerig aan verder onderzoek onderworpen worden.

1.1.2 Begrippenkader

De **jaarrekening** wordt door Van Vlaenderen (2007) omschreven als het medium waardoor informatie over de verrichtingen en de financiële toestand van een onderneming ter beschikking wordt gesteld van diverse rechtstreeks in de onderneming geïnteresseerde partijen (p. 12).

In De audit van de jaarrekening (2009) wordt **de audit van de jaarrekening** als volgt geformuleerd:

“Het oordeel van de bedrijfsrevisor over het getrouw beeld van de jaarrekening of de geconsolideerde jaarrekening is gebaseerd op het geheel van controlewerkzaamheden, ook aangeduid als de audit.”

In België werd het begrip **getrouw beeld** in het boekhoudrecht niet gedefinieerd. In het artikel van Bruno Colmant (2006), Enkele beschouwingen rond het begrip getrouw beeld, kan wel het volgende teruggevonden worden:

De noodzaak van een Belgisch getrouw beeld impliceert dat alle wettelijke en regelgevende bepalingen worden nageleefd en dat de jaarlijkse voorstelling adequate informatie verstrekt aan de lezers.

Ofschoon het getrouw beeld niet gedefinieerd werd in het Belgisch boekhoudrecht werden toch een aantal bijkomende regels voorzien om het getrouw beeld te vrijwaren:

- de verplichting om bij de jaarrekening, eventueel bijkomende inlichtingen te verstrekken die nodig zijn voor een getrouw beeld van het balansvermogen, de financiële positie en de resultaten van de onderneming;
- het is de onderneming toegestaan om van de boekhoudkundige waarderingsregels af te wijken wanneer deze regels de inachtneming van het getrouw beeld in de weg staan;
- wanneer de waarderingsregels die op een boekhoudkundige situatie van toepassing zijn, niet in de regelgeving voorkomen, moet dit in de toelichting verduidelijkt worden (p. 6).

Volgens artikel 130 van het Wetboek van Vennootschappen worden de **commissarissen** benoemd, door de algemene vergadering, onder de **bedrijfsrevisoren**, ingeschreven in het openbaar registeren van het instituut van Bedrijfsrevisoren (IBR). Art. 135 W. Venn. zegt dat de commissarissen benoemd worden voor een hernieuwbare termijn van drie jaar. De benoeming van een commissaris is volgens het Wetboek van Vennootschappen niet van toepassing voor de in art. 141 vermelde vennootschappen (kleine vennootschappen of vennootschappen met onbeperkte aansprakelijkheid), met andere woorden, wel voor beperkt aansprakelijke grote vennootschappen.

1.2 Onderzoeksvragen

1.2.1 Centrale onderzoeksvraag

Om het aangehaalde praktijkprobleem samen te vatten, kunnen we zoals eerder vermeld, de volgende onderzoeksvraag stellen:

'Hoe komt de bedrijfsrevisor tot het afleveren van een afkeurende controleverklaring?'

Gezien de centrale onderzoeksvraag redelijk ruim is zal het nodig zijn om deze op te delen in meerdere deelvragen. Aan de hand van het onderzoek naar deze deelvragen zal dan een antwoord geformuleerd kunnen worden op de centrale onderzoeksvraag. De geformuleerde onderzoeksvraag zal uitgediept worden in de volgende deelvragen:

- Wanneer schrijven de Internationale Controlestandaarden en de IBR-normen een afkeurende verklaring voor?
- Hoe vaak komt een afkeurende verklaring voor?
- Waaruit bestaan de andere mogelijke overwegingen van een bedrijfsrevisor?
- Zijn er in de voorgaande jaren indicatoren die een afkeurende controleverklaring voor een onderneming inleiden?
- Wat zijn de gevolgen van een dergelijke verklaring?
- Zijn er verschillen op basis van de sector, de rechtsvorm of de taalcode met betrekking tot het afleveren van een afkeurende controleverklaring?
- Is er een verschil tussen de Big 4 en andere auditors?

1.2.2 Uitwerking deelvragen

- *Wanneer schrijven de Internationale Controlestandaarden en de IBR-normen een afkeurende verklaring voor?*

Een afkeurende verklaring is een zeer sterk knipperlicht, een indicatie dat de jaarrekening grove fouten bevat. Hierdoor is de jaarrekening geen weerspiegeling meer van de realiteit. Een auditor heeft zich echter te houden aan de opgelegde normen en standaarden. Wat schrijven deze precies voor? Wanneer mag een auditor overgaan tot het afleveren van een afkeurende verklaring?

- *Hoe vaak komt een afkeurende verklaring voor?*

Uit de studie van Graydon Belgium NV weten we reeds dat een afkeurende verklaring maar zelden voorkomt. In 2008 kwam dit slechts 21 keer voor. Loopt dit aantal in stijgende lijn over de jaren heen? Of kent dit een dalende trend? Wat is de evolutie van de 'postieve' (de verklaring ZVB en de verklaring ZVB met toelichtende paragraaf) en de 'negatieve' verklaringen (de verklaring MVB, de onthoudende verklaring en de afkeurende verklaring)?

- *Zijn er in de voorgaande jaren indicatoren die een afkeurende controleverklaring inleiden?*

Deze vraag heeft tot doel te achterhalen welke controleverklaring het bedrijf met afkeurende verklaring in de jaren voordien toegewezen heeft gekregen. Aan de hand van deze verslagen zal nagegaan worden of er toen al factoren aanwezig waren die de kans op een afkeurende verklaring vergrootten.

- *Wat zijn de gevolgen van een dergelijke verklaring?*

Wanneer de controleverklaring van een onderneming afkeurend is, houdt dit dan ook rechtstreeks in dat ze gedoemd is om te falen? Wat zijn de kansen dat een bedrijf zich terug weet te herpakken?

Graydon Belgium NV heeft een dergelijk onderzoek al uitgevoerd. Vijf jaar geleden (m.a.w. in 2004) hebben zij aangetoond dat er een dalende trend was in het aantal toegekende afkeurende controleverklaringen en dat meer dan 1 op 6 bedrijven met zo een verslag failliet gingen.

In het empirische gedeelte zal getracht worden deze studie te repliceren voor het laatst geregistreerde jaar en indien mogelijk dit onderzoek uit te breiden door een verder doorgedreven analyse van de opgegeven motieven voor een afkeurende verklaring.

- *Zijn er verschillen op basis van de sector, de rechtsvorm of de taalcode met betrekking tot het afleveren van een afkeurende controleverklaring?*

Een vraag die tijdens de verkennende zoektocht al snel naar boven kwam, is of de afkeurende controleverklaring wordt afgeleverd, ongeacht de sector waartoe de onderneming behoort. Of zijn er sectoren waarin een afkeurende controleverklaring regelmatig voorkomt dan in andere?

Volgens Graydon Belgium NV zijn er immers grote sectorale verschillen met betrekking tot faillissementen. Koploper in 2003 is de horeca met 15,4% van het totaal aantal faillissementen. Daar een afkeurende verklaring vaak de voorbode is voor een faillissement, houdt dit dan ook rechtstreeks in dat de horeca het grootste aantal afkeurende verklaringen heeft gekregen? Hierbij moet wel rekening worden gehouden met het feit dat de meeste horeca-ondernemingen geen commissaris hoeven aan te stellen.

In 2003 zijn er 1.791 BVBA's, 597 NV's en 167 CV's failliet gegaan. Impliceert dit dat er van alle afgeleverde afkeurende verklaringen, er het meeste en met dergelijk groot verschil zijn bij BVBA's, opnieuw ermee rekening houdend dat het vooral NV's zijn die een commissaris moeten aanstellen.

- *Waaruit bestaan de andere mogelijke overwegingen van een bedrijfsrevisor, vooraleer hij tot een afkeurende verklaring komt?*

We weten reeds dat een auditor de keuze heeft tussen verschillende mogelijkheden, namelijk enerzijds kan hij tot de conclusie komen dat er een getrouw beeld is met al dan niet voorbehoud en eventueel een toelichtende paragraaf. Anderzijds kan de verklaring onthoudend zijn of in het slechtste geval afkeurend. Wat zijn de overwegingen van de bedrijfsrevisor die uiteindelijk zal overgaan tot de afkeurende verklaring? Wanneer worden deze andere verslagen afgeleverd?

- *Is er een verschil tussen Big 4 en andere auditors?*

De auditbedrijven die behoren tot de 'Big 4' (Deloitte, Ernst&Young, KPMG en PricewaterhouseCoopers) hebben een grote naambekendheid en faam verworven. Impliceert dit dat de Big 4 verhoudingsgewijs strenger zijn (en dus relatief meer afkeurende verklaringen afleveren) of selectiever zijn (en auditklanten met een hoge kans op afkeurende verklaring vermijden en dus relatief minder afkeurende verklaringen afleveren)?

2 Begrippenkader

In dit deel zal getracht worden de kernbegrippen te behandelen. Eerst en vooral zal worden begonnen met het verschil tussen de interne en de externe audit te schetsen en de interactie met de interne controle weer te geven. Er zal verder gegaan worden met een bondige beschrijving van het IBR, de toegang tot het beroep, de taken van de bedrijfsrevisor, zijn aansprakelijkheid en de middelen waarover hij beschikt. Ten slotte zal er worden ingaan op de controleverklaring, meer bepaald uit welke delen het controleverslag hoort te bestaan en wat deze inhouden.

2.1 Interne en externe audit

De interne audit is voor een groot stuk tot stand gekomen vanuit de wens om de externe audit aan te vullen. Men had nood aan een snellere controle en het voorkomen van fraude. Oorspronkelijk lag de nadruk vooral op het financiële maar geleidelijk aan werd de nadruk meer gelegd op het operationele aspect.

Alle transacties of verrichtingen die binnen de onderneming plaatsvinden, liggen vervat in het systeem van interne controle. COSO (1992) omschrijft interne controle (IC) als een proces dat uitgevoerd wordt door alle mensen van de organisatie, zoals de raad van bestuur, het management, het directiecomité en de werknemers. Interne controle hoort een redelijke, maar geen absolute zekerheid te verschaffen omtrent de verwezenlijking van bedrijfsdoelen. Ze is eveneens gericht op de verwezenlijking van:

- effectieve en efficiënte werking van de organisatie;
- betrouwbaarheid van de financiële verslaggeving;
- naleving van de geldende wetten en regels.

De IC omvat dus veel meer dan enkel dat wat betrekking heeft op de boekhoudkundige en financiële gegevens van een organisatie. Dit maakt dat we een onderscheid kunnen maken tussen de boekhoudkundige en de administratieve

controles. Beide zijn afhankelijk van mekaar. Een zwakke administratieve controle kan een boekhoudkundige controle waardeloos maken en vice versa. De bedrijfsrevisor is vooral geïnteresseerd in de boekhoudkundige controles, maar het eveneens in rekening nemen van de administratieve controles stelt hem in staat waardevolle aanbevelingen te kunnen maken.

Het is van belang dat de interne afdeling zo hoog mogelijk gepositioneerd is binnen het bedrijf. Zij moet rechtstreeks verslag kunnen uitbrengen aan de zaakvoerder, de afgevaardigde bestuurder, de raad van bestuur en indien aanwezig het auditcomité. Om functieoverschrijdingen te vermijden wordt best vermeden dat er gerapporteerd wordt aan de financiële directie. De interne audit wordt veelal gezien als de afronding van de interne controle en wordt zodoende vaak bestempeld als het sluitstuk van een welopgezette IC.

The Institute of Internal Auditors omschrijft de interne audit als volgt: "Internal Auditing is defined as an independent, objective assurance and consulting activity designed to add value and improve an organization's operations. It helps an organization accomplish its objectives by bringing a systematic, disciplined approach to evaluate and improve the effectiveness of risk management, control, and governance processes."

Hieruit kan afgeleid worden dat de interne auditor onder andere een kwaliteitslabel toekent, waarde toevoegt en de onderneming van advies voorziet. Het betreft hier geen rapportering naar derden toe, maar naar de ondernemingsleiding zelf en het auditcomité indien dit bestaat.

Het controlewerk van de interne auditor kan nooit worden gezien ter vervanging van de bedrijfsrevisor, dit door het onafhankelijkheidsprincipe. Een efficiënte interne afdeling zal echter wel een positief effect hebben op de omvang van de controlewerkzaamheden van de bedrijfsrevisor.

De externe controle dient uitgevoerd te worden door een externe persoon en wordt verwacht in elk opzicht onafhankelijk (zie:2.3.4.1) van de onderneming te zijn. De externe audit wordt ofwel op contractuele basis geregeld, ofwel hoort er krachtens

de wet toezicht op de onderneming te worden uitgeoefend. We hebben externe controle op basis van:

- De wettelijke organisatie van de onderneming;
  - o Rekenhof, Regeringscommissaris;
  - o Commissie voor het Bank- en Financiewezen;
  - o Controledienst der mutualiteiten;
  - o Controledienst der verzekeringen;
- De vennootschapswet;
- De aanvraag van de onderneming zelf.

CRITERIUM	INTERNE AUDIT	EXTERNE AUDIT
Statuut van de auditor	– Werknemer van de onderneming	– Zelfstandig beroep
Toegang tot het beroep	<ul style="list-style-type: none"> – Niet wettelijk geregeld¹ – Beroepsvereniging: <i>Institute of Internal Auditors</i> – Kwaliteitslabel: <i>Certified Internal Auditor</i> 	<ul style="list-style-type: none"> – Wettelijk geregeld (externe audit in België is opgedragen aan de commissaris) – Beroepsvereniging: <i>Instituut van Bedrijfsrevisoren</i> – Kwaliteitslabel: <i>Bedrijfsrevisor</i>
Opdrachtgever	Bedrijfsleiding	Derden/aandeelhouders (maatschappelijk verkeer)
Doelstelling	<p>Vnl. operationele audit</p> <p>De medewerkers van de organisatie bijstaan bij de doeltreffende uitvoering van hun verantwoordelijkheden.</p>	<p>Vnl. financiële audit</p> <p>(waarmaking van de jaarrekening)</p> <p>Het geven van een onafhankelijk deskundig oordeel over de betrouwbaarheid (= getrouwe beeld) van de financiële staten en over de naleving door de bedrijfsleiding van het W.Venn. en van de statuten.</p>
Werkverdeling	<p>Op basis van de bedrijfsactiviteit en de beleidslijnen.</p> <p>Op basis van inschatting van risicofactoren.</p>	Op basis van geschatte risico en materialiteit.
Fraude	Beoogt het vermijden van fraudes (beveiligen van de activa).	Niet gericht op de preventie en detectie van fraude. Indien bij de uitoefening van de auditwerkzaamheden fraude wordt geconstateerd, worden de betrokken organen ingelicht.

CRITERIUM	INTERNE AUDIT	EXTERNE AUDIT
Relatie met de geauditeerde	Onafhankelijkheid ten opzichte van de geauditeerde activiteiten ten-einde een objectief oordeel te kunnen vormen. Deze onafhankelijkheid wordt verkregen door: <ul style="list-style-type: none"> - de plaats in het organogram (bij voorkeur in staffunctie bij het topmanagement) - het auditcharter² 	Volstrekt onafhankelijk Is voorzien in het W.Venn. en de normen van de beroepsvereniging.
Periodiciteit	Permanent aanwezig [discontinu onderzoek!]	Periodiek (jaarlijks)
Pijlers	Onafhankelijkheid Deskundigheid	Onafhankelijkheid Deskundigheid
<p>1 Een uitzondering hierop vormt de interneauditfunctie binnen de kredietinstellingen en binnen de verzekeringsondernemingen. Op 30 juni 1997 vaardigde de Commissie voor het Bank- en Financiewezen circulaire D1 97/4 inzake de Interne controle en Interne audit bij de Kredietinstellingen uit. Principe nr. 3 stelde dat: <i>“Het directiecomité (...) binnen het kader van zijn plichten en verantwoordelijkheden, de nodige maatregelen [dient] te nemen opdat de instelling blijvend kan beschikken over een passende interneauditfunctie”</i>. De Controledienst voor de Verzekeringen vaardigde op 31 maart 1999 mededeling nr. D. 171 uit. Deze mededeling legt de verzekeraars in hoofdstuk III. Interne Audit de oprichting van een interneauditfunctie op: <i>“(…) Om deze redenen wordt in toepassing van artikel 14bis van de controlewet aan de gecontroleerde ondernemingen gevraagd om een interneauditfunctie in te richten”</i>.</p> <p>2 Het auditcharter is een document dat de bevoegdheid en de status van de interne audit regelt binnen de organisatie. Het charter wordt bij voorkeur goedgekeurd door de raad van bestuur en bekendgemaakt aan alle personeelsleden. Periodiek wordt het bestaan van het auditcharter in herinnering gebracht.</p>		

Figuur 2.1: Interne audit vs Externe audit

Bron: Handboek Auditing (2004)

2.2 Wettelijke kader

2.2.1 België

Voorafgaand aan een lange periode van ongereguleerdheid, werd in 1953 het beroep van bedrijfsrevisor wettelijk gereguleerd bij de wet van 22 juli 1953. In datzelfde jaar viel de oprichting van het Instituut van de Bedrijfsrevisoren en het begin van de wettelijke omkadering die concrete inhoud gaf aan het beroep.

Het Wetboek van Vennootschappen specificeert de controle van de jaarrekening en van de geconsolideerde jaarrekening (boek IV, titel VII, hoofdstuk I tot en met VII, artikel 130 tot en met 171).

Sedert de wet van 21 februari 1985 is de maatschappelijk gerichte externe controle wettelijk verplicht voor de grote ondernemingen. Volgens art. 141 W. Venn. hoort iedere vennootschap een commissaris aan te stellen, uitgezonderd de vennootschappen onder firma, gewone commanditaire vennootschappen en coöperatieve vennootschappen met onbeperkte aansprakelijkheid waarvan alle onbeperkt aansprakelijke vennoten natuurlijke personen zijn.

Ook niet-beursgenoteerde kleine vennootschappen zijn ervan vrijgesteld een commissaris aan te stellen. Deze worden gedefinieerd in art. 15 van het Wetboek van Vennootschappen. Kleine vennootschappen zijn deze, die niet meer dan één van de volgende criteria overschrijden:

- Jaargemiddelde van het personeelsbestand: 50;
- Jaaromzet, exclusief de belasting over de toegevoegde waarde: 7.300.000 euro;
- Balanstotaal: 3.650.000 euro;
tenzij het jaargemiddelde van het personeelsbestand meer dan 100 bedraagt.

Andere dan de grote ondernemingen kunnen er vrijwillig voor opteren om een commissaris te benoemen waarvan zij dan het verslag moeten publiceren.

De wet van 2 mei 2002, die de vzw-wet van 1921 ingrijpend wijzigde, bepaalt dat ook zéér grote verenigingen of stichtingen verplicht zijn een commissaris aan te stellen, dit met de bedoeling de transparantie te bevorderen.

Een vereniging is groot indien er aan minimum twee van de volgende voorwaarden wordt voldaan:

- Het equivalent van 5 voltijdse werknemers op jaarbasis in dienst hebben;
- In totaal minstens 250.000 euro ontvangsten hebben andere dan uitzonderlijke ontvangsten;

- Een balanstotaal van minstens 1.000.000 euro hebben.

Een vereniging wordt als zeer groot beschouwd indien:

- Het jaargemiddelde van het personeelsbestand meer dan 100 bedraagt; of
- Minstens 2 van de volgende criteria worden overschreden:
  - o Jaargemiddelde van het personeelsbestand van 50;
  - o Minstens 7.300.000 euro aan ontvangsten andere dan uitzonderlijke ontvangsten, exclusief BTW;
  - o Balanstotaal van minstens 3.650.000 euro.

Grote verenigingen mogen er vrijwillig voor opteren een commissaris aan te stellen, zeer grote verenigingen daarentegen zijn hiertoe verplicht.

2.2.2 Europese richtlijnen

De Vierde Europese Richtlijn inzake vennootschapsrecht (78/660/EEG) legde qua financiële rapportering een aantal regels op die gelden in de Europese Unie. Art. 51 hiervan bepaalt dat de jaarrekening van de ondernemingen waarvoor deze richtlijn geldt, dient gecontroleerd te worden door één of meerdere personen die hiertoe geautoriseerd zijn. Ze dienen te bevestigen dat de jaarverslagen van deze ondernemingen in overeenstemming zijn met de jaarrekening.

De Achtste Europese Richtlijn inzake vennootschapsrecht (2006/43/EG) betreft de wettelijke controles van (geconsolideerde) jaarrekeningen. Via deze richtlijn trachtte men tot een geharmoniseerde aanpak van de problematiek van de wettelijke controle van jaarrekeningen binnen de EG te komen. Volgens wat nu de Auditrichtlijn heet, dienen die controles uitgevoerd te worden op basis van de internationale controlenormen ('International Standards on Auditing' van IFAC).

2.3 De bedrijfsrevisor

2.3.1 Het ontstaan

Het IBR vindt zijn oorsprong in de organieke wet, de Wet van 22 juli 1953. Ruime tijd later werd ze grondig gewijzigd door de Wet van 21 februari 1985 en door de wet van 30 april 2007. Art. 3 van deze wet stipuleert de doelstelling van het Instituut: "Het instituut heeft als doel te waken over de opleiding en te voorzien in de bestendige organisatie van een korps specialisten die bekwaam zijn de functie van bedrijfsrevisor te vervullen zoals deze bepaald wordt in artikel 4 met al de vereiste waarborgen inzake bevoegdheid, onafhankelijkheid en beroepseerlijkheid en toezicht uit te oefenen op de behoorlijke uitvoering van de aan de bedrijfsrevisoren toevertrouwde opdrachten." (Wet 30 april 2007).

2.3.2 Toegang tot het beroep

De toelatingsvoorwaarden tot het beroep van bedrijfsrevisor worden bepaald in art. 5 van de Wet van 30 april 2007. Ze bepaalt dat:

"De hoedanigheid van lid van het Instituut der bedrijfsrevisoren wordt toegekend aan iedere natuurlijke persoon die er om verzoekt en aan de volgende eisen voldoet:

1. Onderdaan zijn van een Lidstaat van de Europese Unie of een andere Staat die partij is bij de Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte, of zijn woonplaats hebben in België; in de veronderstelling dat een persoon zijn woonplaats niet in België heeft, dient hij er te beschikken over een vestiging;
2. Ten minste 25 jaar oud zijn;
3. Niet beroofd geweest zijn van de burgerlijke en politieke rechten, niet in staat van faillissement verklaard geweest zijn zonder eerherstel te hebben bekomen en geen zelfs voorwaardelijke gevangenisstraf van ten minste drie maand hebben opgelopen..

4. In het bezit zijn van een masterdiploma afgeleverd door een Belgische universiteit of een Belgische hogeschool van het lange type en van universitair niveau. De Koning bepaalt de voorwaarden op grond waarvan een buitenlands diploma of een bepaalde ervaring als gelijkwaardig worden erkend, in voorkomend geval na het slagen in een examen over de materies van het Belgisch recht die van belang zijn voor de uitoefening van het beroep van bedrijfsrevisor;
5. De bij het stagereglement ingerichte stage hebben beëindigd, geslaagd zijn voor een bekwaamheidsexamen, waarvoor de Koning het programma en de voorwaarden bepaalt;
6. Bij de inschrijving op de lijst van het Instituut vóór de rechtbank van eerste aanleg van zijn woonplaats de volgende eed afleggen : "Ik zweer trouw aan de Koning, gehoorzaamheid aan de Grondwet en aan de wetten van het Belgische volk, en ik zweer de opdrachten, die mij als bedrijfsrevisor zullen worden toevertrouwd, in eer en geweten getrouw te vervullen."
7. Ten hoogste vijfenzestig jaar oud zijn;
8. Verbonden zijn met een bedrijfsrevisorenkantoor of over een organisatie beschikken die toelaat onderhavige wet en zijn uitvoeringsbesluiten na te leven.

Elke stagiair dient een toelatingsexamen af te leggen, zal onder toezicht staan van de Stagecommissie en wordt begeleid door een stagemeeester. Voornoemde is zelf bedrijfsrevisor en wordt geacht minstens 5 jaar ingeschreven te staan op de ledenlijst van het IBR. Dergelijke stageperiode zal op zijn minst een periode van 3 jaar in beslag nemen. De vooruitgang van de stagiair wordt getest via seminaries en jaarlijkse tests. De finale test bestaat uit het bekwaamheidsexamen (Dries, R. et al., 2004).

2.3.3 Het statuut van de bedrijfsrevisor

De bedrijfsrevisor is een vrij beroep. Naar de wet van 30 april 2007, art. 13, mag de bedrijfsrevisor geen werkzaamheden uitoefenen of daden stellen die onverenigbaar zijn met de waardigheid of de onafhankelijkheid van zijn functie.

Hij mag eveneens geen revisorale opdrachten stellen wanneer hij:

a) De functie van bediende uitoefent, behoudens bij een andere bedrijfsrevisor of een ander bedrijfsrevisorenkantoor;

b) Rechtstreeks of onrechtstreeks een handelsactiviteit uitoefent, onder andere in de hoedanigheid van bestuurder van een handelsvennootschap; het uitoefenen van een mandaat van bestuurder in burgerlijke vennootschappen die de rechtsvorm van een handelsvennootschap hebben aangenomen, wordt niet bedoeld door deze onverenigbaarheid;

c) De functie van Minister of Staatssecretaris bekleedt.

Punt a) is niet van toepassing op een taak in het onderwijs. Wat punt a) en punt b) betreft, die bedoeld worden in de tweede alinea, kan een afwijking worden toegekend door de Raad van het Instituut, na gunstig advies van het Advies- en controlecomité op de onafhankelijkheid van de commissaris.

2.3.4 De twee pijlers van het auditberoep

Volgens De Lembre, E. & Dries, R.(2000) wordt het auditberoep gekenmerkt door twee pijlers: onafhankelijkheid en deskundigheid.

2.3.4.1 Onafhankelijkheid

De onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor wordt gestipuleerd in de controlenormen van het IBR.

"De bedrijfsrevisor brengt zijn beroepsmatige beoordeling uit in een geest van volledige onafhankelijkheid. Hij zal zich onthouden van alles wat aan deze onafhankelijkheid enige afbreuk kan doen." (IBR, 2006, ACN 1.2.)

De onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor heeft twee luiken:

- Een aspect van persoonlijke professionele ethiek, die bepaald wordt door de intellectuele houding en de integriteit van de bedrijfsrevisor;
- Een objectief en maatschappelijk aspect dat ondermeer afhankelijk is van de wijze waarop het beroep en de uitoefening ervan zijn georganiseerd.

De regels hieromtrent worden bepaald door enerzijds de wet en de reglementen en anderzijds door een afzonderlijke norm behorende tot het domein van de professionele plichtenleer (IBR, 2006, ACN 1.2.1.).

Naar de, op 29 juni 2008 in werking getreden, normen van het IBR inzake bepaalde aspecten verbonden met de onafhankelijkheid van de commissaris, stelt norm 3.1. het volgende: zonder afbreuk te doen aan de wettelijke en reglementaire bepalingen, moet de bedrijfsrevisor zich in alle onafhankelijkheid kwijten van zijn mandaten die hem zijn toevertrouwd als commissaris, zowel voor wat betreft de geestelijke als de schijnbare onafhankelijkheid.

De onafhankelijkheid van de commissaris bestaat uit twee onafscheidbare dimensies:

- De geestesonafhankelijkheid, d.w.z. een morele houding waarbij alleen rekening wordt gehouden met de te nemen beslissingen in het kader van de uitvoering van het mandaat, met alle overwegingen die voor de toevertrouwde taak van belang zijn;
- De schijnbare onafhankelijkheid, d.w.z. het vermijden van feiten en situaties die dermate van belang zijn dat zij een redelijk denkende en geïnformeerde derde ertoe kunnen brengen het vermogen van de bedrijfsrevisor om objectief te handelen, in twijfel te trekken.

De wettelijke bepaling luidt als volgt: "Diegenen die zich in een positie bevinden die een onafhankelijke taakuitoefening, overeenkomstig de regels geldend voor het

beroep van bedrijfsrevisoren, in het gedrang kunnen brengen, kunnen niet tot commissaris benoemd worden. De commissarissen moeten er op toezien dat zij na hun benoeming niet in een dergelijke positie terecht komen..." (art. 133 Venn.W.).

De Corporate Governance Wet van 2 augustus 2002 en het KB van 4 april 2003 omvatten bepalingen die de onafhankelijkheid van de revisoren verduidelijken en verscherpen. Ze voorzien de volgende regels:

Wachtperiode van twee jaar:

Art. 133, §3 W. Venn.: De bedrijfsrevisor mag geen mandaat van bestuurder, zaakvoerder of een andere functie binnen een vennootschap, noch binnen een daarmee verbonden vennootschap (zie art. 11 W.Venn.) aanvaarden die onder zijn controle onderworpen werd gedurende een periode van twee jaar. Overtredingen van deze zogenaamde 'cooling-off' periode worden strafrechtelijk vervolgd.

Uitbreiding van het toepassingsgebied (art. 133, §4 W.Venn.):

De uitbreiding heeft betrekking op personen met wie de commissaris samenwerkt (arbeidsovereenkomsten en samenwerkingsverbanden) of op de met de commissaris verbonden vennootschappen of personen zoals bepaald in artikel 11 van dezelfde wet.

De one-to-one regel

De commissaris en de personen met wie hij een arbeidsovereenkomst heeft gesloten of met wie hij beroepshalve in samenwerkingsverband staat of de met de commissaris verbonden vennootschappen of personen zoals bepaald in artikel 11, mogen geen andere diensten verrichten dan de opdrachten die krachtens de wet werden toevertrouwd aan de commissaris, voor zover het totale bedrag van de vergoedingen voor deze diensten hoger ligt dan het totaalbedrag van de in artikel 134, §1, bedoelde bezoldigingen. Deze bepaling is van toepassing op de genoteerde vennootschappen als gedefinieerd in artikel 4 en op de vennootschappen die deel uitmaken van een groep die verplicht is geconsolideerde jaarrekeningen op te stellen en te publiceren.

In drie gevallen mag van dit verbod afgeweken worden:

1. Na een gunstige beslissing van het auditcomité van de betrokken vennootschap. Ingeval de taken die aan het auditcomité zijn opgedragen, worden uitgevoerd door de raad van bestuur als geheel, is evenwel de goedkeuring vereist van de onafhankelijk bestuurder of, indien er meerdere onafhankelijke bestuurders zijn benoemd, van de meerderheid van de onafhankelijke bestuurders;
2. Als de commissaris vooraf een positief advies heeft gekregen van het Advies- en controlecomité dat krachtens Corporate Governance Wet is opgericht;
3. Als binnen de gecontroleerde vennootschap een college van van elkaar onafhankelijke commissarissen is opgericht (art. 133, §5 en §6 W.Venn.).

Lijst van non-auditdiensten die onverenigbaar zijn met de onafhankelijkheid

De limitatieve lijst van non-auditdiensten die onverenigbaar zijn met de onafhankelijkheid werd vastgelegd in het KB van 4 april 2003. Deze wet wijzigt eveneens art. 133 W.Venn., ze bepaalt dat commissarissen zich niet onafhankelijk kunnen laten verklaren onder de voorwaarden van de wet Corporate Governance.

Het is onmogelijk voor de commissaris zich onafhankelijk te laten verklaren wanneer hij, of een persoon waarmee hij een arbeidsovereenkomst afgesloten heeft, of met wie hij in samenwerkingsverband staat, of een met de commissaris verbonden vennootschap of persoon zoals bedoeld in W. Venn. art. 11. Zo kan de commissaris zich niet onafhankelijk verklaren in geval hij of een persoon waarmee hij een arbeidsovereenkomst heeft afgesloten of met wie hij beroepshalve in samenwerkingsverband staat of een met de commissaris verbonden vennootschap of persoon als bedoeld in artikel 11 van het Wetboek van vennootschappen:

1. In de gecontroleerde vennootschap een beslissing neemt of in de besluitvorming tussenkomt;
2. Bijstand verleent of deelneemt aan de voorbereiding of het voeren van de boekhouding of aan de opstelling van de jaarrekening of van de geconsolideerde jaarrekening van de gecontroleerde vennootschap;

3. Instaat voor de opstelling, de ontwikkeling, de invoering en het beheer van technologische systemen van financiële informatie in de gecontroleerde vennootschap;
4. Instaat voor het waarderen van de elementen van de jaarrekening of van de geconsolideerde jaarrekening van de gecontroleerde vennootschap indien deze een belangrijk element vormen van de jaarrekening;
5. Deelneemt aan de interne auditfunctie;
6. De gecontroleerde vennootschap vertegenwoordigt bij de afwikkeling van fiscale of andere geschillen;
7. Tussenkomt in de werving van personen die deel uitmaken van een orgaan of van het leidinggevend personeel van de gecontroleerde vennootschap.”
(Artikel 183 van het KB van 4 april 2003).

Comité voor advies en controle

Volgens W. Venn. Art. 133 §10 wordt er een advies- en controlecomité opgericht met zetel te Brussel en bekleed met rechtspersoonlijkheid. Op verzoek van de commissaris verstrekt het comité advies omtrent de verenigbaarheid van een prestatie met zijn onafhankelijke taakuitoefening. Dit comité kan tevens met betrekking tot de onafhankelijke taakuitoefening van een commissaris een zaak aanhangig maken bij het bevoegde tuchtorgaan van het Instituut van de Bedrijfsrevisoren. Bij het IBR kan er daartoe alle nuttige informatie opgevraagd worden.

De wet bepaalt dat personen onafhankelijk van het beroep van bedrijfsrevisor, een comité voor advies en controle vormen. Dit comité zal benoemd worden door de Koning, op voordracht van de minister van Economie en de minister van Justitie en dit voor een hernieuwbare periode van vijf jaar. Artikel 458 van het Strafwetboek is van toepassing op de leden van het comité. De regels met betrekking tot de samenstelling, de organisatie, de werking en de financieringswijze van dit comité alsook de vergoeding van zijn leden worden bepaald door de Koning.

Openbaarmaking van honoraria

Krachtens de wet *corporate governance* moet het jaarverslag dat het bestuursorgaan aan de algemene vergadering voorstelt volgens de categorieën die de Koning bepaalt, het voorwerp en de bezoldigingen vermelden die verband houden met:

- De uitzonderlijke werkzaamheden of bijzondere opdrachten uitgevoerd door de commissaris binnen de vennootschap waarvan hij de jaarrekening controleert of een Belgische vennootschap of een Belgische persoon die met deze vennootschap is verbonden in de zin van artikel 11 van het Wetboek van vennootschappen of een buitenlandse dochtervennootschap van een Belgische vennootschap die onderworpen is aan de wettelijke controle van haar jaarrekening; en
- De taken, mandaten of opdrachten uitgevoerd door een persoon met wie de commissaris een arbeidsovereenkomst heeft gesloten of met wie hij beroepshalve in samenwerkingsverband staat of door een met de commissaris verbonden vennootschap of persoon zoals bepaald in artikel 11 van het Wetboek van vennootschappen binnen de vennootschap waarvan de commissaris de jaarrekening controleert of een Belgische vennootschap of een Belgische persoon die met deze vennootschap is verbonden in de zin van artikel 11 of een buitenlandse dochtervennootschap van een Belgische vennootschap die onderworpen is aan de wettelijke controle van haar jaarrekening.

2.3.4.2 Deskundigheid

Deskundigheid is eveneens een vereiste van een commissaris. ACN 1.2. van het IBR zegt dat de onafhankelijkheid die verwacht wordt, een professionele onafhankelijkheid is. Dit wil zeggen dat zij in nauw verband staat met de deskundigheid van de bedrijfsrevisor; de deskundigheid is een vereiste voor zijn onafhankelijkheid (IBR, 2005a).

De Lembre & Dries (2000) schrijven dat de doorslaggevende factor voor onafhankelijkheid van de auditor, de deskundigheid is. Hij moet over specifieke

kennis beschikken en wordt door het IBR verwacht zich voordurend bij te scholen. De auditor is enkel toegelaten die mandaten te aanvaarden waarvoor hij over de vereiste deskundigheid beschikt.

2.3.5 De opdrachten van de bedrijfsrevisor

De opdrachten van de bedrijfsrevisor worden door het IBR geordend binnen 3 domeinen, namelijk de wettelijke permanente, de wettelijke niet-permanente en de conventionele opdrachten. Er kan eveneens een indeling gemaakt worden op basis van de Corporate Governance Wet 2002. Deze bestaat uit de wettelijke opdrachten, de non-auditdiensten verenigbaar met de onafhankelijkheid van de commissaris en de non-auditdiensten onverenigbaar met de onafhankelijkheid van de commissaris. Artikel 130 van het Wetboek van Vennootschappen stelt dat de aanstelling van de commissaris behoort tot een van de voorrechten van de Algemene vergadering. Artikel 135 bepaalt dat ze worden benoemd voor een hernieuwbare periode van 3 jaar. Binnen deze periode kunnen zij enkel ontslag nemen om gewichtige persoonlijke redenen, tenzij dit ontslag plaatsvindt op de AV en nadat de AV schriftelijk werd ingelicht omtrent de motieven van het ontslag.

2.3.5.1 De wettelijke permanente opdrachten

Art. 130 tot en met art. 171 W.Venn. bepalen dat de wettelijke permanente taak van de bedrijfsrevisor bestaat uit de controle van de jaarrekening en de geconsolideerde jaarrekening. Enkel de revisoren, zoals bepaald in art. 130-142 W.Venn., mogen het commissarismandaat in handelsvennootschappen uitvoeren. Zijn hoofdtaak bestaat eruit het vervullen van controleopdrachten met betrekking tot de boekhoudkundige staten (IBR, 2005a).

Ze voeren ook andere permanente taken uit, hetzij als commissaris, hetzij als bedrijfsrevisor bij verscheidene rechtspersonen die geen handelsvennootschap vormen (IBR, 2005a).

2.3.5.2 De wettelijke niet-permanente opdrachten

De wettelijke niet-permanente opdrachten bestaan voornamelijk uit opdrachten die door het Wetboek van Vennootschappen zijn voorzien, zoals:

- Inbreng in natura (voor NV art 444 W.venn.)
- Quasi-inbreng (voor NV art 445 W.venn.)
- Uitgifte van een interim-dividend (voor NV art 618 W.Venn.)
- Wijziging van het maatschappelijke doel (voor NV art 559 W.Venn.)
- Enz.

2.3.5.3 De conventionele opdrachten

De conventionele opdrachten zijn uitgebreid. Hieronder wordt bijvoorbeeld de adviesfunctie die de commissaris toekomt, verstaan. Hij moet wel steeds de regels van onafhankelijkheid in acht nemen wanneer hij zich ontpopt tot adviseur van de onderneming, dat zal geen probleem vormen wanneer hij deze functie beoefent buiten het kader van het mandaat van commissaris. Wanneer hij advies geeft als aanvulling van zijn mandaat moet hij bijzonder voorzichtig zijn, vooral sinds de wet van 2 augustus 2002 en het KB van 4 april 2003 (IBR, 2005b). Op deze manier kan de bedrijfsrevisor een toegevoegde waarde voor de onderneming betekenen (IBR, 2009a).

2.3.6 Zijn aansprakelijkheid

De commissaris' aansprakelijkheid is gebaseerd op 3 pijlers:

- De burgerrechtelijke aansprakelijkheid (art. 140 W.Venn.);
- De strafrechtelijke aansprakelijkheid (art. 170, eerste lid, 1° en 171, §2 W.Venn.);
- De tuchtrechtelijke aansprakelijkheid (art. 19 bis van de wet).

2.3.7 De middelen waarover de bedrijfsrevisor beschikt

Op eender welk moment is het de commissaris toegestaan inzage te nemen van de boeken, brieven, notulen en van alle documenten en geschriften van de onderneming. Er wordt hem toegestaan, indien nodig, verduidelijking en inlichtingen te vragen bij de bestuurders.

De commissaris dient op zijn minst ieder half jaar de balans en resultatenrekening te verkrijgen van de bestuurders.

Wanneer de beraadslaging van de AV beroep doet op een verslag van de commissaris, woont deze de algemene vergadering bij. Eveneens beschikt hij over het recht om het woord te voeren op deze vergadering in het kader van de uitoefening van zijn mandaat.

De middelen van de commissaris liggen vervat in de art. 137, 138, 139, 538 en 540 W.Venn.

Art. 143 W.Venn. bepaalt dat de bestuurders ten minste een maand voor de jaarvergadering de jaarrekening en het jaarverslag aan de commissaris ter controle dienen over te maken.

2.4 De Controleverklaring

Het commissarisverslag omvat het deskundige en schriftelijke oordeel van de commissaris betreffende de resultaten van zijn onderzoek dat hij gedurende het afgelopen jaar heeft uitgevoerd. De commissaris is in feite de objectieve vertrouwenspersoon van het maatschappelijke verkeer. Hij wordt geacht te voorkomen dat zijn verklaring foutief geïnterpreteerd kan worden.

De structuur van het controleverslag en de typologie die voor elke verklaring gebruikt dienen te worden, worden bepaald door de normen van het IBR. Algemeen kan gesteld worden dat hoe beknopter het controleverslag is, hoe minder kans tot foutieve interpretatie er is, of hoe kleiner het risico op gebruik van woorden in een foutieve context is (Van Vlaenderen, 2007).

Volgens de ACN van het IBR omvat het commissarisverslag een inleiding, een eerste en een tweede deel. In het eerste deel geeft de commissaris zijn verklaring

over de financiële overzichten, in het tweede deel kunnen de door de vennootschapswet opgelegde verklaringen en de belangrijke aanvullende inlichtingen die de commissaris meent te moeten vermelden, terug worden gevonden. Elk deel hoort vooraf te worden gegaan door een passende titel.

Wanneer de bedrijfsrevisor van oordeel is dat er geen aanvullende inlichtingen moeten worden gegeven, kan de titel van het tweede deel worden weggelaten en zal de bijkomende verklaring worden opgenomen meteen na het besluit van het verslag met de verklaring (IBR, 2006).

2.4.1 Het controleverslag en het Wetboek van Vennootschappen

Artikel 143 W.Venn. geeft de omschrijving van het controleverslag als volgt: de commissarissen stellen naar aanleiding van de jaarrekening een omstandig schriftelijk verslag op. Met het oog daarop overhandigt het bestuursorgaan van de vennootschap hen de nodige stukken en dit ten minste één maand vóór het verslag volgens dit wetboek moet voorgelegd worden.

Het verslag hoort alle elementen te omvatten die een invloed zouden kunnen uitoefenen op de beslissing van de AV of om het even welke andere geïnteresseerde. Artikel 144 W.Venn. stipuleert precies wat het verslag in het bijzonder moet bevatten:

1. Hoe zij hun controletaak hebben verricht en of zij van het bestuursorgaan en aangestelden van de vennootschap de ophelderingen en inlichtingen hebben gekregen die zij hebben gevraagd;
2. Of de boekhouding is gevoerd en de jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke en bestuursrechtelijke voorschriften die daarop toepasselijk zijn;
3. Of naar hun oordeel de jaarrekening een getrouw beeld geeft van het vermogen, van de financiële toestand en van de resultaten van de vennootschap, rekening houdend met de wettelijke en bestuursrechtelijke voorschriften die daarop van toepassing zijn, en of een passende verantwoording is gegeven in de toelichting;

4. Of het jaarverslag de door de artikelen 95 en 96 vereiste inlichtingen bevat en in overeenstemming is met de jaarrekening;
5. Of de winstbestemming die aan de vergadering wordt voorgelegd, in overeenstemming is met de statuten en met dit wetboek;
6. Of zij kennis hebben gekregen van verrichtingen gedaan of beslissingen genomen met overtredingen van de statuten of van de bepalingen van dit wetboek.

Deze laatste vermelding kan echter worden weggelaten wanneer de openbaarmaking van de overtreding aan de vennootschap onverantwoorde schade kan berokkenen, met name omdat het bestuursorgaan gepaste maatregelen heeft genomen om de aldus ontstane onwettige toestand te herstellen.

In hun verslag vermelden en rechtvaardigen de commissarissen nauwkeurig en duidelijk het voorbehoud en de bezwaren die zij menen te moeten maken. Zo niet, dan vermelden zij uitdrukkelijk dat zij voorbehoud noch bezwaar te maken hebben.

2.4.2 Deel 1

Het eerste deel van het commissarisverslag dient met een van volgende 6 titels te beginnen.

Goedkeurende verklaring		Niet-goedkeurende verklaring	
Verklaring over de jaarrekening zonder voorbehoud	Verklaring over de jaarrekening met voorbehoud	Afkeurende verklaring over de jaarrekening	Onthoudende verklaring over de jaarrekening
Verklaring over de jaarrekening zonder voorbehoud, met een toelichtende paragraaf	Verklaring over de jaarrekening met voorbehoud, met een toelichtende paragraaf		

Figuur 2.2: Goedkeurende en niet goedkeurende verklaringen

Bron: Van Vlaenderen, 2007

2.4.2.1 Verklaring zonder voorbehoud

Een goedkeurende verklaring of een verklaring zonder voorbehoud kan slechts worden toegekend wanneer er aan de volgende vier voorwaarden wordt voldaan (zie ACN 3.5.2.):

- De jaarrekening of de geconsolideerde jaarrekening werd gecontroleerd in overeenstemming met de controlenormen van het IBR, onverminderd paragraaf 3.3.1. van onderhavige normen;
- De jaarrekening of de geconsolideerde jaarrekening bevat geen onjuistheden van materieel belang, rekening houdend met de wettelijke en reglementaire voorschriften en met de boekhoudstandaarden waarnaar wordt gerefereerd;
- De waarderingsregels werden op consequente wijze toegepast of de nodige inlichtingen over de wijzigingen en hun invloed op het resultaat worden in de toelichting vermeld;
- Alle nodige inlichtingen worden duidelijk in de jaarrekening of de geconsolideerde jaarrekening verstrekt, zodanig dat, volgens de bedrijfsrevisor, een getrouw beeld van het vermogen, van de financiële positie en van de resultaten van de onderneming of van de groep wordt gegeven (IBR, 2005b, p.249).

2.4.2.2 Verklaring met voorbehoud

Er kan worden overgegaan tot het afleveren van een verklaring met voorbehoud in geval van volgende scenario's (ACN 3.7.1.):

- Wanneer er een beperking van de omvang van de werkzaamheden ondervonden wordt;
- Wanneer er onenigheid is tussen de leidinggevenden en de commissaris betreffende één of meer elementen in de jaarrekening.

Het voorbehoud zal uitgedrukt worden wanneer de beperking of de onenigheid van materiële aard is (IBR, 2005b).

2.4.2.3 Toelichtende paragraaf

Volgens ACN 3.6. kan de bedrijfsrevisor een toelichtende paragraaf toevoegen aan zijn verklaring zonder voorbehoud indien er een betekenisvolle onzekerheid bestaat die geen onthoudende verklaring verantwoordt. Hij is echter verplicht ingeval zich een betekenisvol probleem voordoet inzake de bedrijfscontinuïteit.

ACN 3.6.2. definieert een onzekerheid als "een situatie waarvan de afloop afhankelijk is van toekomstige verrichtingen of gebeurtenissen, die niet onder de rechtstreekse controle vallen van de entiteit en die een weerslag op de (geconsolideerde) jaarrekening kunnen hebben".

Een voorwaarde die vervuld dient te worden vooraleer de bedrijfsrevisor een toelichtende paragraaf mag toevoegen, bestaat eruit dat hij moet kunnen verwijzen naar een vermelding hieromtrent in de toelichting van de (geconsolideerde) jaarrekening of in het (geconsolideerde) jaarverslag (IBR, 2005b, p.250).

De toelichtende paragraaf kan enkel bij de twee voorgaande verklaringen worden toegevoegd. Wanneer ze wordt toegevoegd bij de verklaring met voorbehoud, dient de toelichtende paragraaf een ander onderwerp dan datgene van het voorbehoud, te belichten.

2.4.2.4 Onthoudende verklaring

Slechts in de volgende twee situaties mag de bedrijfsrevisor een onthoudende verklaring afgeven (ACN 3.9.1.):

- Indien de door de onderneming verstrekte informatie dermate ontoereikend is dat het onmogelijk is om een gefundeerd oordeel te geven over het getrouw beeld van het vermogen, de financiële positie en de resultaten van de onderneming of het geconsolideerd geheel.

Deze ontoereikendheid kan verschillende oorzaken hebben waaronder:

- De onmogelijkheid om bepaalde essentiële controleprocedures uit te voeren;
- De accidentele verdwijning van de verantwoordingsstukken en/of boeken van de boekhouding;

- Een fundamenteel zwakke IC die niet kan opgevangen worden door voldoening gevende alternatieve procedures;
  - De onmogelijkheid om voldoende en geschikt bewijskrachtig materiaal te verkrijgen ingevolge het bestaan van een aanzienlijke beperking in de uitvoering van de controle.
- Wanneer de onderneming kampt met tal van onzekerheden die een betekenisvolle invloed op de jaarrekening kunnen hebben. De onzekerheden kunnen teruggevonden worden in bepaalde rekeningrubrieken of kunnen betrekking hebben op de bedrijfscontinuïteit (IBR, 2006).

De onthouding houdt eigenlijk in dat de bedrijfsrevisor niet in staat is of in de onmogelijkheid is om tot een oordeel te komen. Het moet echter wel duidelijk zijn dat dit geen manier is om aan de verantwoordelijkheid als commissaris te kunnen ontsnappen (De Lembre & Dries, 2000).

2.4.2.5 Afkeurende verklaring

In het geval dat de mening van de bedrijfsrevisor en die van de leiding zodanig verschilt op verscheidene punten die van materieel belang zijn, zodat er zelfs geen verklaring zonder voorbehoud kan worden afgeleverd, zal de bedrijfsrevisor een afkeurende verklaring over de rekeningen geven (IBR, 2006). ACN 3.7.4. schrijft een afkeurende verklaring voor indien een voorbehoud van die aard zou zijn de verklaring van alle draagwijdte te ontdoen.

Het verschil in mening kan zijn oorsprong vinden in het feit dat:

- De jaarrekening of de geconsolideerde jaarrekening geen getrouw beeld weergeeft;
- De rekeningen niet werden opgesteld overeenkomstig de voorschriften van het gebruikte referentiesysteem, zodat het getrouw beeld fundamenteel wordt aangetast (IBR, 2006).

Hij dient in dit geval zeker zijn beslissing te motiveren.

“Het verslag zal de cijfermatige weerslag vermelden die dit meningsverschil heeft op het vermogen, de financiële positie en de resultaten van de entiteit of van het geconsolideerd geheel. De cijfermatige weerslag wordt uitgedrukt in absolute bedragen, in een vork of in relatieve waarden. In de gevallen waar een kwantificering niet mogelijk is, kan de revisor het nuttig achten hierop te wijzen.” (ACN 3.9.2.)

“De revisor zal de omstandigheden en de motivering die hem ertoe brengen om een afkeurende verklaring over de rekeningen af te geven, uiteenzetten in een of meer paragrafen die zijn oordeel voorafgaan, en hij zal er naar verwijzen in zijn verklaring, waarvan het opschrift luidt als volgt: “Afkeurende verklaring over de jaarrekening” of desgevallend “Afkeurende verklaring over de geconsolideerde jaarrekening””. (ACN 3.9.3.)

De International Standards of Auditing vermelden een gelijkaardige motivering voor het afleveren van een afkeurende controleverklaring. ISA 701 §14 (IBR, 2009c) bepaalt dat een afkeurend oordeel tot uitdrukking dient te worden gebracht indien het effect van het verschil van mening dermate van materieel belang is en een significant aantal in de financiële overzichten opgenomen posten betreft dat de auditor concludeert dat het formuleren in zijn controleverklaring van een voorbehoud onvoldoende is om het misleidende of onvolledige karakter van de financiële overzichten aan het licht te brengen.

De bevoorrechte getuige, de heer Luc Verrijsen, vertelt dat men in België de richtlijnen van het Instituut der Bedrijfsrevisoren helemaal volgt. Deze richtlijnen behandelen alle mogelijke verklaringen zeer goed. De grote kantoren volgen ook vrijwillig de ISA normen. In het kantoor waar meneer Verrijsen tewerkgesteld is, is er intern de richtlijn dat iedere verklaring die afwijkt van een normale goedkeurende verklaring dient te worden besproken met een tweede venoot (concurring partner) en eventueel met de DPP afdeling (Departement Professional Practices). Bij elke afkeurende verklaring worden de woorden echt “gewikt en gewogen”.

2.4.2.6 Verklaring in geval van onzekerheid m.b.t. continuïteit

In het geval van onzekerheid met betrekking tot de bedrijfscontinuïteit, één van de veronderstellingen waaronder de financiële staten worden opgesteld, geldt de volgende oplossing:

VERTROUWEN IN DE HERSTEL- MOGELIJKHEDEN	INFORMATIE IN HET JAARVERSLAG	JA	NEE
	JA	Toelichtende paragraaf	Verklaring met voorbehoud
NEE	Onthoudende verklaring	Afkeurende verklaring	

Figuur 2.3: Verklaringen in geval van continuïteitsproblemen

Bron: De Lembre & Dries, 2000.

2.4.3 Deel 2

De mening van de commissaris omtrent het jaarverslag van het bestuur zal vervat liggen in het tweede deel van het verslag. Hier zal hij een vermelding maken of de door de wet vereiste gegevens opgenomen werden en of deze overeenkomen met de gegevens die terug zijn gevonden in de rekeningen. De commissaris kan één of meerdere paragrafen toevoegen teneinde de lezer meer verduidelijking te verschaffen omtrent punten waarvan de commissaris zelf vindt dat ze nuttig zijn voor de verstaanbaarheid van het document (IBR, 2005). Het is echter wel zo dat de bijkomende inlichtingen in geen enkel geval de draagwijdte van het in het eerste deel uitgedrukte oordeel mogen wijzigen. De bijkomende inlichtingen horen eerder beperkt te zijn en mogen geen onnodige uitbreidingen bevatten.

In IBR (1998) vinden we enkele voorbeelden van bijkomende inlichtingen terug die de commissaris indien nodig kan toevoegen aan het tweede deel:

- Betreffende de **waarderingsregels** zal de revisor in het bijzonder aandacht besteden. Wanneer de toepassing hiervan de bedrijfsrevisor geen voldoening schenkt, zal hij overgaan tot een melding hieromtrent in het

tweede deel van zijn verslag. Hij zal speciale aandacht moeten schenken aan het consistent toepassen van de waarderingsmethodes. Wanneer de bedrijfsrevisor oordeelt dat de gegevens onvoldoende zijn, zal hij hier eveneens een bemerking over maken in het tweede deel van zijn verslag. Deze bemerking betreft de aard van de wijzigingen en in hoeverre dit mogelijk is de cijfermatige weerslag op de jaarrekening en vergelijking met de voorgaande;

- Betreffende de **interne controle** zal de bedrijfsrevisor, zolang dit geen voorbehoud vereist, melding maken van tekortkomingen in het interne controle systeem.

Het tweede deel van het commissarisverslag zal, in voorkomend geval, de volgende bijkomende verklaringen bevatten:

- Het (geconsolideerde) jaarverslag (art. 144§6 W.Venn.);
- De (niet-)naleving van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen (art. 144§3 W.Venn.);
- De winstbestemming en de interim-dividenden (art. 144 §7 en 77ter W.Venn.);
- (geen) inbreuken op de statuten of de vennootschappenwet (art. 144§8 W.Venn.);
- De tegenstrijdigheid van belangen (art. 60 en 60bis W.Venn.).

3 Literatuurstudie m.b.t. de afkeurende verklaring

3.1 Motieven voor de afkeurende verklaring

Uit een verkennende analyse van enkele afkeurende verklaringen bleek dat de drie meest voorkomende motieven waren: fundamentele onenigheid over de bedrijfscontinuïteit, fundamentele onenigheid over de waardering of de volledigheid van de verstrekte informatie en fundamentele problemen met interne controle of door de auditklient opgelegde controlebeperkingen. Voor het eerste motief kon heel wat wetenschappelijke literatuur geraadpleegd worden, voor de twee andere motieven was dat helaas niet het geval. De afkeurende verklaring komt zo weinig voor dat zij nauwelijks het voorwerp is geweest van wetenschappelijk onderzoek. Voor het eerste motief, bedrijfscontinuïteit, kan voor een deel teruggevallen worden op het heel uitgebreide onderzoek dat verricht is rond falingspredictie en de going concern opinion (GCO) van de auditor. Voor de twee andere motieven kon er amper iets gevonden worden.

3.2 Bedrijfscontinuïteit

Ter verduidelijking van de bedrijfscontinuïteit werd ISA 570 (IBR 2009b) opgesteld door IFAC. Een entiteit onder de continuïteitsveronderstelling wordt geacht haar acties voor een voorzienbare tijd in de toekomst te kunnen verder zetten. Ze moet met redelijke zekerheid kunnen aantonen dat de bedrijfsactiviteiten gedurende een periode van minimum 12 maanden kunnen worden verdergezet. ISA 570 (IBR, 2009b, p. 11-12) geeft een opsomming van voorbeelden of gebeurtenissen die een gegronde twijfel kunnen doen ontstaan over de bedrijfscontinuïteit van een entiteit. Deze lijst is niet limitatief. Men mag ook niet automatisch aannemen dat wanneer een van deze voorbeelden zich voordoet, er onzekerheden van materieel belang bestaan in de entiteit.

Financieel:

- Stand van de renteverplichtingen of van de netto-verplichtingen op korte termijn;

- Leningen met een vaste looptijd die hun vervaldatum naderen zonder een realistisch uitzicht op vernieuwing of aflossing; of het bovenmatig steunen op korte termijnleningen voor de financiering van langlopende activa;
- Aanwijzingen voor het intrekken van financiële ondersteuning door crediteuren;
- Negatieve operationele kasstromen in historische of toekomstgerichte financiële overzichten;
- Negatieve belangrijke financiële ratio's;.
- Substantiële operationele verliezen of significante achteruitgang in de waarde van activa die gebruikt worden om kasstromen te genereren;
- Achterstanden in of onderbreking van dividenduitkeringen;
- Het niet in staat zijn om crediteuren te betalen op de vervaldata;
- Het niet in staat zijn om de voorwaarden van leningovereenkomsten na te leven;
- Verandering van levering op krediet naar transacties tegen contante betaling bij aflevering met leveranciers;
- Het niet in staat zijn om financiering te verkrijgen voor ontwikkeling van essentiële nieuwe producten of voor andere essentiële investeringen.

Operationeel:

- Voornemens van het management om de entiteit te liquideren of om activiteiten te staken;
- Het vertrek van kernpersonen binnen het management zonder vervanging;

- Het verlies van een belangrijke markt, belangrijke klant(en), franchiseconcessie, licentie, of belangrijke leverancier(s);
- Arbeidsconflicten;
- Tekorten aan belangrijke voorraden;
- Het opkomen van een zeer succesvolle concurrent.

Overige:

- Het niet naleven van kapitaalvereisten of andere wettelijke vereisten;
- Lopende wettelijke of gerechtelijke procedures tegen de entiteit die in geval van slagen kunnen resulteren in claims waaraan de entiteit waarschijnlijk niet zal kunnen voldoen;
- Veranderingen in wet- of regelgeving of overheidsbeleid waarvan verwacht wordt dat zij de entiteit nadelig beïnvloeden;
- Catastrofes die onverzekerd of onderverzekerd zijn wanneer zij zich voordoen.

3.2.1 Going concern opinie

Mutchler (1984, 1985 & 1986) heeft op basis van interviews en vragenlijsten vastgesteld dat de going concern beslissing uit twee fasen bestaat. De eerste fase bestaat eruit dat de auditor erkent dat de entiteit een potentieel probleem heeft betreffende een onzekerheid met betrekking tot continuïteit. In de tweede fase brengt hij op basis daarvan zijn controleverslag uit. Krishnan & Krishnan (1996) en Arnedo, L. (2008) kwamen tot dezelfde conclusie maar deze laatstgenoemde voegt er een derde fase aan toe, namelijk de verwoording die de auditor gebruikt voor de continuïteitsonzekerheid.

Wanneer er mogelijke continuïteitsproblemen zijn, maar het in het jaarverslag goed is aangegeven en de bedrijfsrevisor instemt met de omschrijving en de inschatting,

moet hij hiervan geen melding maken. Wanneer het jaarverslag niet voldoende informatie hieromtrent bevat, zal hij in het tweede deel van zijn verslag hiervan melding maken. De volgende situaties kunnen zich voordoen: Ten eerste, de RvB heeft de onzekerheid m.b.t. discontinuïteit juist beschreven in het jaarverslag. In dit geval zal de bedrijfsrevisor een goedkeurende controleverklaring afleveren en zal hij hier een toelichtende paragraaf aan toevoegen waarin hij het bestaan van het risico duidelijk maakt. Een tweede geval is wanneer de RvB onjuiste of ongepaste informatie in het jaarverslag heeft staan. Dan zal de auditor een controleverklaring met voorbehoud en toelichtende paragraaf uitbrengen. De derde situatie rechtvaardigt een onthoudende verklaring wanneer de auditor niet in staat is de vereiste informatie te verzamelen om de continuïteit van de entiteit te kunnen evalueren. Ten slotte kan de auditor overgaan tot een afkeurende controleverklaring in geval dat going concernveronderstelling van de RvB in het jaarverslag fundamenteel ongepast is. Dit zal dus het geval zijn wanneer er een verschil is in de opinie van de leiding en die van de bedrijfsrevisor aangaande de bedrijfscontinuïteit (Vanstraelen, 2002).

3.2.1.1 Factoren die going concern opinie beïnvloeden

De factoren die een invloed uitoefenen op het uitbrengen van een GCO door de commissaris zullen op onrechtstreekse wijze ook een invloed uitoefenen op het afleveren van een afkeurende verklaring. Vandaar dat een overzicht van de literatuur i.v.m. die factoren interessant kan zijn. In het wetenschappelijk onderzoek zijn er tal van verbanden bestudeerd, vaak met heel uiteenlopende resultaten.

3.2.1.1.1 *Audithonorarium*

Het verband tussen audithonorarium en GCO is bijzonder complex. Als men ervan uitgaat dat een onderneming in moeilijkheden een hoger risico oplevert voor de auditor, dan is het logisch te verwachten dat die auditor daarvoor een hoger honorarium zal vragen ter compensatie van de extra auditwerkzaamheden en het hogere risico. Door die uitgebreide audit kan de auditor er in een aantal gevallen wel in slagen het risico beter in te schatten en de auditklant tot bepaalde aanpassingen te overhalen, waardoor een GCO kan worden vermeden. Een hoger

honorarium gaat dan gepaard met een kleinere kans op een GCO. Maar het kan ook zijn dat het hogere honorarium gepaard gaat met een grotere kans op een GCO, precies omdat het honorarium hoger is omwille van het hogere GCO-risico. Het wordt nog ingewikkelder als men ermee rekening houdt dat de Big 4 een prijspremie vragen en tegelijkertijd selectiever zijn in het aantrekken/behouden van auditklanten waardoor een negatieve relatie tussen audithonorarium en GCO tot stand kan komen. Tenslotte kan het zijn dat sommige auditors opportunistisch handelen en een GCO voor goede klanten (hoog honorarium) zoveel mogelijk proberen te vermijden. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat uit de vele onderzoeken heel wat tegenovergestelde conclusies getrokken worden.

In de studie uitgevoerd door Vanstraelen (2002) wordt aangetoond dat een hoger audithonorarium de kans verkleint dat de commissaris overgaat tot het geven van een GCO.

Ireland (2003) verklaart dat de richting van de invloed van het audithonorarium op het type van controleverklaring niet duidelijk is en dat er geen significant verband is. Een hoog honorarium kan ook gewoon het gevolg zijn van een hoog auditrisico en gerelateerd zijn aan de karakteristieken van een onderneming zoals de grootte en complexiteit.

Basioudis, Papakonstantinou en Geiger (2008) kwamen in hun onderzoek naar de relatie tussen het audithonorarium, niet-audithonorarium en de GCO tot de conclusie dat een onderneming die in financiële moeilijkheden verkeert en een hoog niet-audithonorarium betaald heeft, minder snel een GCO zal krijgen. Een andere conclusie bestaat eruit dat er een positieve relatie is tussen het audithonorarium en een slechte controleverklaring. Met andere woorden, een hoog audithonorarium verhoogt de kans op een GCO.

In de studie van Clatworthy et al. (2009) en Moizer (1997) vinden we terug dat het vooral de grote auditkantoren zijn die een hoog honorarium aanrekenen. Reden hiervoor kan zijn dat ze een goede reputatie hebben, audits van een betere kwaliteit leveren, hogere trainingskosten hebben, hogere potentiële verliezen hebben bij rechtsvervolgning en dat ze een oligopolie in de markt hebben.

3.2.1.1.2 Verlies van klanten

Vanstraelen (1999 en 2002) geeft bewijs dat een recent verlies van een relatief grote proportie van auditklanten ertoe zal leiden dat de commissaris minder snel geneigd is om een GCO toe te voegen, maar volgens Louwers (1998) heeft dit dan weer geen significante invloed op het al dan niet uitbrengen van een GCO.

3.2.1.1.3 Type auditor

Zoals hoger aangegeven speelt het type van de auditor een rol. Hieronder wordt verstaan of het gaat om een klein of middelgroot auditkantoor (non-Big 4), of juist één van de Big 4 kantoren. Vanstraelen (2002) vindt hiervoor in haar onderzoek geen bewijs, anderen wel.

Volgens Vanstraelen (2000) en Knechel en Vanstraelen (2007) is de variabele Big 6/non-Big 6 enkel significant indien het ondernemingen betreft die niet in financiële moeilijkheden verkeren.

Butler, M. et al (2004) merken op dat, consistent met het feit dat Big 5 kantoren risicovolle klanten eerder zullen weigeren, ze dus ook minder vaak een GCO zullen toevoegen.

Ireland (2003) en Basioudis, I.G., Papakonstantinou, E., & Geiger, M.A. (2008) spreken voorgaande bevinding tegen, zij vonden geen verschil voor het type van auditor.

3.2.1.1.4 Duur mandaat

Volgens de Belgische wet duurt een mandaat drie jaar. In Frankrijk duurt een mandaat wettelijk zes jaar, maar in de Angelo-Amerikaanse landen zoals de US en het UK duurt dit slechts een jaar.

In België kan de auditor enkel ontslagen worden gedurende deze drie jaar wanneer er zich zeer uitzonderlijke omstandigheden voordoen. Het mandaat kan hernieuwd worden, steeds voor nieuwe periodes van drie jaar en dit zonder limiet. Zo is het

dus mogelijk dat de commissaris gedurende het laatste jaar van zijn mandaat de verlenging van het mandaat probeert te beïnvloeden. Een uitdrukking van onzekerheid over de continuïteit, met als afhankelijke variabele de duur van het mandaat, was nochtans geen invloedrijke factor volgens Vanstraelen (2002).

LaSalle et al. (1996), Louwers (1998) en Arnedo, L. et al. (2008) delen deze mening daar de coëfficiënten binnen hun onderzoek voor het behoud van cliënteel niet significant waren en de relatie met de klant dus geen invloed heeft op het type verklaring.

Dit in tegenstelling tot Vanstraelen (2000) die uit haar studie besloot dat er wel degelijk een relatie is. Ondernemingen die een goedkeurend verslag ontvingen, hadden een significant langere relatie met hun auditor dan de ondernemingen die een slecht verslag ontvingen. Echter een slechte verklaring zal volgens haar eerder voorkomen in het laatste jaar van het driejarige mandaat dan in de eerste twee jaren daarvan. Dit met als reden dat er van uitgegaan kan worden dat er reeds een beslissing is genomen omtrent de hernieuwing van het mandaat en dat hij hiervan ook op de hoogte is. Met andere woorden, wanneer de auditor er van op de hoogte is dat zijn mandaat bij een welbepaalde entiteit niet hernieuwd zal worden, zal hij sneller een slecht verslag geven. De variabele is niet significant wanneer het ondernemingen betreft die niet in financiële moeilijkheden verkeren.

Een langdurend mandaat wijst erop dat de auditor een bijzonder goede kennis heeft van zijn klant, de industrie en zijn mogelijkheid om te overleven in moeilijke tijden (Geiger & Raghunandan, 2002). Elders in de literatuur wordt deze stelling niet bevestigd.

Levinthal en Fichman (1988) gaan uit van een welbepaald patroon in de relatie klant-auditor. In het begin van hun samenwerking verkeren ze in een soort van 'honeymoon' periode, ze hebben beiden vertrouwen in mekaar. Kort na deze periode stijgt de kans op beëindiging van hun relatie significant. Wanneer deze relatie verder wordt gezet, daalt de kans op een auditorwissel steeds meer. Hoe complexer de audittaak is, hoe langer de relatie over het algemeen zal duren. De auditor heeft zich immers volledig verdiept in het reilen en zeilen van de onderneming en weet perfect hoe alles er aan toe gaat, het is zeer duur om een

auditor op dit niveau te krijgen. Het afleveren van een 'slechte' verklaring stijgt kort na de 'honeymoon' periode en daalt naarmate de relatie langer duurt.

Knechel en Vanstraelen (2007) concludeerden dat een non-Big 6 auditkantoor sneller zal overgaan tot een GCO wanneer de relatie tussen klant en auditor van korte duur is. Voor een Big 6 auditkantoor was dit niet significant.

3.2.1.1.5 Auditorwissel

Ondernemingen kunnen dreigen met een auditorwissel teneinde de gewenste controleverklaring te bekomen. Wanneer een auditor in jaar t-1 een 'slechte' verklaring heeft opgesteld, zal dat wanneer in jaar t bedreigd wordt met een auditorwissel nochtans weinig geloofwaardig zijn (Ireland, 2003).

Aangezien één mandaat drie jaar duurt, zal het veel geloofwaardiger zijn als de cliënt dreigt met een wissel van auditor in het derde jaar dan in het eerste of tweede jaar. De kans hiertoe is zelfs vier keer zo groot. Er is dus een sterk verband tussen de verklaring voor continuïteitsproblemen en de auditwissel (Vanstraelen, 2000 & 2003).

Geiger et al. (1998) achterhaalden dat klanten eerder geneigd zijn om van auditor te wisselen na een Type 1 fout. Type 1 fouten houden in een onderneming een GCO ontvangen terwijl de onderneming achteraf helemaal niet faalt. Dit zal ervoor zorgen dat de auditor veel voorzichtiger zal zijn in het uitbrengen van een dergelijke opinie.

Een opmerkelijk feit is dat vennootschappen die pas van auditor hebben gewisseld, meer kans maken op een GCO dan zij die dat niet gedaan hebben (Vanstraelen, 1999). En dat een negatieve verklaring op zijn beurt ervoor zorgt dat een onderneming sneller over zal gaan tot een auditorwissel (Krishnan et al., 1996) is dus vanuit dat standpunt irrationeel.

Uit de studie van Louwers (1998) blijkt overigens dat er geen significant verband tussen beide zou bestaan.

3.2.1.1.6 Rechtsvervolgning

Krishnan & Krishnan (1996) verklaarden in hun studie dat wanneer de kans op rechtsvervolgning hoog is, de commissaris eerder geneigd zal zijn om een voorbehoud te geven. La Salle et al. (1996) bevestigen dit, de kans op een 'slechte' verklaring is groter wanneer er een stijging plaatsvindt in het risico van rechtsvervolgning van de auditor.

Louwers (1998) daarentegen kwam tot de bevinding dat de auditor zich niet zal laten leiden door de druk van mogelijke gerechtelijke stappen om tot een bepaalde verklaring te komen.

3.2.1.1.7 Audit lag

Audit lag wordt gezien als de periode die is verlopen tussen het einde van het boekjaar en de dag waarop de auditor zijn verklaring tekent. Aangezien de datum waarop de auditor zijn verklaring tekent vaak niet beschikbaar is in de elektronisch beschikbare data, wordt er ook voor geopteerd om de periode die verloopt tussen het einde van het boekjaar en de neerlegging van de jaarrekening bij de Balanscentrale als audit lag te beschouwen. In de literatuur wordt er vanuit gegaan dat hoe langer die periode (audit lag) duurt, hoe groter de kans is op een 'slechte' verklaring. De duur van deze periode kan te wijten zijn aan tal van factoren. Denken wij daarbij aan de duur van de onderhandelingen tussen de auditor en klant, de extra onderzoeken die de auditor wil uitvoeren indien hij bepaalde problemen heeft geïdentificeerd, de extra onderzoeken die gebeuren indien de entiteit een hoog inherent en/of controle risico heeft, maar het kan ook zijn dat specifiek met het oog op het going concern de auditor het uitbrengen van zijn verklaring bewust uitstelt in de hoop dat er zich tijdens die periode positieve veranderingen voordoen waardoor hij geen 'negatieve' verklaring moet opstellen (Ireland, 2003).

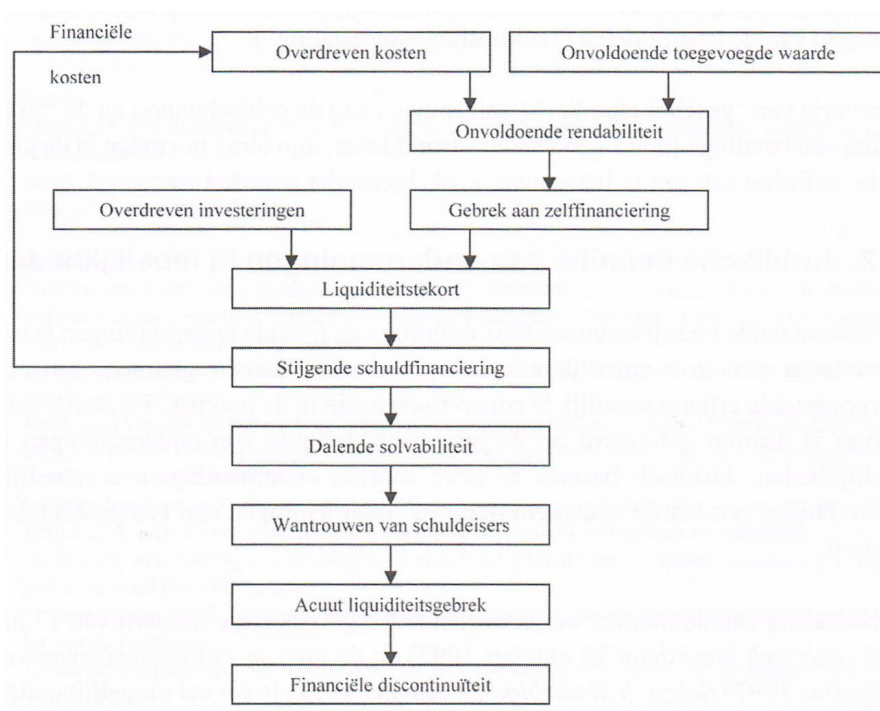
3.2.1.1.8 Controleverslag van het jaar voordien

Ireland (2003) heeft kunnen aantonen dat indien een entiteit het jaar voordien een slechte opinie heeft gekregen, ze daar zeer moeilijk van af zal kunnen geraken en de kans groot is dat ze opnieuw een slechte opinie zal krijgen.

3.2.1.1.9 Financiële aspecten

Ondernemingen met lage liquiditeit, die geen dividend uitbetalen of een hoog financieel risico hebben, hebben (uiteeraard) meer kans op een GCO dan andere ondernemingen (Ireland, 2003, Louwers, 1998 en Vanstraelen, 2000).

Ooghe & Van Wymeersch (2006) kwamen tot een gelijkaardige conclusie die luidde dat de financiële discontinuïteit bepaald wordt door de samenhang van de economische factoren. Dit is het zogenaamde 'falingspad', de fatale aaneenschakeling van factoren die uiteindelijk tot een faillissement zullen leiden.

Figuur 3.1: Het falingspad

Bron: Ooghe & Van Wymeersch (2006)

3.2.1.1.10 Jaarverslag

Een bevinding in het artikel van Vanstraelen (1999) is dat wanneer de RvB in het jaarverslag ergens een vermelding heeft gemaakt over slecht nieuws, dit de kans verkleint op meningsverschillen en conflicten tussen de auditor en de RvB. Dit zal er op zijn beurt voor zorgen dat de kans op een afkeurende verklaring aanzienlijk verkleind wordt.

3.2.1.2 Voorspelbaarheid van continuïteitsproblemen

Volgens Gaeremynck en Willekens (2001) kan op basis van het controleverslag drie jaar op voorhand een signaal geven worden dat er een faillissement op komst is. De informatiewaarde van dit verslag neemt af naarmate men verder verwijderd is van het faillissement. De ernst van de situatie wordt weergegeven met behulp van het type verklaring. De afkeurende verklaring is de zwaarst mogelijke verklaring. Een slecht commissarisverslag blijkt uit hun resultaten een goede indicatie te zijn voor de kans op falings. Naarmate de faling dichterbij komt, is de kans op continuïteitsopmerkingen veel groter.

	N-1		N-2		N-3		N-4	
	<i>Faler</i>	<i>Overlever</i>	<i>Faler</i>	<i>Overlever</i>	<i>Faler</i>	<i>Overlever</i>	<i>Faler</i>	<i>Overlever</i>
Goedkeurende verklaring zonder voorbehoud	38%	72%	68%	60%	70%	78%	84%	80%
Continuïteit	44%	18%	20%	26%	10%	12%	4%	10%
GAAP	12%	6%	12%	8%	18%	4%	10%	8%
Onthoudende verklaring	2%	4%	0%	6%	2%	6%	2%	2%
Afkeurende verklaring	4%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%

Figuur 3.2: Relatief percentage types auditverslagen tot 4 jaar voor falen

Bron: Gaeremynck en Willekens (2001)

3.3 Interne controle

Interne controle werd reeds voor een stuk besproken in 2.1.

Algemene controlenorm 2.4. beschrijft IC als volgt: 'Het geheel van methodes en procedures die door de leidinggevende organen van een onderneming worden uitgewerkt om, voor zover dit mogelijk is, ervoor te zorgen dat de zaken ordelijk en efficiënt verlopen binnen het kader van de door hen vastgestelde beleidslijnen, dat afdoende procedures aangewend worden om belangenconflicten en misbruik van goederen van de onderneming te vermijden, dat de activa gevrijwaard worden, dat fraude en vergissingen voorkomen en opgespoord worden, dat de boekhoudregistraties volledig en correct zijn en dat de financiële inlichtingen betrouwbaar zijn en binnen de vastgestelde termijn opgesteld worden.'

Alle transacties of verrichtingen die binnen de onderneming plaatsvinden, liggen vervat in de IC. De IC van een onderneming moet de goede werking van het boekhoudsysteem en de kwaliteit van de verwerkte gegevens kunnen garanderen. Ze moet een commissaris toelaten de betrouwbaarheid van de interne documenten te kunnen beoordelen. Wanneer de IC goed is uitgevoerd, kan een externe auditor zich hier voor een stuk op verlaten en moet hij minder eigen controlemaatregelen aanwenden. Wanneer de IC niet voldoet aan de eisen en verwachtingen van de commissaris, dan zal het verslag een voorbehoud, een onthouding of soms zelfs een afkeuring bevatten.

De meldingsplicht omtrent de interne controle ligt vervat in artikel 144, 1° W.Venn en de algemene controlenormen van het IBR (Aerts, 2002).

COSO (1992) omschrijft IC als een proces dat uitgevoerd wordt door alle mensen van de organisatie, zoals de raad van bestuur, het management, het directiecomité en de werknemers. IC hoort een redelijke, maar geen absolute zekerheid te verschaffen omtrent de verwezenlijking van bedrijfsdoelen. Ze is eveneens gericht op de verwezenlijking van:- Effectieve en efficiënte werking van de organisatie;

- Betrouwbaarheid van de financiële verslaggeving;
- Naleving van de geldende wetten en regels.

De IC omvat dus veel meer dan enkel dat wat betrekking heeft op de boekhoudkundige en financiële gegevens van een organisatie. Dit maakt dat we een onderscheid kunnen maken tussen de boekhoudkundige en de administratieve controles. Beide zijn afhankelijk van mekaar. Een zwakke administratieve controle kan een boekhoudkundige controle waardeloos maken en vice versa. De bedrijfsrevisor is vooral geïnteresseerd in de boekhoudkundige controles, maar het eveneens in rekening nemen van de administratieve controles stelt hem in staat waardevolle aanbevelingen te kunnen maken.

Elk bedrijf moet een goede interne controlesysteem bevatten dat enerzijds aangepast is aan de grootte en de aard van de onderneming en anderzijds aan de aard van de risico's.

Volgens Lefebvre (2004) kent interne controle vier hoofdprincipes, namelijk:

- De scheiding van de functies en de verantwoordelijkheden;
- De afbakening van de verantwoordelijkheden van elke functie;
- Het invoeren van onafhankelijke controles en testen op de gegevens;
- Het toezicht op de interne controle door de interne audit.

Interne controle vergt de invoering van bepaalde controle-instrumenten zoals:

- Goedkeurings- en autorisatieprocedures;
- Reconciliatie van verschillende boekhoudkundige bestanden en gegevens;
- Verificatie met bewijsstukken;
- Het controleren van de mathematische juistheid en analyses van de boekhoudkundige of extra boekhoudkundige gegevens;
- De periodieke overeenkomst van de bedrijfsgeschriften met de fysieke werkelijkheid (o.a. inventarissen), voorschriften, reglementen en wetten terzake.

De gegevens moeten voldoende beschermd en beveiligd worden (Lefebvre, 2004, p. 92).

Bij een fundamenteel gebrek aan IC dat niet kan gecompenseerd worden door andere controles zal de auditor een onthoudende of een afkeurende verklaring moeten afleveren. Stel dat er een zodanig gebrek aan IC is over het facturatieproces dat de auditor geen redelijke zekerheid kan krijgen over de waarachtigheid van de opgegeven omzet. In dat geval is uiteraard ook de waarde van de handelsvorderingen niet te bepalen. Indien de auditor van mening is dat dit gebrek aan interne controle het gevolg is van een niet-professionele organisatie van de auditklant is een onthoudende verklaring de beste oplossing, maar indien het waarschijnlijk is dat de slechte organisatie doelbewust is uitgebouwd om de audit onmogelijk te maken is een afkeurende verklaring meer voor de hand liggend.

3.4 Waardering

Indien de auditor van mening is dat de jaarrekening geen getrouw beeld geeft omdat er op een aantal punten fundamenteel van de GAAP wordt afgeweken en hij dat via een voorbehoud onvoldoende tot uiting kan brengen zal hij tot een afkeurende verklaring moeten overgaan. Op dit gebied kon geen eerder verricht onderzoek worden teruggevonden.

3.5 Interpretatie van het afkeurende controleverslag

In 1990 voerden Holt & Moizer onderzoek naar de begrijpbaarheid en de betekenis van de controleverklaringen. Hun aandacht ging uit naar de manier waarop auditors en professionele gebruikers van de financiële overzichten de verschillende types van controleverklaringen interpreteren. In hun studie maakten ze een onderscheid tussen acht verschillende types, waaronder de afkeurende verklaring. Voor ieder type van verklaring hadden ze dezelfde vragenlijst die voorgelegd werd aan enerzijds de groep auditors en anderzijds de professionele gebruikers van de financiële overzichten. Met andere woorden, elk van de twee groepen kreeg acht

identieke vragenlijsten, één voor ieder type verklaring. Per controleverklaring moesten ze een aantal stellingen beoordelen door middel van het toekennen van een waarde tussen 1 en 7, waarbij 1 staat voor 'strongly agree' en 7 voor 'strongly disagree'. Nu volgt een samenvatting van de interpretatie van die twee groepen, van de afkeurende controleverklaring.

3.5.1 Perceptie van de auditors

Tabel 3.1: Perceptie van de auditors

	ADVERSE REPORT
A. The Financial statements	
1. Can be relied upon	6,4 (7=)
2. Are useful	5,7 (7)
3. Comply with company law	4,6 (7)
4. Comply with accepted accounting practice	5,8 (7)
5. Contain no dileberate distortions	5,3 (7=)
6. Cointain no accidental errors	3,9 (7)
7. Have no significant omissions	5,6 (8)
B. The auditor	2,4 (2=)
1. Has concluded a full audit	5,4 (7)
2. Accepts full legal responsibility	6,0 (8)
3. Agrees with the directors on accounting principals	
C. Appropriate management control exists	4,2 (5)
D. The future viability of the company is assured	5,5 (6=)
E. The directors have properly discharged their legal duties.	5,4 (7)

Bron: Holt & Moizer (1990) p. 116

3.5.2 Perceptie van de gebruikers

Tabel 3.2: Perceptie van de gebruikers

	ADVERSE REPORT
A. The Financial statements	
1. Can be relied upon	5,8 (7)
2. Are useful	5,1 (7)
3. Comply with company law	3,8 (5=)
4. Comply with accepted accounting practice	4,5 (7)
5. Contain no dileberate distortions	4,6 (2=)
6. Cointain no accidental errors	4,3 (2=)
7. Have no significant omissions	5,3 (7)
B. The auditor	
1. Has concluded a full audit	3,2 (2=)
2. Accepts full legal responsibility	4,8 (4=)
3. Agrees with the directors on accounting principals	5,7 (7=)
C. Appropriate management control exists	5,1 (5=)
D. The future viability of the company is assured	6,0 (5=)
E. The directors have properly discharged their legal duties.	4,9 (7)

Bron: Holt & Moizer (1990) p. 117

3.5.3 Conclusie

Het afkeurende controleverslag vertoont het grootste verschil in de manier van interpretatie tussen auditors en professionele gebruikers van de financiële overzichten. De auditors hadden op negen vlakken minder vertrouwen in de financiële overzichten dan de gebruikers, waaronder de geloofwaardigheid van de overzichten, de bruikbaarheid hiervan, de overeenkomst met wet en accountingprincipes,... De financiële overzichten van de ondernemingen moeten

dus met alle voorzichtigheid behandeld en geïnterpreteerd worden. Professionele gebruikers hebben doorgaans meer vertrouwen in de correctheid van de gegevens die ondernemingen met een afkeurende verklaring publiceren en neerleggen.

4 Empirisch onderzoek

4.1 Algemene evolutie

4.1.1 Onderzoeksontwerp

De gegevens die hiervoor gebruikt werden, zijn voor een gedeelte afkomstig van de jaarlijkse studies die door Graydon worden gedaan en gepubliceerd. Het grootste gedeelte van de gegevens werden verkregen door bewerking en aanvulling van de database die van Graydon Belgium NV. werd gekregen. De gegevens betreffende de jaren 2005 tot en met 2008 komen uit die database. De gegevens over 2004 waren onvolledig en werden aangevuld met de cijfers uit de studie van Graydon, 'Studie met betrekking tot de controle van jaarrekeningen door commissarissen' (2008). In deze studie staan o.a. grafieken met het aantal verklaringen. Deze werden geüpdate met de nieuwe cijfers. Vervolgens zijn een aantal controleverklaringen opgevraagd bij de Balanscentrale en geanalyseerd.

In volgende volgorde van frequentie komen de types van controleverklaringen voor:

- Verklaring zonder voorbehoud;
- Verklaring zonder voorbehoud, met toelichtende paragraaf;
- Verklaring met voorbehoud;
- Onthoudende verklaring;
- Afkeurende verklaring.

De verklaring zonder voorbehoud is de beste verklaring die een onderneming kan krijgen en komt het meest voor. Samen met de verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf vormen zij de groep van 'positieve' verklaringen.

De afkeurende verklaring is dan weer de minst goede verklaring die een onderneming kan krijgen. Samen met de onthoudende verklaring en de verklaring met voorbehoud vormen zij de groep van 'negatieve' verklaring.

4.1.2 Onderzoekresultaten

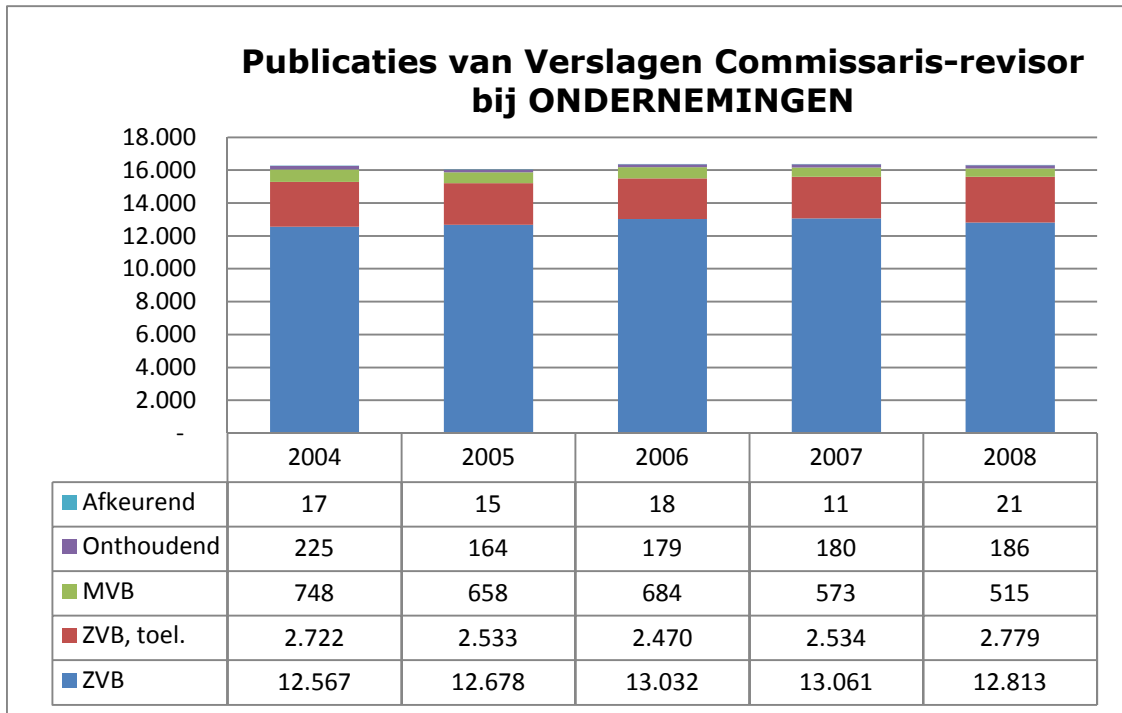
4.1.2.1 Algemene tendens

Bij het bestuderen van onderstaande figuur, valt meteen op dat de verklaring zonder voorbehoud zonder enige twijfel de grootste groep vormt. Op een duidelijke tweede plaats komen de verklaringen zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf. Zoals besproken in het begrippenkader is er een zesde type verklaring, namelijk de verklaring met voorbehoud met toelichtende paragraaf. In de databyze van Graydon behoort die niet tot de standaard types van verklaringen. Graydon plaatst dit type verklaring onder de noemer: 'verklaring beantwoordt niet aan een standaard verklaring'. Tot die groep behoren ook niet-standaard verklaringen zoals 'verklaring zonder voorbehoud voor de balans en onthoudende verklaring voor de resultatenrekening'. Over de periode 2005-2008 waren er 1.731 verslagen die onder de noemer 'niet-standaard verklaring' werden geplaatst.

Het is mogelijk dat deze data nog niet definitief zijn en dat er in 2008 nog lichte wijzigingen kunnen komen. Dit zullen dan vooral de 'negatieve verklaringen' zijn, zij worden immers soms zo laat mogelijk neergelegd omdat ze een grote negatieve invloed op de onderneming in kwestie kunnen uitoefenen.

Er dient wel opgemerkt te worden dat de data, verkregen uit het bestand ontvangen van Graydon Belgium NV, licht afwijken van de data die op p. 3 staan in studie 230 van Graydon (2008).

Tabel 4.1: Algemene tendens van de controleverklaringen

Bron: eigen bewerking database Graydon

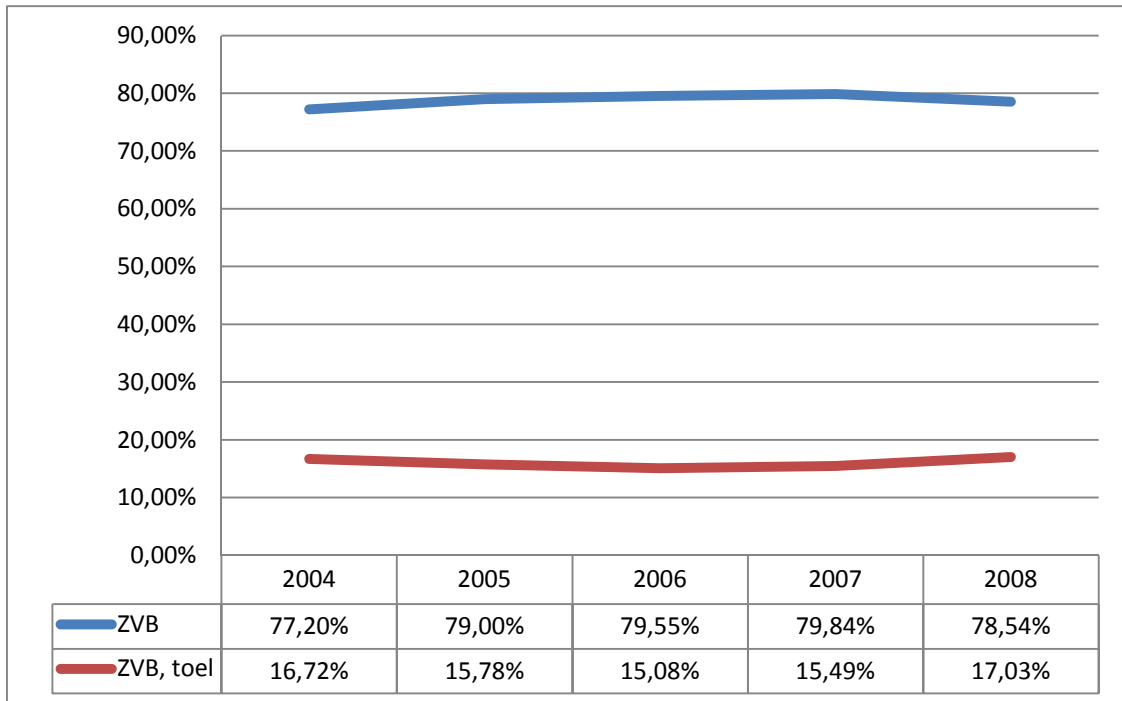
4.1.2.2 Evolutie van 'positieve' verklaringen

Zoals reeds vermeld, behoren de verklaring zonder voorbehoud en de verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf tot de groep van de 'positieve' verklaringen.

In 2008 verklaarden de commissarissen in 95,57% (=15.592 verklaringen) van de gevallen dat de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de financiële toestand van die onderneming, eventueel met een voorbehoud.

Ten opzichte van 2004 (93,92% (=15.289 verklaringen)) is er een lichte stijging van 1,65%. Deze stijging kan toegekend worden aan zowel een kleine toename van de verklaringen zonder voorbehoud als die met een toelichtende paragraaf.

Tabel 4.2: Evolutie van de 'positieve' verklaringen

Bron: eigen bewerking database Graydon

4.1.2.3 Evolutie van 'negatieve' verklaringen

Zoals eerder vermeld, valt de groep van 'negatieve' verklaringen uit elkaar in 3 delen, namelijk de verklaring met voorbehoud, de onthoudende verklaring en de afkeurende verklaring.

Voor 4,43% (=772 verklaringen) van de jaarrekeningen die de commissaris in 2008 controleerde, gaf hij een slecht rapport of moest hij vaststellen dat de omstandigheden hem niet in staat stelden de getrouwheid van de cijfers te beoordelen.

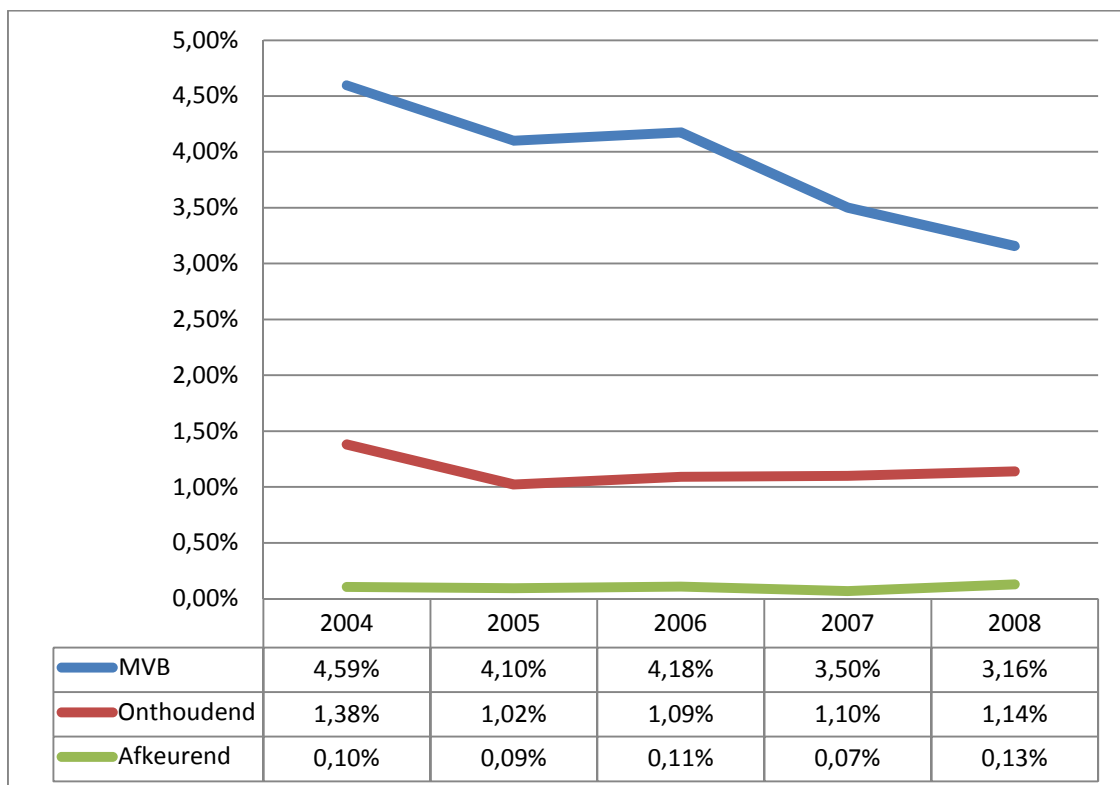
Ten opzichte van 2004 (6,07% (=990 verklaringen)) is dit een afname van het volume aan jaarrekeningen met een statistisch duidelijk relevante en ernstige opmerking van 1,64%. Over het algemeen is dit een positieve trend, steeds meer jaarrekeningen voldoen aan het getrouw beeld.

Deze daling van 1,64% is te wijten aan een daling van het aantal verklaringen met voorbehoud (een daling van 1,43%) en een daling van het aantal onthoudende verklaringen (een daling van 0,24%).

Het aantal afkeurende verklaringen heeft wel een lichte stijging gekend ten opzichte van 2004 (0,03%). Dit type verklaring blijft gedurende de eerste 3 jaren min of meer constant, in 2007 daalt het tot zijn laagste punt, 0,07%. In 2008 verdubbelt het aantal afkeurende verklaringen dan weer.

Tijdens het interview bevestigt de bevoorrechte getuige dat een afkeurende verklaring in de praktijk inderdaad zeer zelden voorkomt. Bij de meeste klanten worden de voorgestelde naposten verwerkt, zodat een mogelijke afkeurende verklaring wordt voorkomen. De impact van een afkeurende verklaring kan groot zijn, vandaar dat men alles in het werk zal stellen om een afkeurende verklaring te voorkomen.

Tabel 4.3: Evolutie van de 'negatieve' verklaringen

Bron: eigen bewerking

4.2 De afkeurende verklaring per sector

4.2.1 Onderzoeksontwerp

Bij het bestuderen van de tabel met data van het boekjaar 2006 omtrent de sectorale verschillen in de studie van Graydon (2008) p. 9 kunnen we een top 4 (<10%) opstellen van de sectoren die het meest frequent een afkeurende verklaring hebben gekregen:

1. Groothandel en handelsbemiddeling (16,67% van alle afkeurende verklaringen in 2006 viel binnen deze sector);
2. Detailhandel (16,67%);
3. Financiële dienstverlening (11,11%);
4. Vervaardiging van voedingsmiddelen (11,11%).

De gegevens die verwerkt zijn in dit onderdeel, zijn wederom verkregen bij Graydon Belgium NV. Uit het bij hun verkregen bestand werden per jaar de afkeurende verklaringen gefilterd en werd op basis van hun NACEBEL-code of activiteitscode BTW onderstaande tabel opgesteld. Voor 2 van de 60 bedrijven (over de 5 geanalyseerde boekjaren) was geen activiteitscode toegekend en werden weggelaten uit de tabel.

Wanneer we onderstaande tabel en grafiek bekijken, kunnen we in 2008 een 'duidelijke' top 4 afleiden:

1. Groothandel en handelsbemiddeling (19,05% van alle afkeurende verklaringen viel binnen deze sector);
2. Opslag en vervoerondersteunende activiteiten (19,05%);
3. Financiële dienstverlening (9,05%);

4. Vervaardiging van voedingsmiddelen (9,05%).

'Groothandel' blijft op een gedeelde eerst plaats staan en komt gelijk te staan met de sector 'opslag en vervoerondersteunende activiteiten'. 'Detailhandel' valt volledig buiten de top 4, er is in 2008 zelfs geen enkele onderneming die tot deze sector behoort en een afkeurende verklaring heeft gekregen.

Opvallend is de toename van de sector 'opslag en vervoerondersteunende activiteiten'. In 2006 kreeg deze sector slechts één keer een afkeurende verklaring, goed voor 5,55%. In 2008 kent deze sector een stijging van 13,5%, goed voor 3 extra afkeurende verklaringen.

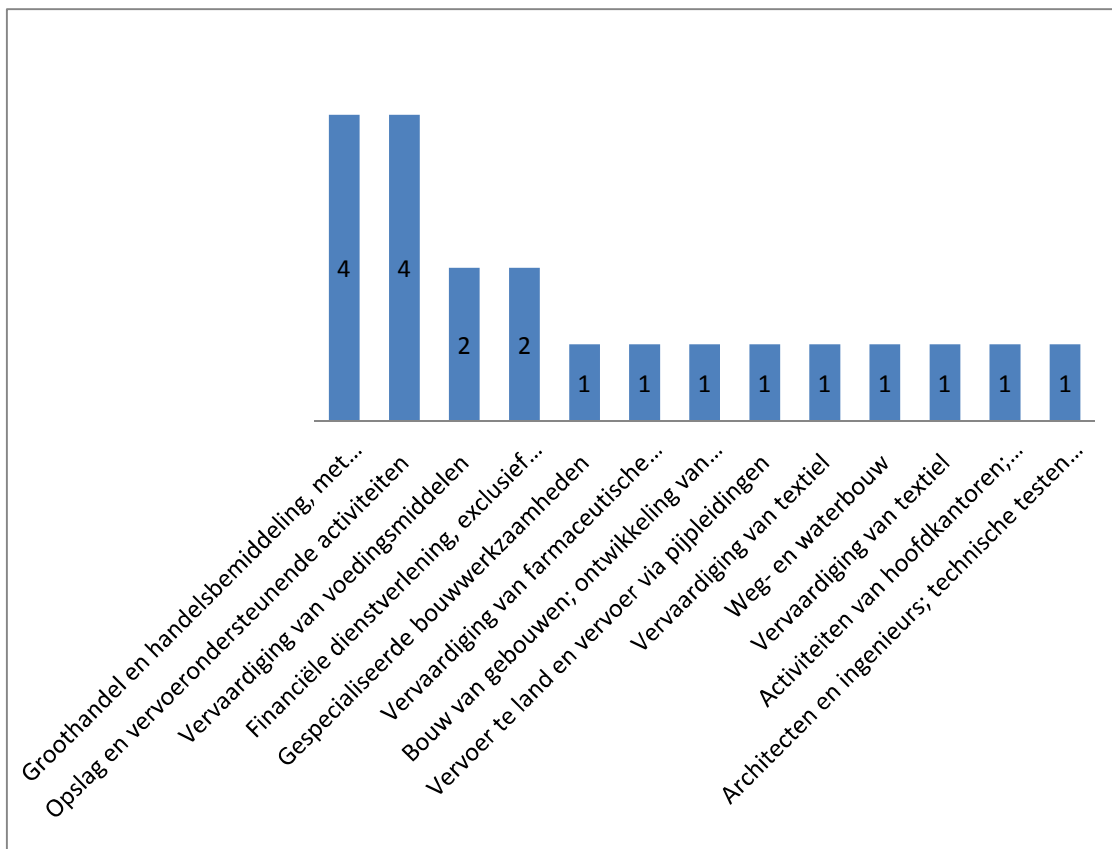
Tabel 4.4: Sectoren 2008

Didgits	Omschrijving	Aantal afkeurende verklaringen
46	Groothandel en handelsbemiddeling, met uitzondering van de handel in motorvoertuigen en motorfietsen	4
52	Opslag en vervoerondersteunende activiteiten	4
10	Vervaardiging van voedingsmiddelen	2
64	Financiële dienstverlening, exclusief verzekeringen en pensioenfondsen	2
43	Gespecialiseerde bouwwerkzaamheden	1
21	Vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten	1
41	Bouw van gebouwen; ontwikkeling van bouwprojecten	1
49	Vervoer te land en vervoer via pijpleidingen	1
13	Vervaardiging van textiel	1
42	Weg- en waterbouw	1
13	Vervaardiging van textiel	1
70	Activiteiten van hoofdkantoren; adviesbureaus op het gebied van bedrijfsbeheer	1
71	Architecten en ingenieurs; technische testen en toetsen	1
		21

Bron: eigen bewerking

Tabel 4.5: Afkeurende verklaring versus sector 2008

Bron: eigen bewerking

4.2.2 2004-2008

Bij het bekijken van onderstaande tabel en grafiek kunnen we opnieuw een duidelijke top 5 afleiden.

1. Groothandel en handelsbemiddeling (25,86% van alle afkeurende verklaringen over de periode 2004-2008 vielen binnen deze sector);
2. Financiële dienstverlening (10,34%)
3. Vervaardiging van voedingsmiddelen (6,90%);
4. Vervaardiging van textiel (6,90%);

5. Opslag en vervoerondersteunende activiteiten (6,90%).

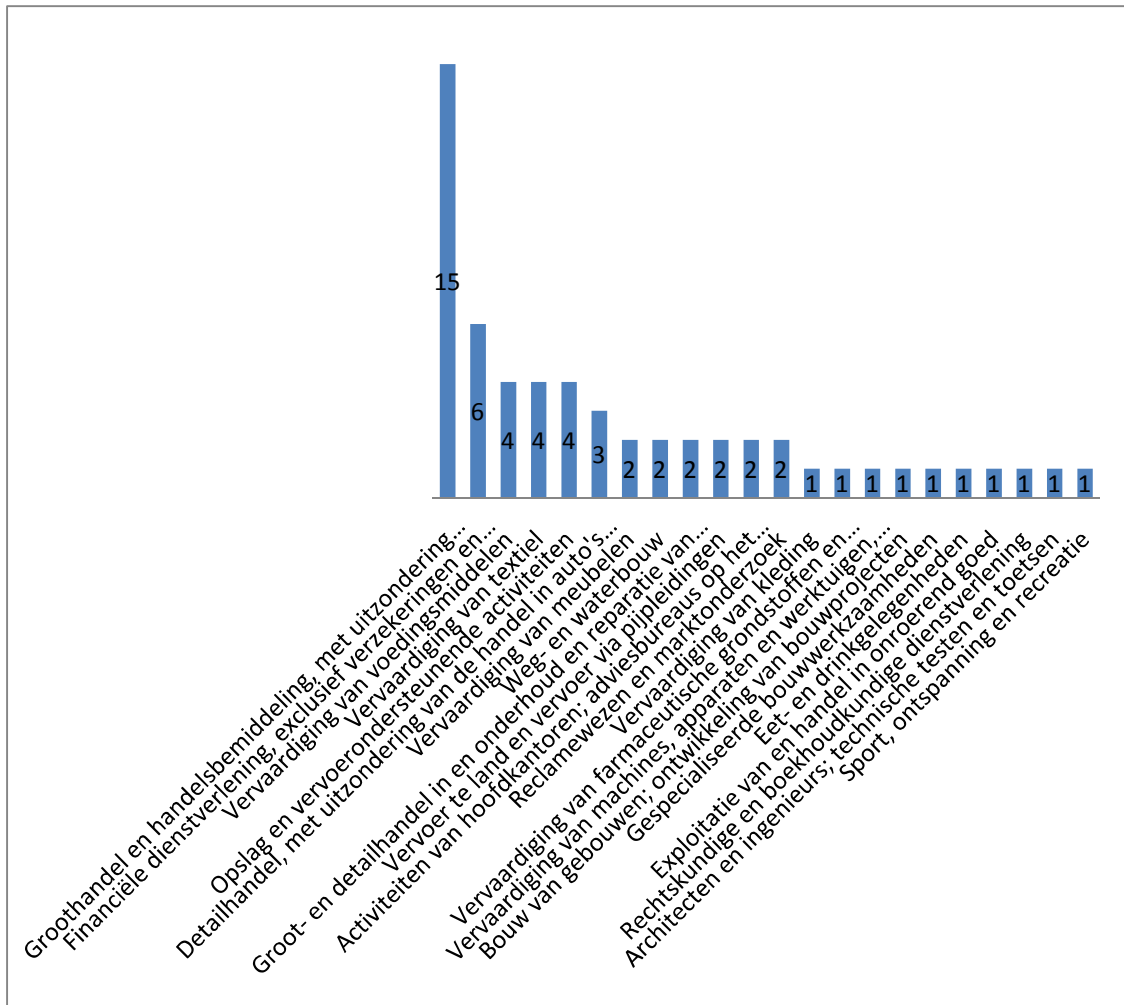
Over deze periode van 5 jaar behoort meer dan ¼ van de ondernemingen die een afkeurende verklaring gekregen hebben tot de sector 'groothandel en handelsbemiddeling'.

Tabel 4.6: Sectoren 2004-2008

Didgits	Omschrijving	Aantal afkeurende verklaringen
46	Groothandel en handelsbemiddeling, met uitzondering van de handel in motorvoertuigen en motorfietsen	15
64	Financiële dienstverlening, exclusief verzekeringen en pensioenfondsen	6
10	Vervaardiging van voedingsmiddelen	4
13	Vervaardiging van textiel	4
52	Opslag en vervoerondersteunende activiteiten	4
47	Detailhandel, met uitzondering van de handel in auto's en motorfietsen	3
31	Vervaardiging van meubelen	2
42	Weg- en waterbouw	2
45	Groot- en detailhandel in en onderhoud en reparatie van motorvoertuigen en motorfietsen	2
49	Vervoer te land en vervoer via pijpleidingen	2
70	Activiteiten van hoofdkantoren; adviesbureaus op het gebied van bedrijfsbeheer	2
73	Reclamewezen en marktonderzoek	2
14	Vervaardiging van kleding	1
21	Vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten	1
28	Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen, n.e.g.	1
41	Bouw van gebouwen; ontwikkeling van bouwprojecten	1
43	Gespecialiseerde bouwwerkzaamheden	1
56	Eet- en drinkgelegenheden	1
68	Exploitatie van en handel in onroerend goed	1
69	Rechtskundige en boekhoudkundige dienstverlening	1
71	Architecten en ingenieurs; technische testen en toetsen	1
93	Sport, ontspanning en recreatie	1
		58

Bron: eigen bewerking

Tabel 4.7: Afkeurende verklaring versus sector 2004-2008

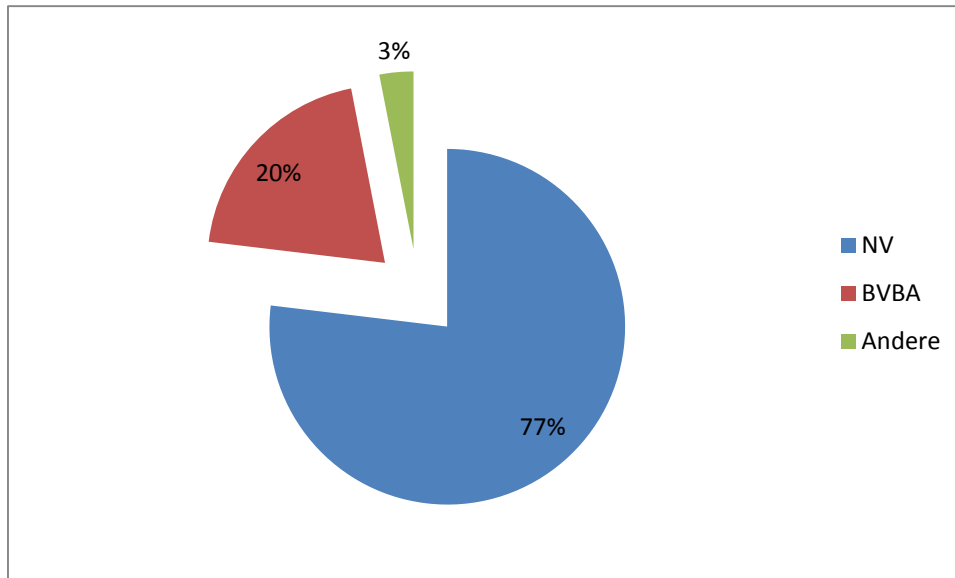
Bron: eigen bewerking

4.3 Rechtsvorm

Het eerste cirkeldiagram geeft alle entiteiten weer die over de periode van 2005 tot en met 2008 een afkeurende verklaring hebben gekregen. 77% (=51 entiteiten) betreft de rechtsvorm NV.

20% (=13 entiteiten) is een BVBA en 3% behoort tot de groep 'andere'. Onder de groep 'andere' valt een CVBA en een EVBA.

Tabel 4.8: Rechtsvorm versus afkeurende verklaring

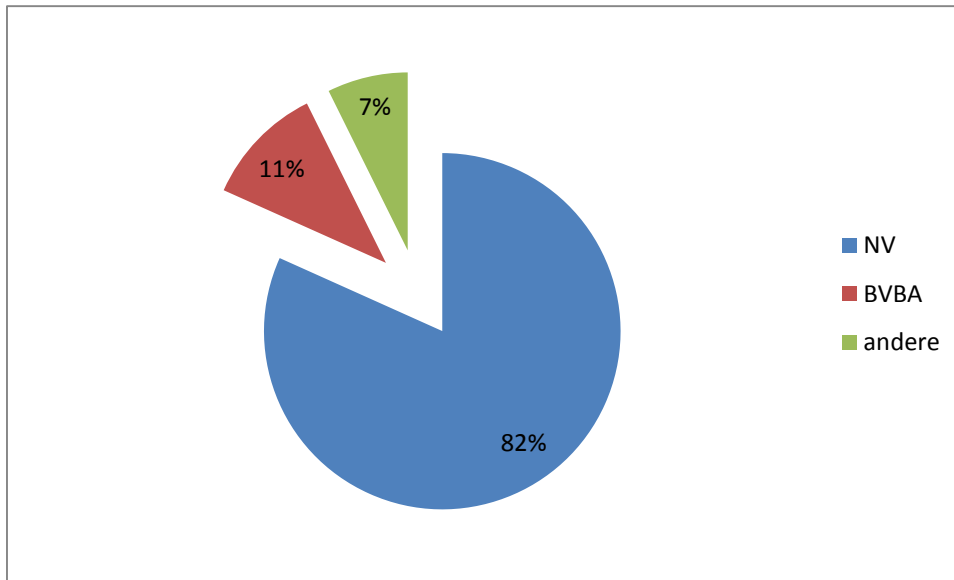

Bron: eigen bewerking

Het onderstaande cirkeldiagram bevat de volledige populatie over de periode van 2005 tot en met 2008. 82% van alle verklaringen hebben betrekking op de groep NV, 11% BVBA en 7% behoort tot nog een andere groep waaronder de VZW, COMV,....

Bij het maken van een vergelijking met het voorgaande cirkeldiagram is er geen duidelijk verschil.

Tabel 4.9: Rechtsvorm versus alle types verslagen

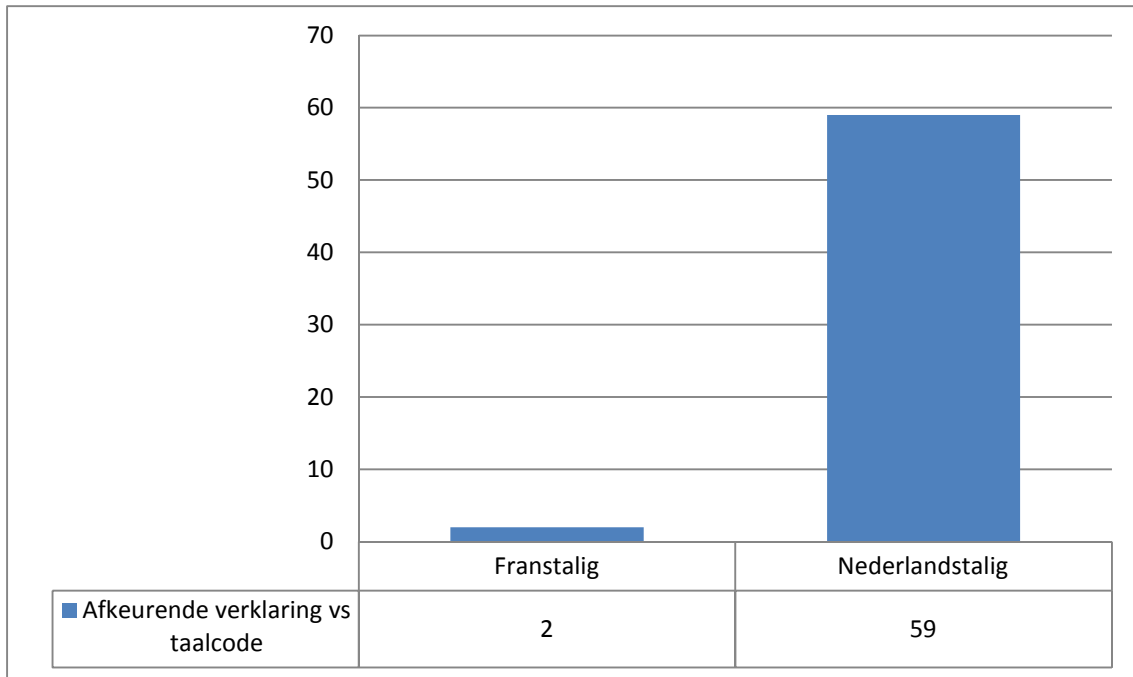

Bron: eigen bewerking

4.4 De afkeurende verklaring per taalcode

Bij de 61 entiteiten werd een onderscheid gemaakt op basis van de taalcode. Er zijn, in het verkregen bestand van Graydon, 2 mogelijke taalcodes, namelijk 'F' (Franstalig) en 'N' (Nederlandstalig). Slechts 2 van de 61 entiteiten (3,28%) hebben 'F' als taalcode. We kunnen op basis van dit resultaat stellen dat een onderneming met taalcode 'F' aanzienlijk minder kans maakt op het verkrijgen van een afkeurende controleverklaring, daar er uiteraard aanzienlijk meer Franstalige ondernemingen in de populatie voorkomen dan 3,28%. Een statistische test is overbodig.

Tabel 4.10: Afkeurende verklaring versus taalcode

Bron: eigen bewerking

4.5 Big 4 en andere auditors

In de literatuur die onderzocht werd omtrent de GCO, werd door enkele auteurs aangehaald dat de variabele Big 4/5/6 geen invloed zou hebben op het type controleverklaring. Butler, M. et al. (2004) merkten op dat een Big 5 kantoor risicovolle klanten eerder zal verwerpen en dus ook minder snel tot een negatieve verklaring zal komen. Consistent met deze bevinding, wordt er verwacht dat de Big 4 kantoren minder afkeurende verklaringen zullen hebben toegekend.

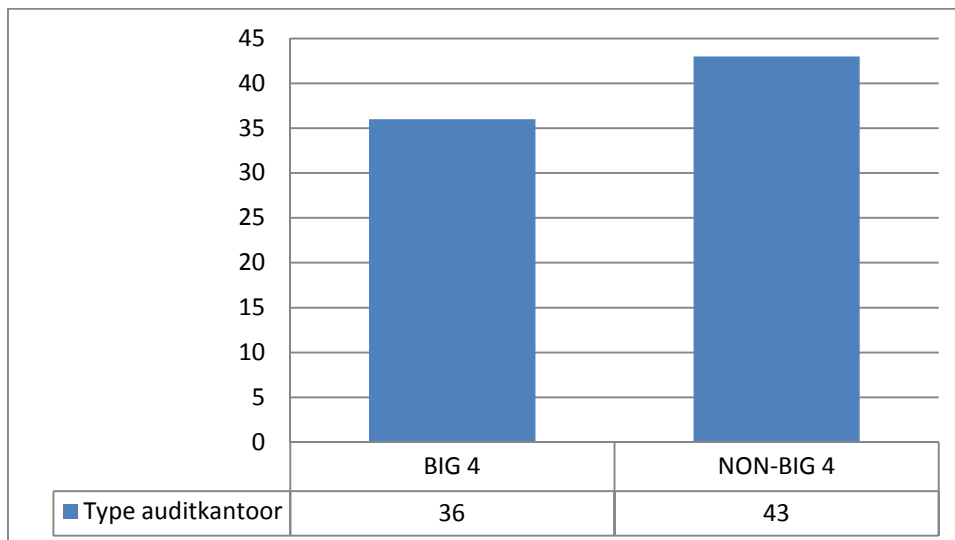
De data die voor deze deelvraag gebruikt werden, werden geselecteerd op basis van de geanalyseerde controleverslagen. Via de excelfile van Graydon Belgium NV. werden over de periode 2004 tot en met 2008 alle bedrijven gefilterd die minimum één keer een afkeurende verklaring hebben gekregen. Per bedrijf werden dan alle controleverslagen geanalyseerd over deze 5 jaren. Het totaal aantal afkeurende controleverslagen wijkt licht af met die uit Graydon's studie (2008). Een van de

bepalende factoren hierin is dat niet alle controleverslagen beschikbaar waren via de Balanscentrale.

Non-Big 4 auditkantoren hebben vaker een afkeurende verklaring afgeleverd dan Big 4 kantoren. Big 4 kantoren zijn goed voor 45,57% van alle afgeleverde afkeurende controleverklaringen gedurende de periode 2004-2008.

De heer Luc Verrijssen, bevoorrechte getuige, heeft hier een logische verklaring voor. Het klantportfolio van een Big 4 ziet er helemaal anders uit dan de klantportfolio van een non-Big 4. De Big 4 hebben veel grote internationale klanten en gecombineerd met de grotere Belgische klanten. De grote internationale klanten kunnen zich het niet permitteren dat hun Belgisch filiaal een afkeurende verklaring krijgt. De "parent company" zal eisen dat de jaarrekening zal worden aangepast zodat een "afkeurende verklaring" kan worden vermeden. De "parent company" treedt dan ook bijzonder hard op (ontslag van hun financieel directeur, andere gepaste maatregelen, etc). Bij de klanten van de non-Big 4 zitten vaak kleinere familiale ondernemingen. Het risicoprofiel van deze klanten ligt vaak hoger dan het risicoprofiel van de Big 4 klanten.

Tabel 4.11: Type auditkantoor

Bron: eigen bewerking

4.6 Auditorwissel

In sectie 3.2.1.1.5 werd reeds de literatuur besproken rond de auditorwissel. We vonden hierin terug dat vennootschappen die pas van auditor gewisseld hebben, meer kans maken op een GCO en dus misschien ook op een afkeurende verklaring. Eveneens zal een negatieve verklaring ervoor zorgen dat een onderneming sneller over zal gaan tot een auditorwissel (Krishnan et al., 1996). Deze twee elementen worden getracht te onderzoeken aan de hand van de bestudeerde controleverslagen. Er wordt ervan uitgegaan dat, gelijklopend met de gevonden literatuur, er eerder wel dan niet een auditorwissel zal plaatsvinden na een afkeurende verklaring. Net zoals er vanuit gegaan wordt dat men sneller van auditor zal wisselen kort na het ontvangen van een afkeurende controleverklaring.

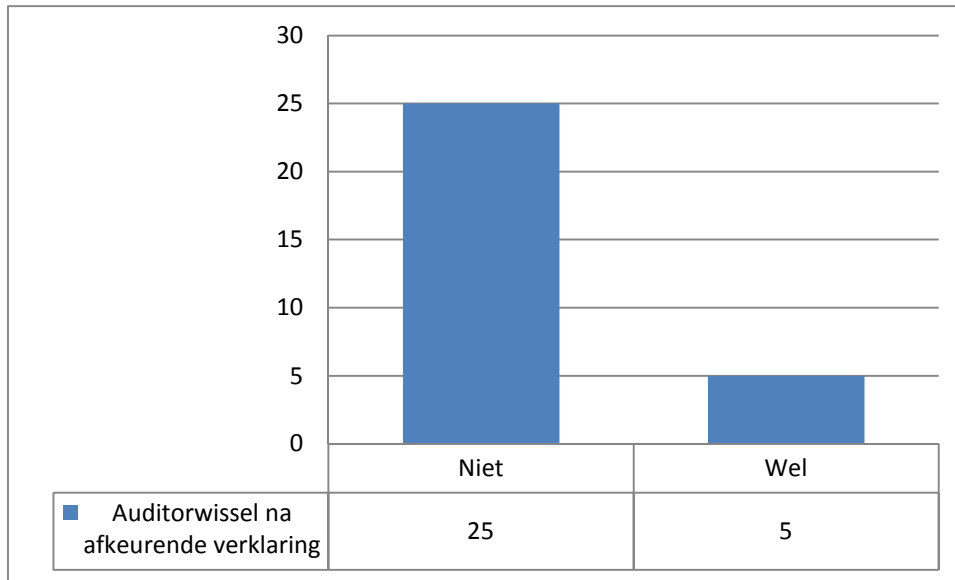
In de helft van de cases was het mogelijk om te onderzoeken hoe het verband tussen de afkeurende controleverklaring en de auditorwissel is, namelijk of er vaker een auditwissel zal voorkomen na een afkeurende verklaring. Slechts in 30 cases kan dit bekeken worden doordat sommige bedrijven voor het eerst hun afkeurende verklaring kregen in 2008, voor anderen bedrijven zijn de gegevens volgend op het jaar van de afkeuring niet beschikbaar,... . Het was dus een vereiste dat de vennootschappen in de periode 2004-2007 een afkeurende verklaring kregen en dat het jaar volgend op de afkeurende verklaring ook beschikbaar was via de Balanscentrale.

Het tweede verband was slechts te onderzoeken in 8 cases, aangezien er maar 8 keer een auditorwissel voorkwam in de onderzochte cases.

De eerste stelling, dat er na een afkeurende verklaring sneller een auditorwissel zal volgen, wordt ontkracht door onderstaande figuur. In 83,33% van de gevallen (of in 25 entiteiten) volgt er op het ontvangen van een afkeurende verklaring geen auditorwissel.

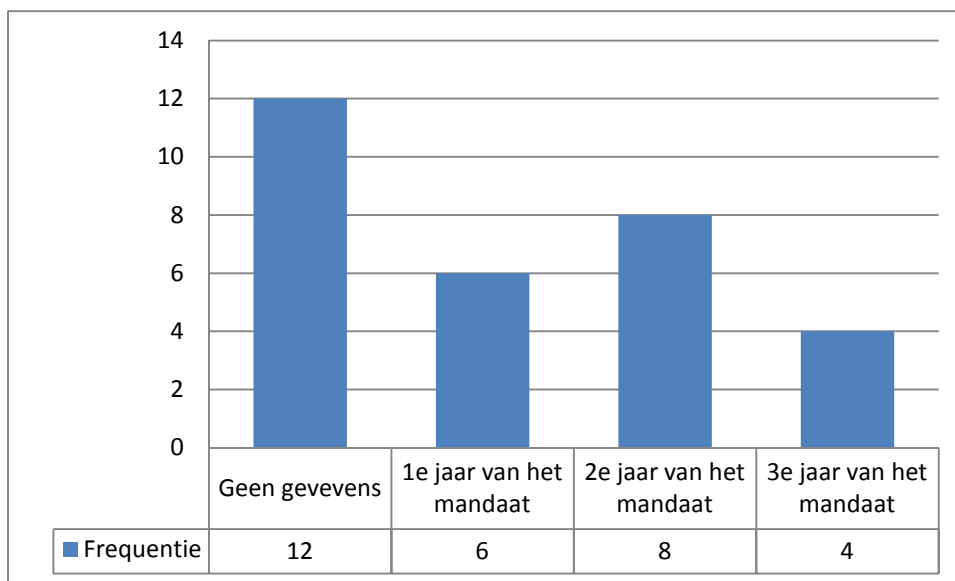
Tabel 4.12: Auditorwissel na afkeurende verklaring

Bron: eigen bewerking

Deze grafiek moet natuurlijk met de nodige omzichtigheid behandeld worden. Een onderneming kan slechts van auditor wisselen wanneer het mandaat van drie jaar voorbij is. Tijdens deze drie jaar kan de auditor enkel ontslagen worden wanneer er zich zeer uitzonderlijke omstandigheden voordoen. Het mandaat kan hernieuwd worden, steeds voor nieuwe periodes van drie jaar en dit zonder limiet. Via Belfirst werd voor deze 30 bedrijven nagegaan of ze zich al dan niet, in het jaar van de afkeurende controleverklaring, in hun derde jaar van het mandaat bevinden. Voor 12 entiteiten was het onmogelijk om hier gegevens over te vinden. Bij de andere entiteiten vermeldde Belfirst het volgende : 'Enkel de gegevens gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad worden weergegeven in Belfirst'. Slechts bij 4 bedrijven waarvan de gegevens beschikbaar waren, bevond de auditor zich tijdens het jaar van de afkeurende controleverklaring in het laatste of derde jaar van zijn mandaat.

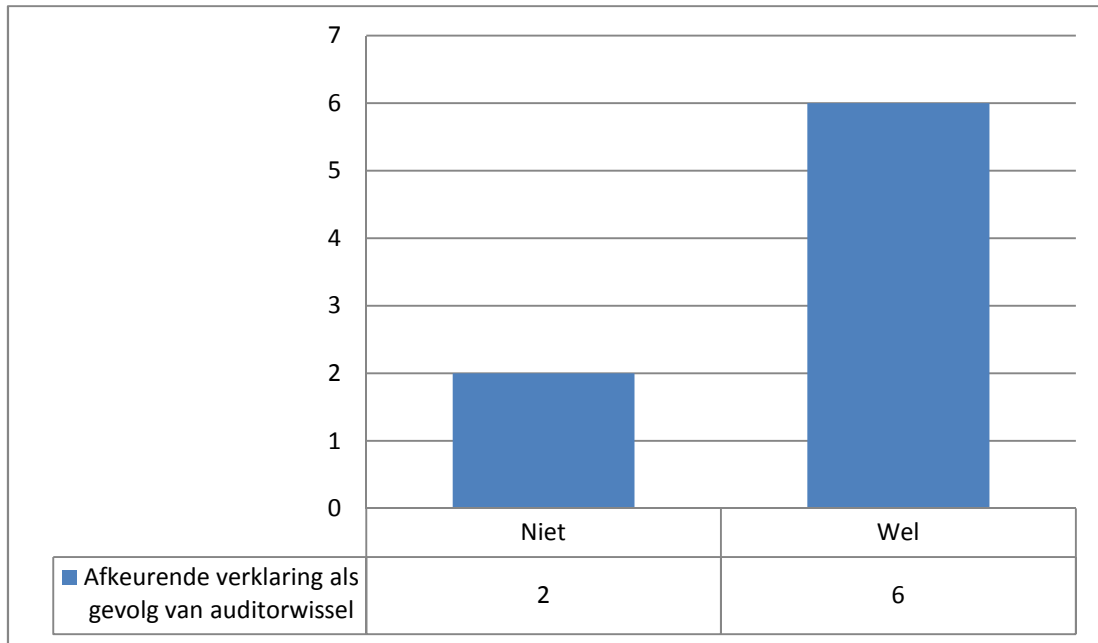
Tabel 4.13: Auditorwissel na afkeurende verklaring versus mandaat

Bron: eigen bewerking

De tweede stelling, namelijk dat er door de auditorwissel sneller een afkeurende controleverklaring wordt toegekend, wordt eerder bevestigd door volgende grafiek. De uitkomst hiervan moet wel met de nodige omzichtigheid geïnterpreteerd worden. Slechts in 8 cases kwam een auditorwissel voor, wat een relatief klein aantal is. We kunnen wel concluderen dat in 75% of 6 gevallen een afkeurende verklaring op een auditorwissel volgt.

Tabel 4.14: Afkeurende verklaring als gevolg van auditorwissel

Bron: eigen bewerking

4.7 Passiefcode en de afkeurende controleverklaring

De gegevens verkregen van informatieleverancier Graydon Belgium NV bevatten 5 verschillende passiefcodes. Een eerste passiefcode is de **fusie door overneming**. Deze wordt verder bepaald in het Wetboek van Vennootschappen. Art. 671 van dit wetboek bepaalt dat de fusie door overneming de rechtshandeling is waarbij het gehele vermogen van één of meer vennootschappen, zowel de rechten als de verplichtingen, als gevolg van ontbinding zonder vereffening op een andere vennootschap overgaat tegen uitreiking van aandelen in de verkrijgende vennootschap aan de vennoten van de ontbonden vennootschap of vennootschappen, eventueel met een opleg in geld die niet meer mag bedragen dan een tiende van de nominale waarde of, bij gebreke van een nominale waarde, van de fractiewaarde van de uitgereikte aandelen.

De volgende passiefcode is de **sluiting van vereffening**. Een vennootschap die ontbonden of nietig verklaard is, moet vereffend worden. Deze code wordt verduidelijkt in het Wetboek van Vennootschappen vanaf art. 183.

Een derde passiefcode betreft het **faillissement – opening**. Art. 2 van de Faillissementswet schrijft dat de koopman die op duurzame wijze heeft opgehouden te betalen en wiens krediet is geschokt, zich in staat van faillissement bevindt. Degene die geen handel meer drijft, kan failliet worden verklaard indien hij heeft opgehouden te betalen toen hij nog koopman was. De natuurlijke persoon die overleden is nadat hij op duurzame wijze had opgehouden te betalen en wiens krediet geschokt was, kan failliet worden verklaard tot zes maanden na zijn overlijden. De ontbonden rechtspersoon kan failliet worden verklaard tot zes maanden na het sluiten van de vereffening.

Een **vervroegde ontbinding/vereffening** kan o.a. plaatsvinden wanneer het netto-actief van de vennootschap lager is dan de helft van het maatschappelijke kapitaal. In deze situatie zijn de zaakvoerders en bestuurders verplicht een buitengewone AV samen te laten komen. De vergadering kan dan ofwel passende maatregelen treffen, ofwel kan men overgaan tot een vervroegde ontbinding, met een meerderheid van de stemmen (art. 132 W. Venn.).

De laatste passiefcode die voorkwam bij de onderzochte cases is de **sluiting van faillissement in geval van niet-verschoonbaarheid**. De gefailleerde rechtspersoon kan niet verschoonbaar worden verklaard (art. 81 Faillissementswet).

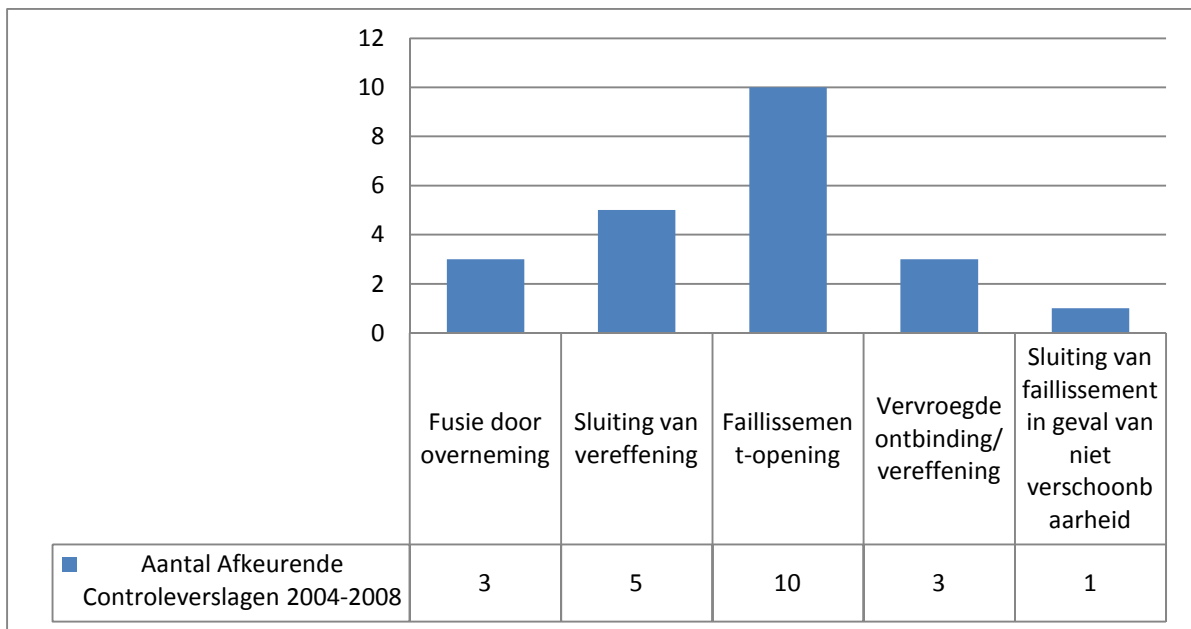
Studie 230 van Graydon (2008), namelijk Studie met betrekking tot de controle van jaarrekeningen door commissarissen, vermeldt dat zowel de onthoudende als de afkeurende verklaring zéér belangrijke signalen blijken, die vanuit statistisch perspectief op ernstige moeilijkheden binnen de betrokken onderneming duiden. Beide types zouden een kans tonen van minstens één op twintig op een faillissement. Bij het hernemen van het onderzoek hiernaar, wordt verwacht dat de kans op faillissement nog groter zal zijn, mede als gevolg van de financiële crisis.

Er werd geopteerd om zowel de periode 2004-2008 te nemen om een globaal overzicht te verkrijgen, als enkel 2004 verder te bestuderen. 2004 werd verkozen boven de andere jaren omdat deze cijfers het meest definitief zijn. Deze entiteiten hebben het langste de kans gehad zich te herpakken na hun afkeurende verklaring. Wanneer bijvoorbeeld voor 2008 zou worden gekozen, zou dit een vertekend beeld teweeg kunnen brengen.

4.7.1 2004-2008

Gedurende de periode 2004 tot en met 2008 heeft 36,07% van de ondernemingen die tijdens deze periode een afkeurende verklaring hebben gekregen, opgehouden te bestaan. Met andere woorden, **méér dan 1 op de 3 bedrijven** die over deze periode van 5 jaar een afkeurende controleverklaring ontving, heeft een passiefcode toegewezen gekregen. De gevolgen van een afkeurende verklaring zijn over de periode 2004-2008 dus sterker dan werd aangetoond in het onderzoek van Graydon (2008), waar gezegd werd dat minstens 1 op de 9 entiteiten kans maakten om kort na het verkrijgen van deze verklaring op te houden met te bestaan. 4,92% (of 3 entiteiten) werd gefuseerd door overname , 8,20% (of 5 entiteiten) valt onder de noemer van sluiting van vereffening, 16,39% (of 10 entiteiten) valt onder faillissement - opening, 3 entiteiten (of 4,92%) werden vervroegd ontbonden en ten slotte konden we 1 entiteit (of 1,64%) plaatsen bij sluiting van faillissement in geval van niet verschoonbaarheid.

Tabel 4.15: Afkeurende verklaringen versus passiefcode 2004-2008

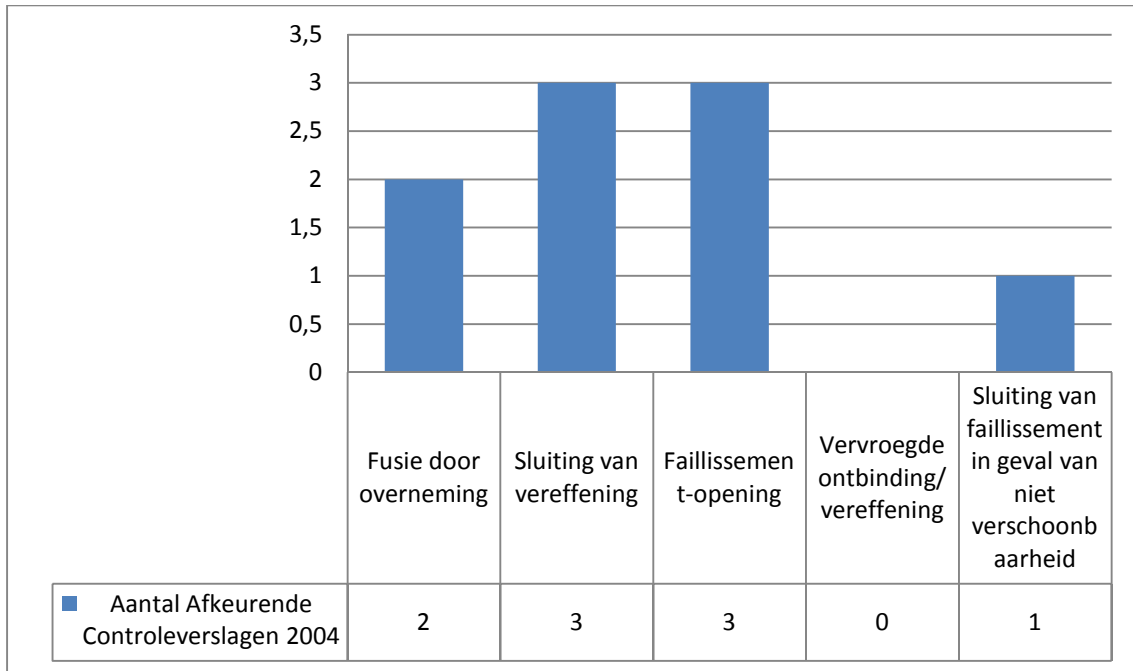

Bron: eigen bewerking

4.7.2 2004

Voor 2004 wordt nogmaals bevestigd wat we al weten uit de periode 2004-2008. Van de 17 bedrijven die een afkeurende controleverklaring hebben gekregen in 2004 zijn er toch nog 8 of 47,06% die uiteindelijk weten te overleven. Van de gestopte bedrijven, 52,94%, zijn er 2 (11,76%) die fuseren door overneming, 3 (17,65%) die een sluiting van vereffening gehad hebben, 3 bedrijven die opening van faillissement hebben gehad en 1 falend bedrijf (5,88%) dat sluiting van faillissement in geval van niet-verschoonbaarheid kende.

Tabel 4.16: Afkeurende verklaringen versus passiefcode 2004

Bron: eigen bewerking

4.8 FiTo®-score en de afkeurende verklaring

De FiTo®-score (Ooghe & Van Wymeersch, 2006) beschrijft de financiële positie van een bedrijf. Deze score is een waarde die aan een onderneming wordt gegeven

en is samengesteld uit de logitwaarde van 8 ratio's (Ooghe & Spaenjers, 2006). De lijst met deze ratio's is terug te vinden in de bijlage. De waarde hiervan zal zich situeren tussen 0 en 1, en geeft een samenvattend beeld van de financiële toestand van de onderneming. Des te hoger dit getal, des te beter de financiële toestand van de onderneming.

Hieruit volgend kan de veronderstelling gemaakt worden dat de FiTo®-score en het type verslag dat toegekend wordt met elkaar gerelateerd zijn. Een betere, hogere score (dichter bij 1) zal overeen komen met een positief verslag en omgekeerd zal een lagere, slechtere score (dichter bij 0) overeen komen met een negatief verslag.

De data die gebruikt werden om deze stelling te testen, zijn afkomstig uit de gegevens verkregen van informatieleverancier Graydon Belgium NV. Enkel de gegevens van 2008 werden hiervoor gebruikt. 20.228 entiteiten waren in 2008 verplicht om een bedrijfsrevisor aan te stellen, 3.914 entiteiten hiervan hebben een verklaring die niet beantwoordt aan de standaard verklaring ofwel werd er geen verklaring teruggevonden. De 16.314 andere entiteiten konden we plaatsen onder: verklaring zonder voorbehoud, verklaring zonder voorbehoud met toelichting, verklaring met voorbehoud, afkeurende verklaring of de onthoudende verklaring.

De te testen hypothese is dat de FiTo®-score een andere waarde aanneemt naarmate het type verslag verandert en dat de FiTo®-score lager is naarmate het type verslag negatiever wordt.

4.8.1 Onderzoekresultaten

Descriptieve statistiek

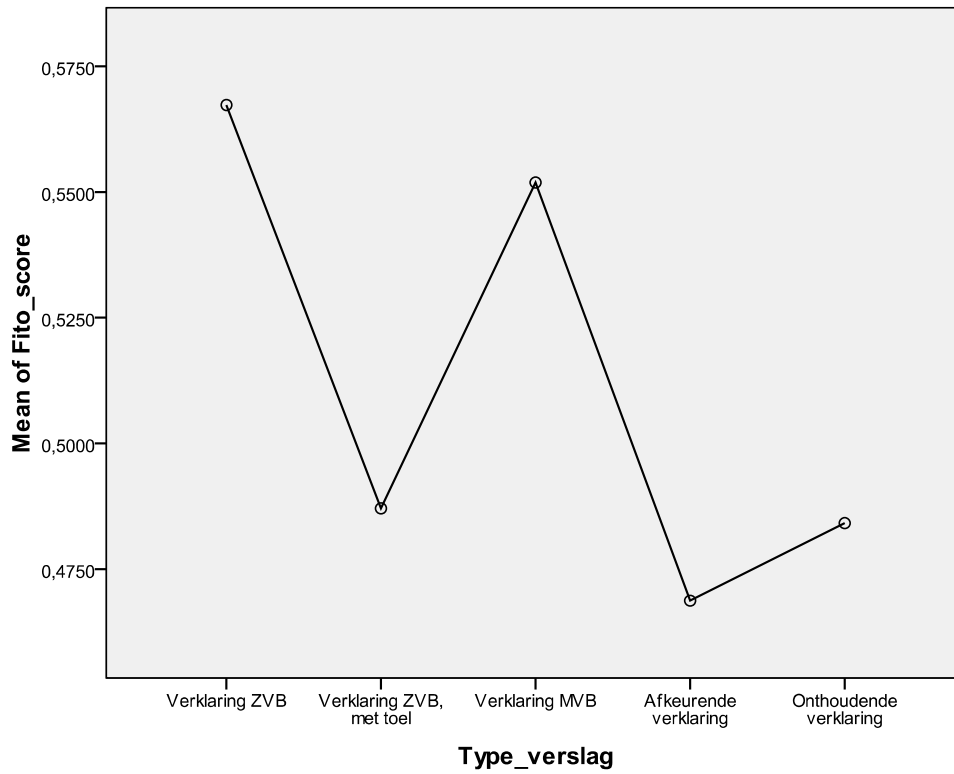
Onderstaande tabel en grafiek geven ons een globaal beeld van de waarde van de FiTo®-score. Per type verklaring wordt het gemiddelde zowel statistisch als grafisch weergegeven. Uit tabel en grafiek kan geconcludeerd worden dat de verklaring zonder voorbehoud (0,567318) ook de hoogste FiTo®-score krijgt, de laagste FiTo®-score is, zoals verwacht, voor de afkeurende verklaring (0,468714). Tussenin komen in dalende volgorde de verklaring met voorbehoud (0,551890), de

verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf (0,487068) en de onthoudende verklaring (0,484132).

Descriptives

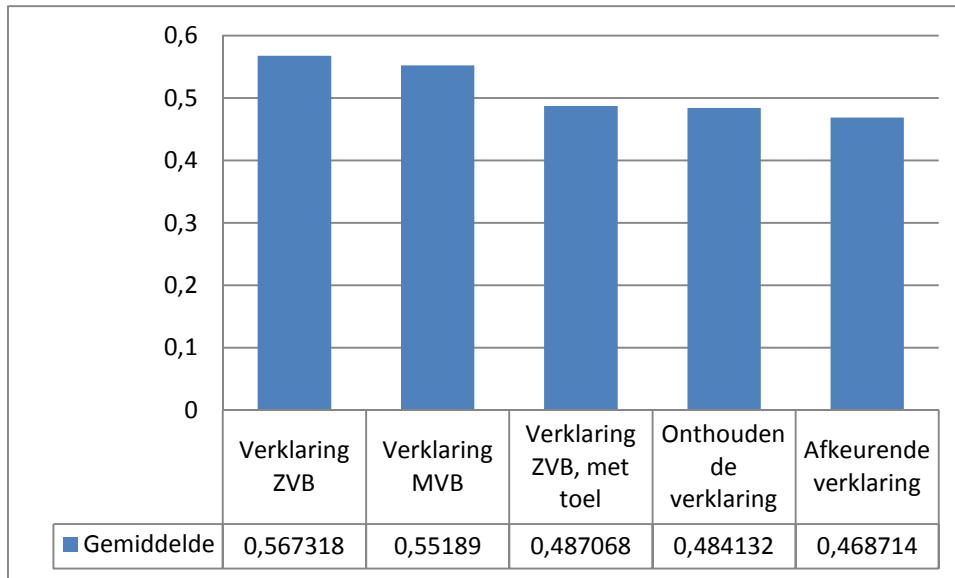
Fito_score

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
					Verklaring ZVB	12813		
Verklaring ZVB, met toel	2779	,487068	,0858804	,0016291	,483874	,490263	,1963	,7493
Verklaring MVB	515	,551890	,0540770	,0023829	,547208	,556571	,2299	,7159
Afkeurende verklaring	21	,468714	,0953725	,0208120	,425301	,512127	,2796	,6094
Onthoudende verklaring	186	,484132	,0934545	,0068524	,470613	,497651	,1790	,6589
Total	16314	,552085	,0727057	,0005692	,550969	,553201	,1790	,7800

Tabel 4.17: Gemiddelde FiTo®-score per type verklaring

Bron: eigen bewerking

Kolmogorov Smirnov test en grafiek voor het testen van de normale verdeling van de FiTo®-score

Nu de gemiddelde waarde van de FiTo®-scores per type verslag gekend is, is het nodig om statistisch te testen of deze waarden significant verschillen, dan wel dat de verschillen louter toevallig zijn. Voordat verder gegaan kan worden met het onderzoek hiernaar, is het nodig dat we weten of deze FiTo®-scores al dan niet normaal verdeeld zijn. Om dit te testen maken we gebruik van de One-Sample Kolmogorov-Smirnov goodness-of-fit toets. Hierbij wordt nagegaan of de ordinale variabele (FiTo®-score) een normale verdeling volgt. De p-waarde is 0,000, wat inhoudt dat we de nulhypothese op het 5% significantieniveau kunnen verwerpen. De score is met andere woorden niet normaal verdeeld. Dit is ook zichtbaar op onderstaand histogram waarop de normaalverdeling op aangeduid is.

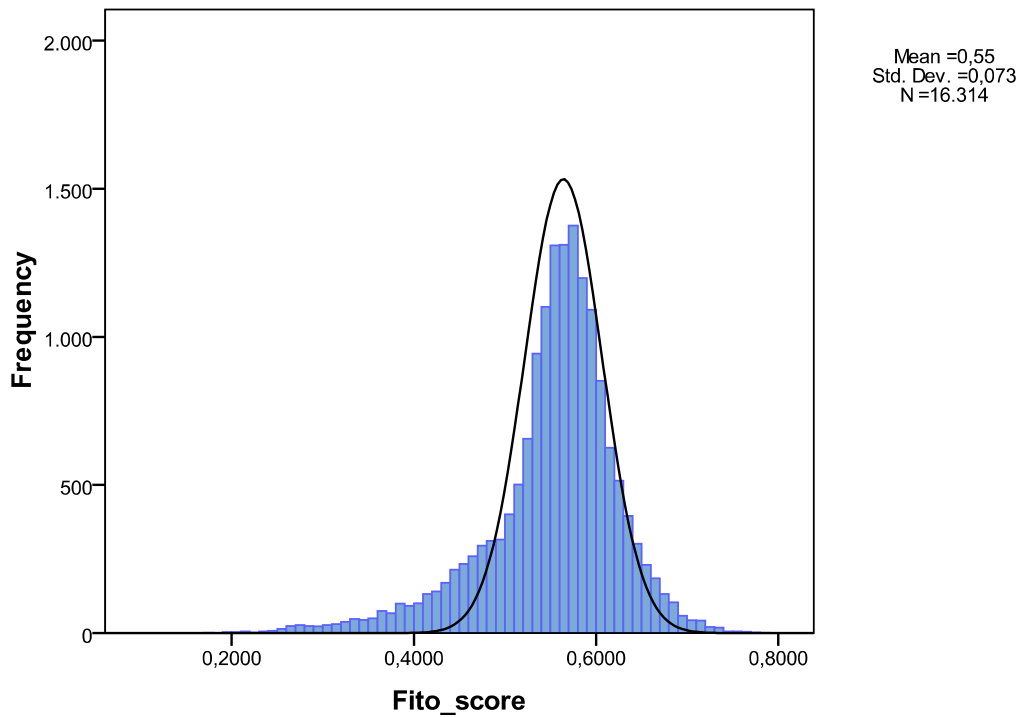
One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test

		Fito_score
N		16314
Normal Parameters ^{a,b}	Mean	,552085
	Std. Deviation	,0727057
Most Extreme Differences	Absolute	,109
	Positive	,050
	Negative	-,109
Kolmogorov-Smirnov Z		13,946
Asymp. Sig. (2-tailed)		,000

a. Test distribution is Normal.

b. Calculated from data.

Histogram

Uit vorige test bleek dat de variabele FiTo®-score niet normaal verdeeld is. Wij zullen daarom eerst een niet-parametrische test uitvoeren (Kruskal Wallis).

Niet parametrische variantie-analyse; Kruskal-Wallis toets

Type_verslag	N	Mean Rank
Fito_score		
Verklaring ZVB	12813	9091,81
Verklaring ZVB, met toel	2779	4246,58
Verklaring MVB	515	7556,28
Afkeurende verklaring	21	3877,10
Onthoudende verklaring	186	4376,02
Total	16314	

	Fito_score
Chi-Square	2566,304
Df	4
Asymp. Sig.	,000

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:

Type_verslag

Het resultaat van de Kruskal-Wallis test geeft een p-waarde van 0,000. Hierdoor kunnen we zeggen dat de nulhypothese op het 5% significantieniveau verworpen kan worden. Dit komt erop neer dat minstens één van de types verslagen een FiTo®-score heeft die significant verschillend is van de andere FiTo®-scores (de Vocht, 2007). Zoals verwacht scoort de afkeurende verklaring het slechts.

ANOVA-analyse

Aangezien de variantie-analyse een vrij robuuste techniek is, kan ook bij een afwijking van de normale verdeling de parametrische test nog relatief betrouwbaar zijn, op voorwaarde dat met andere factoren wordt rekening gehouden.

Een veronderstelling die gemaakt wordt om de ANOVA-test te mogen uitvoeren is dat de varianties van alle groepen gelijk zijn (Homogeneity-of-Variance). De grootte van de groepen is zeker niet gelijk, dus aan deze voorwaarde moet wel voldaan worden.

De hypothesen voor de test of homogeneity-of-variance:

$$H_0: \sigma^1 = \sigma^2 = \sigma^3 = \sigma^4 = \sigma^5$$

H1 : minstens een van die populatievarianties wijkt af van de andere

Test of Homogeneity of Variances

Fito_score

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
205,844	4	16309	,000

De toetsgrootte van Levene's toets bedraagt 205,844 met een significantie van 0,000. De nulhypothese van gelijke populatievarianties wordt dus verworpen want Sig. = 0,000.

Een opmerking die hierbij dient gemaakt te worden is dat de variantie-analyse niet erg gevoelig is voor afwijkingen van de homogeniteitassumptie. Dus als de ratio van de kleinste en grootste groepsvariantie maximaal 4 is, is de eis van gelijke varianties voldoende gewaarborgd (de Vocht, 2007).

Nu kan verder gegaan worden met de ANOVA-analyse. Bij deze test wordt gekeken of de gevonden gemiddeldes al dan niet significant van mekaar verschillen.

Voor deze test zijn de hypothesen:

$$H_0: 0,567318 = 0,487068 = 0,551890 = 0,468714 = 0,484132$$

H1 : minstens een van die gemiddelden wijkt af van de andere

ANOVA

Fito_score

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	15,725	4	3,931	909,346	,000
Within Groups	70,507	16309	,004		
Total	86,232	16313			

De interpretatie van de one-way ANOVA is dat aan de hand van de overschrijdingskans (Sig.= 0,000) de nulhypothese – dat alle populatiegemiddelden van alle groepen aan elkaar gelijk zijn – verworpen want de Sig. is kleiner dan α ($=0,05$). De gemiddelde waarden van de FiTo®-scores verschillen dus met een betrouwbaarheid van zelfs 99% van mekaar. Dit houdt in dat minstens 1 van de gemiddelde waarden van de FiTo®-scores significant afwijkt van de anderen (Janssens, et al. 2008).

Post-Hoc test

Met een post-hoc test worden alle groepen paarsgewijs getoetst op verschil in gemiddelden. Deze test is enkel zinvol wanneer de nulhypothese reeds verworpen is (wanneer de groepsgemiddelden niet gelijk zijn aan elkaar).

De gemiddelde waarden van de FiTo®-scores van de verklaringen ZVB en MVB verschillen significant met de gemiddelde waarden van de FiTo®-scores van alle andere types verslagen.

Het goedkeurende verslag met toelichting verschilt significant met de verklaring ZVB en MVB.

De gemiddelde waarden van de FiTo®-scores van de verklaring ZVB met toelichting, de onthoudende en afkeurende verklaringen verschillen dan weer significant van de verklaring MVB en ZVB.

Multiple Comparisons

Fito_score

LSD

* The mean difference is significant at the 0.05 level.

(I) Type_verslag	(J) Type_verslag	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Verklaring ZVB	Verklaring ZVB, met toel	,0802493*	,0013759	,000	,077552	,082946
	Verklaring MVB	,0154279*	,0029550	,000	,009636	,021220
	Afkeurende verklaring	,0986033*	,0143598	,000	,070457	,126750
	Onthoudende verklaring	,0831854*	,0048560	,000	,073667	,092704
Verklaring ZVB, met toel	Verklaring ZVB	-,0802493*	,0013759	,000	-,082946	-,077552
	Verklaring MVB	-,0648213*	,0031544	,000	-,071004	-,058638
	Afkeurende verklaring	,0183541	,0144022	,203	-,009876	,046584
	Onthoudende verklaring	,0029361	,0049798	,555	-,006825	,012697
Verklaring MVB	Verklaring ZVB	-,0154279*	,0029550	,000	-,021220	-,009636
	Verklaring ZVB, met toel	,0648213*	,0031544	,000	,058638	,071004
	Afkeurende verklaring	,0831754*	,0146377	,000	,054484	,111867
	Onthoudende verklaring	,0677575*	,0056247	,000	,056732	,078783
Afkeurende verklaring	Verklaring ZVB	-,0986033*	,0143598	,000	-,126750	-,070457
	Verklaring ZVB, met toel	-,0183541	,0144022	,203	-,046584	,009876
	Verklaring MVB	-,0831754*	,0146377	,000	-,111867	-,054484
	Onthoudende verklaring	-,0154180	,0151364	,308	-,045087	,014251
Onthoudende verklaring	Verklaring ZVB	-,0831854*	,0048560	,000	-,092704	-,073667
	Verklaring ZVB, met toel	-,0029361	,0049798	,555	-,012697	,006825
	Verklaring MVB	-,0677575*	,0056247	,000	-,078783	-,056732
	Afkeurende verklaring	,0154180	,0151364	,308	-,014251	,045087

4.9 Type verklaring voorafgaand aan de afkeurende verklaring

4.9.1 Onderzoeksontwerp

Ireland (2003) toonde in haar studie aan dat een entiteit die het jaar voordien een slechte opinie heeft gekregen, daar zeer moeilijk van af zal kunnen geraken en dat de kans groot is dat ze opnieuw een slechte opinie zal krijgen.

Er wordt verwacht dat het merendeel van de voorgaande verklaringen bestaan uit een 'negatieve verklaring'. Aangezien een gebrek aan continuïteit een belangrijke reden is voor het toekennen van een afkeurende verklaring, is de verwachting als volgende: de verklaring die voorafgaat aan de afkeurende verklaring, zal meestal een toelichtende paragraaf zal bevatten.

De gegevens die gebruikt werden om deze stelling te testen, werden bekomen door een analyse te doen van de controleverslagen van de desbetreffende bedrijven (bedrijven die over de periode 2004-2008 één of meer afkeurende verklaringen hebben gekregen). Slechts bij 32 bedrijven was het mogelijk om te kijken welk type verklaring voorafging aan de afkeurende verklaring. In enkele gevallen was het voorafgaande jaar niet beschikbaar op de site van de Balanscentrale, in andere gevallen werden er over de onderzochte periode enkel afkeurende verklaringen toegekend, of kreeg het bedrijf in 2004 al een afkeurende verklaring, het jaar voordien valt niet binnen de vooropgestelde periode.

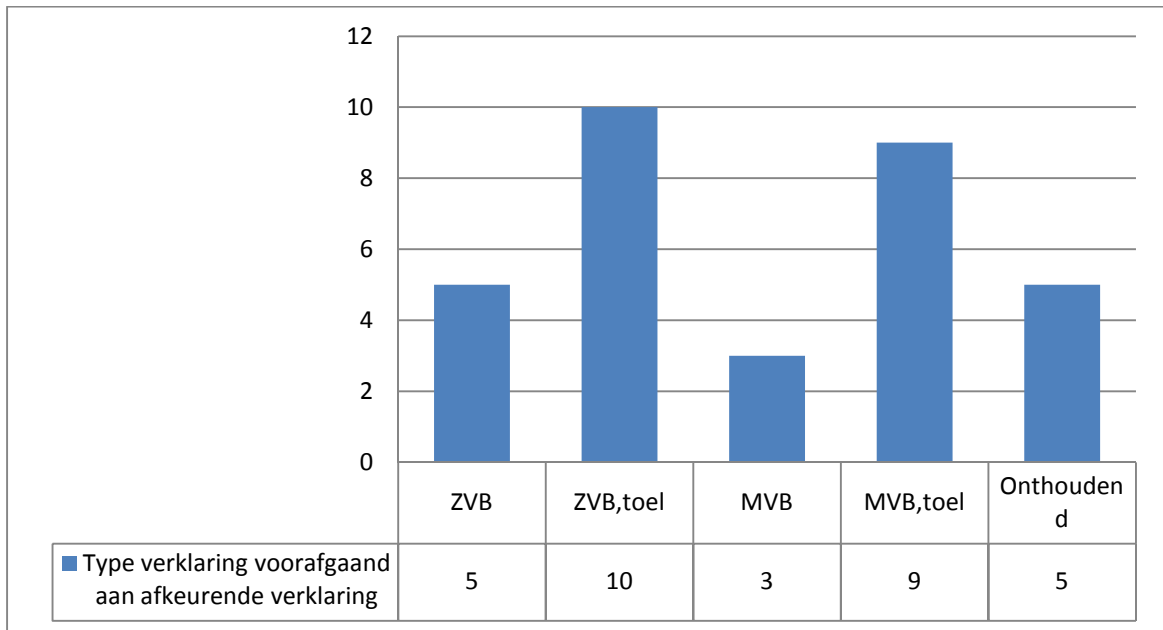
4.9.2 Onderzoekresultaten

Uit onderstaande tabel blijkt inderdaad dat het grootste deel van de verklaringen voorafgaand aan een afkeurende verklaring een toelichting bevat. 31,25% (of 10 entiteiten) bestaat uit een verklaring zonder voorbehoud, met toelichtende paragraaf. 28,13% (of 9 entiteiten) bestaat uit een verklaring met voorbehoud, met toelichtende paragraaf.

In de meeste gevallen zal deze toelichting gaan over het gebrek aan continuïteit, zoals reeds besproken in de literatuurstudie.

Bevoorrechte getuige, Luc Verrijssen, wist dit ook kort toe te lichten. Naar zijn mening komt dit vaker voor bij een afkeurende verklaring met going concern issue en vermoedelijk minder vaak bij problemen met de interne controle en de waardering.

Tabel 4.18: Type verklaring voorafgaand aan afkeurende verklaring

Bron: eigen bewerking

4.10 Termijn van neerlegging van de jaarrekening

4.10.1 Onderzoeksontwerp

Ireland (2003) definieert de periode die verstrijkt tussen het afsluiten van het boekjaar en de datum van ondertekenen van het controleverslag door de auditor als audit lag. Wegens gebrek aan gegevens wordt in de studie van Ireland (2003) in plaats van de datum van ondertekenen van het controleverslag, de datum gebruikt van het neerleggen van de jaarrekening bij de Balanscentrale.

In België moeten ondernemingen hun jaarverslag eerst aan de Algemene Vergadering van Aandeelhouders voorleggen, daarna leggen ze deze pas neer bij

de NBB. In de regel moet de jaarrekening neergelegd worden binnen de 7 maanden na afsluiting van het boekjaar waarop de rekeningen betrekking hebben en dit binnen de 30 dagen na goedkeuring door de AV. Een niet-goedgekeurde jaarrekening kan in principe niet worden neergelegd (NBB, 2010).

De verwachting hier is dat deze periode bij de afkeurende controleverklaring over het algemeen deze periode van 7 maanden ruim te boven zal gaan.

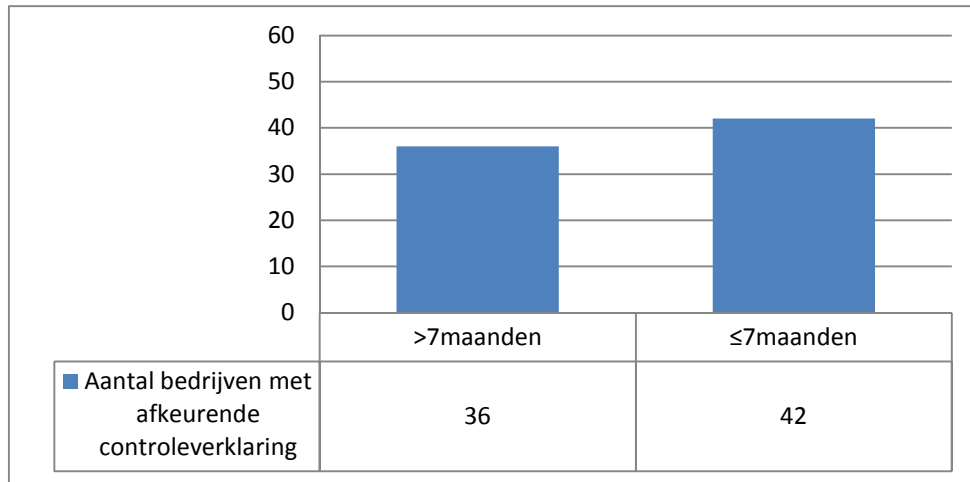
In het Excel bestand werd het verschil in aantal dagen genomen tussen het afsluiten van het boekjaar en het neerleggen bij de Balanscentrale. Deze periode werd vergeleken met de periode van 7 maanden, of 214 dagen (3 maanden van 30 dagen en 4 maanden van 31 dagen).

Hierna wordt er nog eens de vergelijking gemaakt met de periode van 8 maanden, of 244 dagen (4 maanden van 30 dagen en 4 maanden van 31 dagen).

4.10.2 Onderzoeksresultaten

Zoals verwacht is bijna de helft van de bedrijven met een afkeurende verklaring (46,15%) te laat met het neerleggen van hun jaarrekening bij de Balanscentrale. Een bedrijf kwam juist op 214 dagen uit en behoorde dus nog net tot de groep ≤ 7 maanden. Voor het geheel van de ondernemingen met het volledige schema van de jaarrekening is dat volgens de statistieken van de Balanscentrale ongeveer 38%. De afkeurende verklaring gaat dus gepaard met een latere neerlegging.

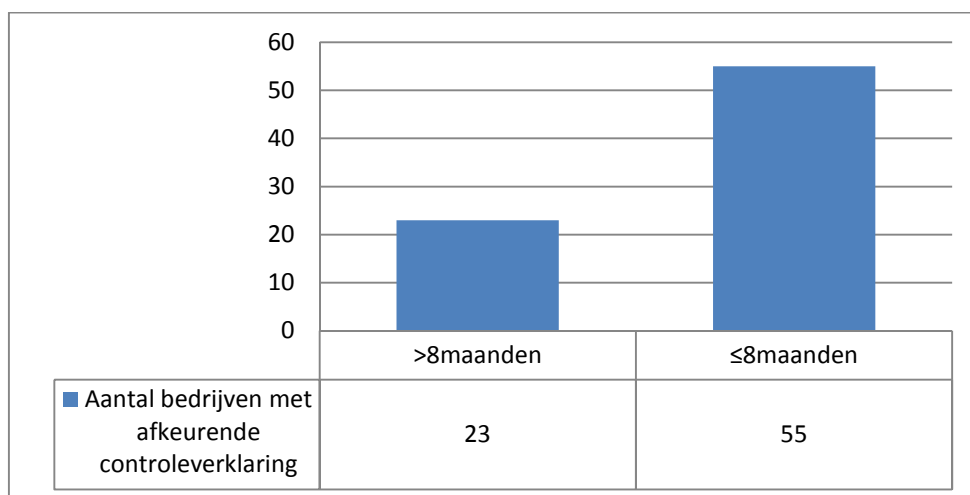
Tabel 4.19: Afkeurende verklaring versus neerlegging (7 maanden)

Bron: eigen bewerking

Wanneer we de test hernemen en gaan kijken hoeveel bedrijven de periode van acht maanden te boven gaan, komen we nog uit op een vrij hoog aantal. 29,49% of 23 bedrijven legden hun jaarrekening later dan 8 maanden na het afsluiten van hun boekjaar neer bij de Balanscentrale. Voor alle ondernemingen met het volledige schema is dat volgens de statistieken van de Balanscentrale ongeveer 16%.

Tabel 4.20: Afkeurende verklaring versus neerlegging (8 maanden)

Bron: eigen bewerking

In onderstaande SPSS output werden alle ondernemingen die gedurende 2008 een bedrijfsrevisor moesten aanstellen en beschikbaar waren via Belfirst opgenomen. Dit is dus slechts een selectie van gegevens die op willekeurige basis werden geselecteerd. Enerzijds werd er een nieuwe variabele berekend die bestaat uit de periode die verstreken is tussen het afsluiten van het boekjaar en de neerlegging van de jaarrekening bij de Balanscentrale, waar de variabele 'periode' staat voor het aantal maanden dat deze periode in beslag neemt. Anderzijds werd er een opdeling gemaakt op basis van de taalcode, waar 1 voor 'Nederlandstalig' staat en 0 voor 'Franstalig'.

Om te beginnen zien we dat slechts 27,76% van de ondernemingen die werden opgenomen, de taalcode Franstalig hebben.

Het merendeel van de Nederlandstalige ondernemingen wordt gekenmerkt door een periode van 6 maanden. Bij ondernemingen met de taalcode 'Franstalig' ligt het zwaartepunt op 8 maanden, wat de wettelijk toegelaten periode van 7 maanden overschrijdt. Procentueel gezien kan eveneens opgemerkt worden dat na de wettelijke periode van 7 maanden, de ondernemingen met taalcode 'Franstalig', bijna iedere extra maand in de meerderheid zijn.

periode * taalcode Crosstabulation					
		taalcode		Total	
		,00	1,00		
periode	1,00	Count	1	4	5
		% within ned	,0%	,1%	,1%
	2,00	Count	5	23	28
		% within ned	,2%	,3%	,3%
	3,00	Count	24	75	99
		% within ned	,9%	1,1%	1,0%
	4,00	Count	44	172	216
		% within ned	1,6%	2,5%	2,2%
	5,00	Count	308	1053	1361
		% within ned	11,5%	15,0%	14,0%
	6,00	Count	492	1712	2204
		% within ned	18,3%	24,5%	22,8%
	7,00	Count	539	1500	2039
		% within ned	20,0%	21,4%	21,0%
	8,00	Count	738	1428	2166
		% within ned	27,4%	20,4%	22,4%
	9,00	Count	236	485	721
		% within ned	8,8%	6,9%	7,4%
	10,00	Count	175	348	523
		% within ned	6,5%	5,0%	5,4%
	11,00	Count	113	178	291
		% within ned	4,2%	2,5%	3,0%
	12,00	Count	7	8	15
		% within ned	,3%	,1%	,2%
	13,00	Count	0	4	4
		% within ned	,0%	,1%	,0%
	14,00	Count	3	4	7
		% within ned	,1%	,1%	,1%
	15,00	Count	1	2	3
		% within ned	,0%	,0%	,0%
	17,00	Count	3	2	5
		% within ned	,1%	,0%	,1%
Total		Count	2689	6998	9687
		% within ned	100,0%	100,0%	100,0%

Bron: eigen bewerking

4.11 Gedetailleerde analyse van de afkeurende controleverklaringen

4.11.1 Bespreking van aangehaalde redenen

4.11.1.1 Onderzoeksopzet

Voor dit onderdeel werden alle entiteiten bestudeerd die tijdens de periode 2004-2008 één of meerdere afkeurende verklaringen hebben gekregen. De entiteiten werden gedurende deze 5 jaren geanalyseerd, voor zover de gegevens beschikbaar waren op de website van de Balanscentrale. Aan alle entiteiten werd willekeurig een letter toegekend, in onderstaande tabel gaande van A tot BB. Er zijn echter meer bedrijven die gedurende deze periode een afkeurende verklaring hebben gekregen, maar niet in deze tabel zijn opgenomen omdat de gegevens van het jaar waarin ze een afkeuring kregen, niet beschikbaar waren. Tijdens de periode 2004-2008 waren er 61 verschillende bedrijven die één of meer afkeurende verklaringen hebben gekregen. Bij 52 van die bedrijven was het mogelijk om ze verder te analyseren.

Bij het bestuderen van de afkeurende controleverslagen van deze ondernemingen, wordt verwacht dat er regelmatig dezelfde redenen aangehaald zullen worden en dat die redenen dus gegroepeerd kunnen worden.

4.11.1.2 Onderzoekresultaten

Een eerste duidelijke opdeling kunnen we maken op basis van **het al dan niet maken van verlies**. Slechts bij 9 (17,31%) bedrijven werd er winst gemaakt tijdens het boekjaar waarover de financiële staten werden afgekeurd. Op basis hiervan kunnen we stellen dat een onderneming met een afkeurende controleverklaring veel vaker verlieslatend is. Een tweede specifiek kenmerk blijkt te zijn dat de onderneming **geen waardevermindering** wenst te boeken hoewel de auditor dit nodig vindt. Hier dient een onderscheid gemaakt te worden tussen enerzijds het niet boeken van een waardevermindering op een **deelneming** en anderzijds het niet boeken van een waardevermindering op een **verbonden onderneming**. Wanneer deze waardeverminderingen wel geboekt zouden worden,

vergroot dat het verlies en vaak wordt het eigen vermogen hierdoor negatief (of negatiever). Een derde factor beslaat het maken van **aanzienlijke verliezen waardoor de continuïteit niet meer gegarandeerd kan worden**. In de meeste gevallen is er in de voorgaande jaren al een melding over continuïteitsproblemen geweest. Bv. gemaakte verliezen worden gefinancierd door leningen van de zaakvoerders; de veronderstelling van continuïteit is slechts verantwoord in de hypothese dat de vooropgestelde maatregelen verder gerealiseerd worden en dat de vennootschap verder op de financiële steun van haar aandeelhouders kan rekenen of beroep doen op andere financieringsbronnen. Er is dus reeds een belangrijke onzekerheid omtrent de verder-zetting van de ondernemingsactiviteiten in de voorgaande jaren. In het bewuste jaar van de afkeuring maakt men dan geregeld een melding als volgt: "Aangezien de vennootschap echter aanzienlijke verliezen lijdt die haar financiële toestand ernstig in het gevaar brengen, achten wij het niet langer verantwoord om de veronderstelling van continuïteit te handhaven." Een mogelijke bijkomstige melding houdt in dat de zaakvoerder zich niet uitgesproken heeft over enige herstelmaatregelen in de toelichting bij de jaarrekening, nog in het jaarverslag. Een vierde reden is het hebben van een **negatief eigen vermogen**. In case X was het netto-actief gedaald tot beneden €61.500, iedere belanghebbende kan dus, zoals bepaald in artikel 634 van het Wetboek van Vennootschappen, de ontbinding voor de rechtbank vorderen. Een laatste reden is een **slechte interne controle**. Meldingen die hier voorkomen zijn: "De administratieve organisatie met betrekking tot de handelsvorderingen en overige vorderingen laat geen gepaste controle toe van het bestaan, de waardering, de volledigheid en de juistheid van de betrokken rubrieken en van de eraan gerelateerde posten in de resultatenrekening." Dezelfde formulering, maar dan voor de handelsschulden en de BTW schuld, of de gerealiseerde en niet-gerealiseerde wisselkoersresultaten, inzake klantenkortingen en de opvolging van de voorziening voor klantenkortingen,.. komen eveneens voor.

Bovenstaande beschreven redenen die aangehaald worden, komen geregeld in samenhang voor. Geregeld terugkomende combinaties zijn:

Tabel 4.21: Voorkomende clusters

CLUSTER	FREQUENTIE
Verlies + geen waardevermindering op deelneming	9,62%
Verlies + geen waardevermindering op verbonden onderneming	7,69%
Verlies + aanzienlijke verliezen waarbij de continuïteit niet meer gegarandeerd is	7,69%
Verlies + aanzienlijke verliezen waarbij de continuïteit niet meer gegarandeerd is + negatief eigen vermogen	11,54%
Slechte interne controle	3,85%
Geen waardevermindering op verbonden onderneming	3,85%
	= 44,24%

Bron: eigen bewerking

In de onderstaande tabellen worden de resultaten gedetailleerd weergegeven.

ONDER- NEMING	INTERNE CONTROLE		
	Slechte IC	Beperkte omvang, stuctuur en organisatie. Niet voorzien in de noodzakelijk IC's	Onvoldoende informatie verkregen
A			
B			
C			
D			
E			
F			
G			
H 2004			
H 2005			
I			
J			
K			
L			
M			
N			
O			
P			
Q			
R			
S			
T			
U			
V			
W			
X			
Y			
Z			
AA			
BA			
CA			
DA			
EA			
FA			
GA			
HA			
IA			
JA			
KA			
LA			
MA			
NA			
OA			
PA			
QA			
RA			
SA			
TA			
UA			
VA			
WA			
XA			
YA			
ZA			
BB			

4.11.2 Bespreking van enkele casestudies

Tot slot worden enkele typische cases besproken met een vergelijking in de tijd. Dit laat toe meer in te gaan op de onderliggende factoren. De controleverslagen van de 4 entiteiten betreffende het boekjaar 2008 kunnen teruggevonden worden in de bijlagen.

4.11.2.1 Case EA

In 2004 kreeg EA, behorende tot de sector 'ingenieurs en aanverwante technische adviseurs, exclusief landmeters', een verklaring zonder voorbehoud over de balans en een onthoudende verklaring over de resultatenrekening en over de jaarrekening van het voorgaande boekjaar. In 2005 kreeg ze een verklaring over de jaarrekening zonder voorbehoud, met een toelichtende paragraaf. In 2006, 2007 en 2008 kreeg ze een afkeurende controleverklaring. Enkel in 2005 maakte EA verlies, gedurende de andere 4 jaren boekte ze een winst. In 2004 onthield de auditor zich over de jaarrekening van het voorgaande boekjaar aangezien de administratieve organisatie nog niet op voldoende wijze was georganiseerd. Het jaar hierna waren de nodige maatregelen wel getroffen en kon een opinie gegeven worden over de balans. Het was niet mogelijk om in 2004 een opinie te geven over de resultatenrekening van het boekjaar afgesloten op 31 juli 2004 aangezien een onthoudende verklaring over het resultaat van 2003 werd uitgebracht. Daarmee is het mogelijk dat de bedragen van 2004 hierdoor beïnvloed zijn geworden. De onderneming maakte wel al aanzienlijke verliezen waardoor de continuïteit enkel verantwoord is in de mate dat de vennootschap verder kan rekenen op financiële steun. In 2005 geldt dezelfde veronderstelling m.b.t. de continuïteit. Tijdens het derde geanalyseerde jaar (2006) werd een overeenkomst tussen EA en een verbonden onderneming betreffende bepaalde doorberekeningen fout berekend en dit gedurende dit boekjaar en de 3 voorgaande boekjaren. Deze aanpassing is niet verwerkt in het huidige boekjaar waardoor de winst en het eigen vermogen van het boekjaar volgens de auditor ondergewaardeerd zijn. In 2007 komt er een slechte interne controle bij en tijdens dit boekjaar werd de aanpassing pas verwerkt wat ervoor zorgt dat de winst van het boekjaar voor belastingen volgens de auditor

overgewaardeerd is. Het laatst bestudeerde jaar wordt enkel nog gekenmerkt door slechte interne controle m.b.t. de voorraad, de handelsvorderingen, de handelsschulden, de niet gerealiseerde en gerealiseerde wisselkoersresultaten en de resultatenrekening bevat kosten die betrekking hebben op garantie verplichtingen waarvoor onvoldoende onderbouwing werd ontvangen.

4.11.2.2 Case RA

Vennootschap RA, behorende tot de sector 'overige vrachtbehandeling, exclusief in zeehavens', kreeg in 2004 een verklaring met voorbehoud met een toelichtende paragraaf. De 4 jaren nadien kreeg ze een afkeurende controleverklaring. Zelf maakt ze deel uit van een groep en is ze dochteronderneming van 2 andere bedrijven. 5 jaar op rij was E&Y de auditor. In 2004 maakte RA al een verlies van bijna €200.000. In toepassing van art. 633 W.Venn. heeft de RvB een bijzonder verslag voorgelegd aan de buitengewone AV. Dit bijzondere verslag bevatte geen herstelplan, toch werden de activiteiten gewoon verder gezet. Vandaar de verklaring met voorbehoud. De toelichting betreft het feit dat de vennootschap aanzienlijk verliezen heeft geleden en dat continuïteit slechts verantwoord is in de mate dat de vennootschap verder kan rekenen op financiële steun. In 2005 neemt het verlies toe het verlies. Deze aanzienlijke verliezen brengen de financiële toestand ernstig in gevaar. De RvB levert hieromtrent geen enkel commentaar in de toelichting bij de jaarrekening, noch in het jaarverslag. De jaarrekening heeft niet het voorwerp uitgemaakt van aanpassingen die in een dergelijke situatie noodzakelijk zijn, vandaar de afkeurende verklaring. 2006, 2007 en 2008 kennen dezelfde situatie. In 2008 kende de vennootschap zelfs een verlies van €579.590 ten opzichte van een balanstotaal van €756.413.

4.11.2.3 Case SA

SA, behorende tot de sector 'vervaardiging van veevoeders', kreeg in 2004-2006 een verklaring met voorbehoud, met toelichtende paragraaf, in 2007 en 2008 kreeg ze een afkeurende controleverklaring. Gedurende de eerste 2 geanalyseerde jaren

was hun auditkantoor Pouseele B. & Co, de laatste 3 jaren was BDO hun auditkantoor. Een jaar na de auditorwissel kregen ze dus hun eerste afkeurende controleverklaring. Gedurende deze 5 jaren maakte SA verlies. In 2004 werd de deelneming in verbonden ondernemingen opgenomen onder de geldbeleggingen in plaats van onder de financiële vaste activa, met als gevolg dat rubriek V van de toelichting niet werd ingevuld. Op een openstaande handelsvordering van €884.000 waarvan de inbaarheid onzeker is, werd geen waardevermindering geboekt, eveneens omtrent de overige vorderingen op korte termijn kon men geen zekerheid bekomen over de inbaarheid. De aanzienlijke verliezen die SA leed, hebben de financiële toestand van de vennootschap aangetast. Boekjaar 2005 kende hetzelfde verhaal, met uitzondering van de openstaande vordering, dit bedrag steeg tot €1.060.000. In 2006 eveneens een gelijkaardige situatie. De deelneming in verbonden ondernemingen werden opgenomen onder geldbeleggingen in plaats van onder financiële vaste activa. Deze deelneming is in de balans opgenomen aan zijn aanschaffingswaarde die afgerond €1.090.000 meer bedraagt dan het aandeel in het EV. Op deze deelneming werd geen waardevermindering geboekt. De openstaande handelsvordering nam enorm toe. In 2007 was het gelijkaardig als in de voorgaande jaren. De aanschaffingswaarde van de deelneming is nu €1.120.000 meer dan het aandeel in het EV. De openstaande handelsvordering nam ook weer toe. Bovendien is het netto-actief nu ook gedaald tot minder dan $\frac{1}{4}$ van het maatschappelijk kapitaal. In 2008 is de aanschaffingswaarde van de deelneming €1.151.000 meer dan het aandeel in het EV, op deze deelnemingen werden geen waardeverminderingen geboekt. De openstaande handelsvordering steeg opnieuw (€1.397.000) en weeral werd er geen waardevermindering op geboekt. De vennootschap geraakte tijdens dit jaar verwickeld in meerdere geschillen met klanten en leveranciers, hiervoor werd geen voorziening opgenomen.

De correctheid van een handelsvordering waarvan het bedrag bijna even groot is als het verlies dat SA maakt samen met het feit dat dit zich herhaaldelijk voordoet, roept grote vragen op. De onzekere handelsvordering lijkt eerder op een vordering op een verbonden onderneming.

4.11.2.4 Case YA

Bedrijf YA, behorende tot de sector 'handelsbemiddeling in machines, apparaten en werktuigen voor de industrie en in schepen en luchtvaarttuigen', kreeg gedurende de periode 2005-2008 4 opeenvolgende keren een afkeurende controleverklaring. Gedurende deze 4 jaren was haar auditkantoor PWC, er vond geen auditorwissel plaats. De moederonderneming van YA is gelegen in Rusland. Ieder jaar maakte deze dochteronderneming winst. In 2005 had de vennootschap een vordering op korte termijn op een verbonden onderneming die zich in financiële moeilijkheden bevond. Er werd echter geen waardevermindering op deze vordering geboekt. Indien ze wel geboekt zou zijn, zou het verlies het EV significant hebben verminderd. In 2006 vond dezelfde situatie plaats, alleen werden de vordering op de verbonden onderneming en de winst groter. In 2007 daalde de winst licht en nam de vordering met nog ongeveer €500.000 toe. In 2008 nemen de winst en de vordering op de verbonden onderneming opnieuw toe.

De langdurige situatie die zich hier voordoet is zeldzaam. Een afkeurende controleverklaring zorgt er normaal voor dat de buitenwereld bijzonder weinig vertrouwen in de onderneming heeft en dat de onderneming niet meer aan externe financiële middelen geraakt. In dit geval is ze volledig afhankelijk van de moederonderneming.

5 Algemene conclusie

In het laatste hoofdstuk van deze masterproef worden de besluiten geformuleerd. Centraal in deze masterproef staat één van de verklaringen die door de commissaris gegeven kan worden ter evaluatie van de jaarrekening van een onderneming, namelijk de afkeurende controleverklaring. Het doel van deze masterproef is via zeven deelvragen een antwoord te kunnen geven op de centrale onderzoeksvraag, namelijk :**“Hoe komt de bedrijfsrevisor tot het afleveren van de afkeurende controleverklaring?”**. Dit werd toegelicht in het eerste hoofdstuk.

In het tweede hoofdstuk werd een algemeen kader geschetst en werden de kernbegrippen omschreven. Volgens de algemene controlenormen van het IBR (2006), dient er, in het geval dat de mening van de bedrijfsrevisor en die van de leiding zodanig verschilt op verscheidene punten die van materieel belang zijn, zodat er zelfs geen voorbehoud kan gegeven worden, een afkeurende verklaring over de rekeningen te worden afgeleverd. Dit verschil in mening kan zijn oorsprong vinden in het feit dat enerzijds de jaarrekening of de geconsolideerde jaarrekening geen getrouw beeld weergeeft, of anderzijds dat de rekeningen niet werden opgesteld overeenkomstig de voorschriften van het gebruikte referentiesysteem, zodat het getrouw beeld fundamenteel wordt aangetast. De internationale controlestandaarden vermelden soortgelijks. Hiermee werd een antwoord gegeven op de eerste deelvraag: **“Wanneer schrijven de Internationale Controlestandaarden en de IBR-normen een afkeurende verklaring voor?”**. In hoofdstuk 2 werd antwoord gegeven op de deelvraag: **‘Waaruit bestaan de andere overwegingen van een bedrijfsrevisor?’**. Het antwoord hierop houdt de verklaring zonder voorbehoud, de verklaring met voorbehoud, de toelichtende paragraaf, de onthoudende verklaring en tenslotte de afkeurende verklaring in.

Hoofdstuk 3 is een weerslag van de literatuurstudie met betrekking tot de drie grote groepen waarop de motivering van de auditor tot het afleveren van een afkeurende verklaring volgens ons vooronderzoek meestal op gebaseerd is, met name de bedrijfscontinuïteit, de interne controle en de waardering. In dit hoofdstuk werd eveneens een studie besproken omtrent de interpretatie van het afkeurende controleverslag door auditors en professionele gebruikers. Hieruit werd

geconcludeerd dat het afkeurende controleverslag het grootste verschil in de manier van interpretatie van de financiële overzichten vertoont in vergelijking met de andere types van controleverklaringen. Hieruit volgt dat de financiële overzichten van de ondernemingen in dat geval met alle voorzichtigheid behandeld en geïnterpreteerd dienen te worden.

In hoofdstuk 4 werd het empirisch onderzoek volledig besproken. In het eerste deel van dit hoofdstuk werd een antwoord gevormd op de derde deelvraag: "**Hoe vaak komt een afkeurende verklaring voor?**". De groep van negatieve verklaringen² in 2008 kent ten opzichte van 2004 een daling. Dit is een positieve trend aangezien dus steeds meer jaarrekeningen voldoen aan het getrouw beeld. Het aantal afkeurende verklaringen kende in 2008 (21 afkeurende controleverklaringen) echter wel een lichte toename ten opzichte van 2004 (17 afkeurende controleverklaringen).

In het tweede, derde en vierde deel van het vierde hoofdstuk werd een antwoord gegeven op een volgende deelvraag, namelijk: "**Zijn er verschillen op basis van de sector, de rechtsvorm of de taalcode met betrekking tot het afleveren van een afkeurende controleverklaring?**" Over de periode 2004-2008 behoort meer dan ¼ van de ondernemingen die een afkeurende verklaring gekregen hebben tot de sector 'groothandel en handelsbemiddeling'. Gezien het veelal familiale karakter van BVBA's, waaruit volgt dat het meestal kleine ondernemingen betreft die geen bedrijfsrevisor dienen aan te stellen, is het niet verwonderlijk dat 77% van alle afgeleverde afkeurende controleverklaringen gedurende de periode 2005-2008 de rechtsvorm van NV hebben. Wanneer we een vergelijking maken met de volledige populatie over dezelfde periode, komen we tot dezelfde conclusie, 82% van deze ondernemingen behoort tot de rechtsvorm NV. Op het gebied van de taalcode zijn er in het onderzoeksbestand 2 mogelijke waarden, namelijk 'F' (Franstalig) en 'N' (Nederlandstalig). Slechts 3,28% van alle ondernemingen met een afkeurende controleverklaring over de periode 2004-2008 behoorde tot de taalcode 'F'. Daar er uiteraard aanzienlijk meer Franstalige ondernemingen in de populatie voorkomen, kan gesteld worden dat een onderneming met taalcode 'F' aanzienlijk minder kans maakt op het verkrijgen van een dergelijke controleverklaring.

---

² Onder de 'negatieve verklaringen' vallen de verklaring met voorbehoud, de onthoudende verklaring en de afkeurende verklaring.

Deel 5 van dit hoofdstuk bespreekt de deelvraag: '**Is er een verschil tussen de Big 4 en andere auditors?**'. Uit het onderzoek hiernaar blijkt dat non-Big 4 auditkantoren vaker een afkeurende verklaring hebben afgeleverd dan Big 4 kantoren. De heer Luc Verrijssen, bevoorrechte getuige, wist hier een logische verklaring voor te geven. De klantportfolio van een Big 4 ziet er helemaal anders uit dan de klantportfolio van een non-Big 4. De Big 4 hebben veel grote internationale klanten, gecombineerd met de grotere Belgische klanten. De grote internationale klanten kunnen zich het niet permitteren dat hun Belgisch filiaal een afkeurende verklaring krijgt. De "parent company" zal eisen dat de jaarrekening zal worden aangepast zodat een "afkeurende verklaring" kan worden vermeden. De "parent company" treedt dan ook bijzonder hard op (ontslag van financieel directeur, andere gepaste maatregelen, etc.). Bij de klanten van de non-Big 4 zitten vaak kleinere familiale ondernemingen. Het risicoprofiel van deze klanten ligt vaak hoger dan het risicoprofiel van de Big 4 klanten.

In deel 6 werd onderzoek gevoerd naar de auditorwissel. Enerzijds werd gekeken naar de frequentie van auditorwissels nadat een onderneming een afkeurende verklaring kreeg en anderzijds werd de afkeurende verklaring als gevolg van een auditorwissel bestudeerd. In de eerste situatie voerden slechts 5 van de 30 bedrijven die geselecteerd konden worden voor dit onderzoek effectief een auditorwissel door. Aangezien een onderneming normaal slechts van auditor kan wisselen wanneer het mandaat van drie jaar voorbij is, moest bovenstaande bevinding verder uitgediept worden. Slechts bij 4 bedrijven waarvan de gegevens beschikbaar waren, bevond de auditor zich effectief in het laatste jaar van zijn mandaat. In de tweede situatie, namelijk dat er na de auditorwissel sneller een afkeurende verklaring wordt afgeleverd, kregen we bevestiging.

Deel 7 ging dieper in op volgende de deelvraag: '**Wat zijn de gevolgen van een dergelijke verklaring?**'. Het verkregen bestand bevat 5 verschillende zgn. passiefcodes, namelijk de fusie door overneming, de sluiting van vereffening, het faillissement - opening, de vervroegde ontbinding/vereffening en de sluiting van het faillissement in geval van niet-verschoonbaarheid. Gedurende de 5 onderzochte boekjaren kregen méér dan 1 op 3 bedrijven die een afkeurende controleverklaring hebben ontvangen, een passiefcode toegewezen. Met andere woorden, het ontvangen van een afkeurende controleverklaring is een zeer sterk signaal. Wanneer er enkel naar boekjaar 2004 gekeken wordt, worden onze voorgaande

bevindingen opnieuw bevestigd. Van de 17 bedrijven die gedurende dit boekjaar een afkeurende controleverklaring hebben ontvangen, zijn er slechts 8 bedrijven die toch wisten te overleven.

In deel 8 werd het verband tussen de FiTo®-score, die de financiële positie van een bedrijf beschrijft, en de afkeurende verklaring bestudeerd. Aan de hand van de one-way ANOVA kon geconcludeerd worden dat de gemiddelde waarden van de FiTo®-scores met een betrouwbaarheid van 99% van elkaar verschillen. Dit houdt in dat minstens 1 van de gemiddelde waarden van de FiTo®-scores significant afwijkt van de anderen. Nadat er een post-hoc test werd toegepast, kon opgemerkt worden dat de gemiddelde waarden van de FiTo®-scores van de verklaring ZVB met toelichting, de onthoudende en afkeurende verklaring significant verschillen van de verklaringen MVB en ZVB.

In deel 9 werd de deelvraag: **'Zijn er in de voorgaande jaren indicatoren die een afkeurende controleverklaring voor een onderneming inleiden?'** behandeld. Het onderzoek hiernaar wees uit dat het grootste deel van de verklaringen voorafgaand aan een afkeurende verklaring een toelichting bevatten. Bevoorrechte getuige, L. Verrijssen, gaf hier kort commentaar op. Een going concern issue komt niet ineens plotseling tevoorschijn. De kans is groot dat in het jaar voordien reeds enige tekenen waren van mogelijke problemen. In dat geval kan een verklaring met een toelichtende paragraaf volstaan indien aan de voorwaarden is voldaan. Het jaar nadien zullen deze problemen vermoedelijk meer manifest zichtbaar zijn, met als gevolg een afkeurende verklaring.

Het voorlaatste deel van hoofdstuk 4, deel 10, besprak de termijn van neerlegging van de jaarrekening. In het onderzoek hiernaar werd gekozen voor de periode die verstrijkt tussen het afsluiten van het boekjaar en de datum van neerlegging bij de Balanscentrale. Deze periode wordt in de literatuur benoemd met de term 'audit lag'. Deze periode mag volgens de Belgische wetgeving maximaal 7 maanden in beslag nemen. Bijna de helft van de bedrijven met een afkeurende controleverklaring over de periode 2004-2008 overschreed deze wettelijke periode. Bijna 1 op de 3 van deze bedrijven overschreed de periode van 8 maanden.

Met deel 11 werd hoofdstuk 4 afgesloten. In dit deel werden enerzijds alle door de commissaris aangehaalde redenen gecatalogeerd en anderzijds 4 opmerkelijke casestudies besproken. Conclusie betreffende het eerste gedeelte betreft dat zeven

aangehaalde redenen, waaronder verlies, het niet boeken van een waardevermindering op een deelneming, het niet boeken van een waardevermindering op een verbonden onderneming, het lijden van aanzienlijke verliezen waarbij de continuïteit niet meer gegarandeerd is, negatief eigen vermogen en een slechte interne controle, regelmatig terugkwamen.

Lijst van geraadpleegde werken

Boeken:

Aerts, K. (2002). *Taken en aansprakelijkheden van bedrijfsrevisoren en commissarissen*. Gent: Larcier.

Ballon, L., et al. (2006). *Codex economie: verzameling van wetteksten voor economen*. Brugge: die Keure.

Carmichael, D., Whittington, O. & Graham, L. (2007). *Accountant's Handbook: Financial Accounting and General Topics*. Hoboken: John Wiley & Sons, Inc.

De Beelde, I. (2008). *De financiële audit*. Gent: Academia Press.

De Lembre, E. & Dries, R. (2000). *Basismodule – Theoretische beschouwingen bij de financiële audit*. Wolters Plantyn.

De Vocht, A. (2007). *Basishandboek SPSS 15*. Utrecht: Bijleveld Press.

Dries, R., Van Brussel, L., & Willekens, M. (2004). *Handboek auditing*. Antwerpen: Intersentia.

IBR (2005a). *Vademecum van de bedrijfsrevisor: Deel I: Rechtsleer*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij.

IBR (2005b). *Vademecum van de bedrijfsrevisor: Deel II: Wetgeving en beroepsnormen*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij.

Janssens, W., Wijnen, K., De Pelsmacker, P. & Van Kenhove, P. (2008). *Marketing Research with SPSS*. Pearson Education Limited.

Lefebvre, D. (v.u.) (2004). *De stagiair gewikt en gewogen*. Mechelen: Kluwer

Ooghe, H. & Van Wymeersch, C. (2006). *Handboek financiële analyse van de onderneming*. Antwerpen: Intersentia.

Raedts, M. & Masui, C. (2007). *Van vraag tot tekst*. Leuven: Acco.

Studies IBR (1998). *Controle 5/98: Het controleverslag: principes en toepassingen*. v.u. H. Olivier.

Vaassen, E., Meuwissen, R., & Beek, A. (2007). *Hoofdlijnen bestuurlijke informatieverzorging*. Noordhoff.

Van Vlaenderen, D. (2007). *Externe controle in de praktijk*. Antwerpen: De Boeck.

Websites:

ECIIA and its role in within the Internal Audit profession. (z.d.). Opgevraagd op 9 december, 2009, via <http://www.eciia.org/>.

IBR (2009a). *De wettelijke opdrachten van de bedrijfsrevisor*. Opgevraagd op 4 februari, 2010, via http://www.ibr-ire.be/ned/revisor_opdrachten.aspx.

NBB (2010). *Termijn van goedkeuring en neerlegging*. Opgevraagd op 21 april, 2010, via http://www.nbb.be/pub/03_00_00_00_00/03_05_00_00_00/03_05_01_00_00/03_05_01_09_00.htm?l=nl

Statbel (2008). *Nacebel codes 2008*. Opgevraagd op 19 april, 2010, via http://statbel.fgov.be/nl/modules/publications/publicaties_kbo/nacebel_2008.jsp

Wetteksten:

De wet van 22 juli 1953. Opgevraagd op 4 februari, 2010, via <http://www.hrzkmo.fgov.be/Portals/hrzkmo/nl/Wetgeving/Intellectuele%20beroepen/Bedrijfsrevisor.pdf>

IBR (2006). Algemene controlenormen (gecoördineerde versie). Opgevraagd op 6 februari, 2010, via <http://www.ibr-ire.be/ned/download.aspx?type=3&id=1252&file=6892>

IBR (2009b). Internationale controlestandaard 570. Continuïteit. Opgevraagd op 6 februari, 2010, via http://www.ibr-ire.be/ned/downloads/ISA_570_18_december_2009_v0.1.pdf

IBR (2009c). Internationale controlestandaard 701. Aanpassing van de inhoud van de verklaring van een (onafhankelijke auditor). Opgevraagd op 27 mei, 2010, via <http://www.ibr-ire.be/ned/download.aspx?type=3&id=2883&file=5961>

Wetboek van Vennootschappen. Opgevraagd op 26 april, 2010, via http://www.juridat.be/cgi_loi/loi_N.pl?cn=1999050769

Faillissementswet. Opgevraagd op 25 april, 2010, via <http://www.ejustice.just.fgov.be/wet/wet.htm>

Wetenschappelijke artikels:

Altman, E.I., & McGough, T.P. (1974). Evaluation of a company as a going concern. *Journal of Accountancy*, 138 No. 6, 50-57.

Arnedo, L., Lizarraga, F., & Sánchez, S. (2008). Going-concern uncertainties in pre-bankrupt audit reports: new evidence regarding discretionary accruals and wording ambiguity. *European Accounting Review*, 17 No. 4, 641-666.

Basioudis, I.G., Papakonstantinou, E., & Geiger, M.A. (2008). Audit fees, non-audit fees and auditor going-concern reporting decisions in the United Kingdom. *Abacus*, 44 No. 3, 284-309.

Breesch, D. (2001). Referral as Explanatory Variable for Auditor Switching in the Belgian Audit Market, Ph.D. diss., Vrije Universiteit Brussel.

Butler, M., Leone, A. & Willenborg, M. (2004). An empirical analysis of auditor reporting and its association with abnormal accruals. *Journal of Accounting and Economics*, 37, 139-165.

Clatworthy, M. A., Makepeace, G. H. & Peel, M.J. (2009). Selection bias and the Big Four premium: new evidence using Heckman and matching models. *Accounting and Business Research*, 39 No. 2, 139-166.

Colmant, B. (2006). Enkele beschouwingen rond het begrip getrouw beeld. *Accountancy & Tax*, 2, 6.

Francis, J.R. (2004). What do we know about audit quality? *The British Accounting Review*, 36, 345-368.

Gaeremynck, A., & Willekens, M. (2001). De informatiewaarde van het Belgische auditrapportonder de loep: evolutie vanaf vier jaar vóór faling. *Tijdschrift voor economie en management*, 46 No. 3, 431-448.

Geiger, M.A., Raghunandan, K. & Rama, D.V. (1998). Costs associated with going-concern modified audit opinions: an analysis of auditor changes, subsequent opinions, and client failures, *Advances in Accounting*, 16, 117-39.

Graham, L.E., Damens, J. & Van Ness, G. (1991). Developing Risk Advisor: An expert system for risk Identification. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 10 No. 1, 69-96.

Graydon (2000). *Verslagen van commissarissen-revisoren*. Opgevraagd op 5 februari, 2010, via www.graydon.be/download/studies/9.doc.

Graydon (2005). *Studie aangaande de controle van jaarrekeningen door bedrijfsrevisoren*. Opgevraagd op 5 februari, 2010, via www.graydon.be/download/studies/127.doc.

Graydon Belgium NV (2008). *Studie met betrekking tot de controle van jaarrekeningen door commissarissen*. Opgevraagd op 5 februari, 2010, via <http://www.graydon.be/pictures/medialib/studie/230.doc>.

Herrbach, O. (2001). Audit quality, auditor behavior and the psychological contract. *The European Accounting Review*, 10 No. 4, 787-802.

Holt, G. & Moizer, P. (1990). The meaning of audit reports. *Accounting and Business Research*, 20 No. 78, 111-121.

Ireland, J.C. (2003). An empirical investigation of determinants of audit reports in the UK. *Journal of Business Finance & Accounting*, 30 No. 7-8, 975-1015.

Kida, T. (1980). An investigation into auditor's continuity and related qualification judgements. *Journal of Accounting Research*, 18 No. 2, 506-523.

Knechel, W.R. & Vanstraelen, A. (2007). *Auditing: A journal of practice & theory*, 26 No. 1, 113-131.

Krishnan, J., & Krishnan, J. (1996). The Role of Economic Trade-Offs in the Audit Opinion Decision: An Empirical Analysis. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 11 No. 4, 565-586.

Krishnan, J., Krishnan, J. & Stephens, R.G. (1996). The simultaneous relation between auditor switching and audit opinion: An empirical analysis. *Accounting and business Research*, 26 No. 3, 224-236.

LaSalle, R.E., Anandarajan, A., & Miller, A.F. (1996). Going concern uncertainties: disclaimer of opinion versus unqualified opinion with modified wording. *Auditing*, 15 No. 2, 29-48.

Louwers, T.J. (1998). The relation between going-concern opinions and the auditor's loss function. *Journal of Accounting Research*, 36 No. 1, 143-156.

Meigs, W. B. (1966). CPA Examination: Auditing. *Accounting Review*, 41. Opgevraagd op 27 oktober, 2009, via ebscohost.

Morris, R. (1998). Forecasting bankruptcy: How useful are failure prediction models. *Management accounting*, 76 No. 5, 22-25.

Ooghe, H. & Spaenjers, C. (2006). De financiële toestand van de Belgische ondernemingen 2006: Ratio's en totaalscore op basis van de FiTo®-meter 1995-2004, *Working Paper 2006/380 Faculteit Economie en Bedrijfskunde UGent*, April 2006, 22p.

Swolfs, L. & Szafran, D. (2003). Evolutie van de onafhankelijkheidsregels van de commissaris. *Tijdschrift voor Economie en Management*, XLVIII, 279-293.

Vanstraelen, A. (1999). The auditor's going concern opinion decision: A pilot study. *International Journal of Auditing*, 3, 41-57.

Vanstraelen, A. (2000). Impact of renewable long-term audit mandates on audit quality. *The European Accounting Review*, 9 No. 3, 419-442.

Vanstraelen, A. (2002). Auditor economic incentives and going-concern opinions in a limited litigious continental European business environment: empirical evidence from Belgium. *Accounting and Business research*, 32 No. 3, 171-186.

Vanstraelen, A. (2003). Going-concern opinions, auditor switching, and the self-fulfilling prophecy effect examined in the regulatory context of Belgium. *Journal of accounting, auditing and finance*, 18, 231-253.

Bevoorrechte getuige

Luc Verrijssen
Partner-Bedrijfsrevisor KPMG
lverrijssen@kpmg.com

Informatieverstrekker Gradon Belgium NV

Eric Van den Broele
Deputy Senior Manager
Research
eric.vandenbroele@graydon.be

Bijlagen

Bijlage 1: Analyse van de cases

Bijlage 2: Verduidelijking van de gebruikte codes m.b.t. bijlage 1

Bijlage 3: De Fito®-score en zijn samenstellende ratio's

Bijlage 4: De afkeurende controleverklaring van EA in 2008

Bijlage 5: De afkeurende controleverklaring van RA in 2008

Bijlage 6: De afkeurende controleverklaring van SA in 2008

Bijlage 7: De afkeurende controleverklaring van YA in 2008

Bijlage 1: Analyse van de cases

Onderneming	Jaar	Neerlegging	BJ	CV	Type Verslag	Type Kantoor	Kantoor
A	2004	01.07.05	31.12.04	17.03.05	6	1	0
B	2004	30.09.05	30.11.04	26.09.05	6	0	4
C	2004	01.09.05	31.12.04	28.07.05	6	1	2
	2006	10.02.09	31.12.06	28.11.08	2	1	2
	2007	25.06.09	31.12.07	15.06.09	2	1	2
D	2004	10.10.05	31.12.04	29.09.05	6	1	1
E	2004	05.07.05	31.12.04	06.06.05	6	1	2
F	2004	01.08.05	31.12.04	31.05.05	6	0	5
G	2004	15.03.05	31.12.04	25.02.05	4	0	5
	2005	31.03.06	31.12.05	21.02.06	6	0	5
H	2004	05.07.05	31.12.04	06.06.05	6	1	2
	2005	05.07.06	31.12.05	24.06.06	6	1	2
I	2004	16.08.05	31.12.04	29.07.05	6	0	6
	2005	29.08.06	31.12.05	29.07.05	6	0	6
	2006	06.09.07	31.12.06	26.07.07	6	0	6
J	2005	13.10.05	30.03.05	04.10.05	6	0	7
K	2004	19.04.06	31.12.04	13.04.06	6	0	8
	2005	29.08.06	31.12.05	21.08.06	6	0	8
L	2004	28.09.05	31.12.04	02.05.05	5	0	9
	2005	27.07.06	31.12.05	09.06.06	6	0	9
M	2004	23.05.05	31.12.04	24.03.05	2	1	0
	2005	09.05.06	31.12.05	07.04.06	6	1	0
N	2004	05.07.05	31.12.04	06.06.05	6	1	2
	2005	10.07.06	31.12.05	24.05.06	6	1	2
O	2004	02.06.05	31.12.04	01.04.05	3	1	2
	2005	14.07.06	31.12.05	19.06.06	6	1	2
	2006	21.05.07	31.12.06	18.04.07	3	1	2
	2007	17.12.08	31.12.07	25.03.08	2	1	2
P	2004	08.07.05	31.12.04	01.05.05	6	0	11
	2008	15.06.09	31.12.08	21.04.09	3	0	10
Q	2006	24.01.07	30.06.06	29.12.06	6	0	12
	2007	28.02.08	30.06.07	31.12.07	1	0	12
	2008	26.01.09	30.06.08	31.12.08	1	0	12
R	2004	30.09.05	31.12.04	12.08.05	3	0	12
	2005	31.08.06	31.12.05	24.08.06	3	0	12
	2006	19.11.07	31.12.06	14.06.07	6	0	12

Onderneming	Jaar	Neerlegging	BJ	CV	Type Verslag	Type Kantoor	Kantoor
S	2004	30.09.05	31.12.04	14.06.05	5	0	13
	2005	18.07.06	31.12.05	15.06.05	5	0	13
	2006	09.08.07	31.12.06	29.06.07	6	0	13
	2007	24.07.08	31.12.07	27.06.08	5	0	13
	2008	27.11.09	31.12.08	28.10.09	5	0	13
T	2005	24.07.06	31.12.05	15.06.06	4	0	13
	2006	25.07.07	31.12.06	29.07.07	6	0	13
	2007	18.06.08	31.12.07	09.05.08	1	0	13
	2008	16.06.09	31.12.08	19.05.09	2	0	13
U	2005	28.07.06	31.12.05	11.05.06	2	0	14
	2006	25.07.07	31.12.06	12.05.07	6	0	15
	2007	09.07.08	31.12.07	12.05.08	1	0	15
	2008	28.07.09	31.12.08	12.05.09	1	0	15
V	2005	28.02.06	31.03.05	29.09.05	5	1	0
	2006	05.10.06	31.03.06	29.08.06	6	1	0
	2007	06.12.06	31.03.07	22.06.07	2	1	0
W	2004	13.05.05	31.10.04	15.02.05	4	0	5
	2005	31.03.06	31.10.05	09.02.06	6	0	5
	2006	25.01.08	31.10.06	01.02.07	6	0	5
X	2004	28.09.05	31.12.04	06.06.05	3	1	3
	2005	29.08.06	31.12.05	16.06.06	6	1	3
	2006	30.08.07	31.12.06	29.06.07	6	1	3
Y	2004	25.08.05	31.12.04	17.05.05	1	0	9
	2005	29.09.06	31.12.05	22.06.06	5	0	9
	2006	08.10.07	31.12.06	22.06.07	6	0	9
	2007	10.10.08	31.12.07	06.07.08	2	0	16
	2008	03.07.09	31.12.08	05.06.09	2	0	16
Z	2004	12.05.05	31.12.04	18.04.05	4	0	17
	2005	23.05.06	31.12.05	18.04.06	3	0	17
	2006	05.06.07	31.12.06	17.04.07	1	0	17
	2007	30.06.08	31.12.07	26.08.08	4	0	17
	2008	26.06.09	31.12.08	10.06.09	6	0	17
AA	2004	24.03.05	31.12.04	16.03.05	1	0	18
	2005	24.05.06	31.12.05	28.04.06	1	0	18
	2006	09.05.07					
	2007	19.05.08	31.12.07	02.04.08	6	0	18
	2008	20.04.09	31.12.08	24.03.09	6	0	18
BA	2006	31.01.07	30.06.06	30.11.06	1	0	19
	2007	26.11.08	15.09.08	13.11.08	6	0	19
CA	2007	25.08.08	31.12.07	20.06.08	6	1	1
	2008	26.08.09	31.12.08	17.07.09	6	1	1

Onderneming	Jaar	Neerlegging	BJ	CV	Type Verslag	Type Kantoor	Kantoor
DA	2004	17.11.05	01.05.04	04.04.04	1	1	3
	2005	12.09.07	31.03.05	20.09.05	1	1	3
	2006	14.12.07	31.03.06	23.08.07	1	1	3
	2007	24.12.08	31.03.07	12.12.08	6	1	1
	2008	12.10.09	31.03.08	28.09.09	6	1	1
EA	2004	17.01.07	31.07.04	03.05.05	1	1	3
	2005	29.11.07	31.07.05	12.09.06	2	1	3
	2006	07.10.08	31.07.06	10.09.07	6	1	3
	2007	30.09.09	30.09.07	22.09.08	6	1	0
	2008	09.10.09	30.09.08	14.09.09	6	1	0
FA	2007	19.05.08	31.12.07	02.03.08	6	0	18
	2008	29.09.09	31.12.08	10.09.09	6	0	18
GA	2007	07.08.08	31.12.07	23.05.08	4	0	20
	2008	23.11.09	31.12.08	25.08.09	6	0	20
HA	2006	16.07.07	31.12.06	07.06.07	6	0	22
	2007	30.09.08	31.12.07	24.09.08	5	0	21
IA	2005	24.07.06	31.12.05	15.06.06	4	0	13
	2006	24.07.07	31.12.06	29.07.07	6	0	13
	2007	18.06.08	31.12.07	22.05.08	1	0	13
	2008	16.06.09	31.12.08	19.05.09	2	0	13
JA	2004	23.06.05	31.12.04	08.06.05	2	0	23
	2005	31.07.06	31.12.07	18.07.06	1	0	23
	2006	27.07.07	31.12.06	19.06.07	6	0	23
KA	2004	05.07.05	31.05.04	14.06.05	5	0	17
	2005	24.07.06	31.12.05	28.06.06	5	0	17
	2006	23.07.07	31.12.06	27.07.07	6	0	17
	2007	31.10.08	31.12.07	15.10.08	4	0	17
	2008	31.08.09	31.12.08	30.06.09	4	0	17
LA	2005	10.07.06	31.12.05	18.05.06	6	1	1
	2006	13.07.06	31.12.06	30.05.07	6	1	1
	2007	24.06.08	31.12.07	02.06.08	1	1	1
	2008	13.07.09	31.12.08	03.06.09	1	1	0
MA	2004	27.06.05	31.12.04	17.05.05	1	0	5
	2005	09.06.06	31.12.05	16.05.06	1	0	5
	2006	19.06.07	31.12.06	16.05.07	1	0	5
	2007	12.06.08	31.12.07	16.05.08	6	0	5

Onderneming	Jaar	Neerlegging	BJ	CV	Type Verslag	Type Kantoor	Kantoor
NA	2004	29.07.05	31.12.04	12.07.05	2	0	24
	2005	27.07.06	31.12.05	15.06.06	2	0	24
	2006	26.06.07	31.12.06	08.05.07	6	0	24
	2007	30.06.08	31.12.07	18.05.08	6	0	24
OA	2005	28.04.06	30.09.05	08.03.06	2	0	17
	2006	28.05.06	31.03.06	05.05.06	2	0	17
	2007	31.10.07	31.03.07	24.10.07	6	0	17
PA	2004	26.07.05	31.12.04	05.05.05	1	1	0
	2005	20.07.06	31.12.05	04.05.06	2	1	0
	2006	01.10.07	31.12.06	14.09.07	2	1	0
	2007	18.07.08	31.12.07	08.05.08	2	1	0
	2008	24.07.09	31.12.08	30.06.09	6	1	0
QA	2007	28.05.08	31.12.07	27.03.08	1	0	26
	2008	30.07.09	31.12.08	09.06.09	6	0	26
RA	2004	19.07.05	30.12.04	10.06.05	4	1	3
	2005	21.08.06	30.12.05	16.06.06	6	1	3
	2006	20.08.07	30.12.06	04.06.07	6	1	3
	2007	27.08.08	30.12.07	24.06.08	6	1	3
	2008	25.08.09	30.12.08	09.06.22	6	1	3
SA	2004	29.07.05	31.12.04	30.06.05	4	0	26
	2005	31.07.06	31.12.05	12.07.06	4	0	26
	2006	31.08.07	31.12.06	30.08.07	4	0	24
	2007	29.08.08	31.12.07	25.08.08	6	0	24
	2008	07.10.09	31.12.08	28.09.09	6	0	24
TA	2004	24.08.05	30.12.04	07.06.05	2	0	12
	2005	25.08.06	30.12.05	07.06.06	2	0	12
	2006	20.07.07	30.12.06	16.06.07	2	0	12
	2007	30.08.08	30.12.07	13.08.08	2	0	12
	2008	22.10.09	30.12.08	08.09.09	6	1	3
UA	2004	29.12.05	31.12.04	10.06.05	2	0	1
	2005	29.09.06	31.12.05	30.06.06	2	0	1
	2006	30.08.07	31.12.06	13.06.07	2	0	1
	2007	30.08.08	31.12.07	25.08.08	2	1	1
	2008	22.11.09	31.12.08	22.10.09	6	1	1
VA	2004	14.06.05	31.12.04	25.05.05	2	1	0
	2005	22.06.06	31.12.05	25.05.06	2	1	0
	2006	28.06.07	31.12.06	31.05.07	2	1	0
	2007	24.06.08	31.12.07	07.05.08	2	1	0
	2008	23.07.09	31.12.08	30.06.09	6	1	0

Onderneming	Jaar	Neerlegging	BJ	CV	Type Verslag	Type Kantoor	Kantoor
WA	2006	30.11.06	31.03.06	30.08.06	2	1	0
	2007	07.08.09	31.03.07	03.06.09	6	1	0
	2008	30.07.09	31.03.08	03.06.09	6	1	0
XA	2004	29.07.05	31.12.04	15.07.05	4	0	27
	2005	31.08.06	31.12.05	25.08.06	4	0	27
	2006	31.08.07	31.12.06	24.08.07	4	0	27
	2007	29.08.08	31.12.07	25.08.08	4	0	27
	2008	12.11.09	31.12.08	16.10.09	6	0	27
YA	2005	17.07.06	31.12.05	29.06.06	6	1	2
	2006	09.07.07	31.12.06	15.06.07	6	1	2
	2007	30.06.08	31.12.07	28.05.08	6	1	2
	2008	14.07.09	31.12.08	20.05.09	6	1	2
ZA	2004	14.06.05	31.12.04	02.06.05	6	0	28
AB	2004				6		
BB	2004	07.12.05	31.12.04	26.09.05	6	0	28
	2005	05.10.06	31.12.05	29.09.06	6	0	28
	2006	02.10.07	31.12.06	18.09.07	6	0	16
CB	2004				6		
DB	2004				6		
EB	2004				6		
FB	2004				6		
GB	2004				6		
HB	2008				6		
IB	2008				6		

Onderneming	Type Onderneming	Taalcode	Passiefcode	Winst/Verlies	Resultaat
A	1	0	1	0	-3.000,00
B	1	0	2	0	-937.003,00
C	1	0	0	0	-940.000,00
				0	-352.729,00
				0	-23.099,95
D	1	0	2	0	-187.425,00
E	1	0	1	1	33.746,00
F	1	0		0	-40.798,00
G	1	0	3	0	-2.160,00
				0	-272.735,00
H	1	0		1	699.000,00
				0	-3.128.000,00
I	1	0			-2.205.852,00
					-2.254.000,00
					-1.590.520,00
J	1	0	2	0	-2.542.837,00
K	1	0		0	-2.650,00
				0	-3.470,00
L	0	0		0	-495.788,00
				0	-765.459,00
M	1	0	2	0	-2.184.000,00
				0	-2.548.000,00
N	1	0	4	0	-272.553,00
				0	-136.000,00
O	1	0	1	0	-4.000,00
				0	-7.000,00
				0	-1.471.119,00
				1	26.322,00
P	1	1		0	-174.024,00
				0	-560.392,00
Q	0	0	3	0	-192.811,00
				0	-102.399,00
				0	-664,00
R	0	0	2	1	71.342,00
				1	200.924,00
				0	-5.921.715,00

Onderneming	Type Onderneming	Taalcode	Passiefcode	Winst/Verlies	Resultaat
S	1	0		0	-2.251.948,00
				0	-367.000,00
				0	-232.522,00
				0	-779.406,00
				0	-217.843,00
T	1	0		0	-1.746.000,00
				0	-1.306.778,00
				0	-2.340.222,00
				1	2.671.169,00
U	1	1			
V	1	0	1	0	-5.431.000,00
				0	-256.000,00
				0	-7.907.000,00
W	1	0	2	0	-77.489,00
				0	-602.186,00
				0	-399.529,00
X	1	0		0	-59.623,00
				0	-34.151,00
				0	-2.661,00
Y	1	0		0	-1.047.096,00
				0	-696.240,00
				0	-2.037.920,00
				0	-2.650.473,00
				0	-1.217.077,00
Z	1	0		0	-1.210.579,00
				0	-491.193,00
				0	-1.234.909,00
				0	-1.189.523,00
				0	-1.968.502,00
AA	1	0		1	159.864,00
				1	40.981,00
				0	-662,00
				1	13.901,00
BA	1	0		1	88.671,00
				1	27.662,00
CA	1	0		1	424.503,00
				0	-464.459,00

Onderneming	Type Onderneming	Taalcode	Passiefcode	Winst/Verlies	Resultaat
DA	0	0		1	113.015,00
				1	4.434.000,00
				1	137.874,00
				1	112.332,00
				1	130.256,00
EA	0	0		1	1.222.000,00
				0	-4.180.000,00
				1	41.202.000,00
				1	23.272.000,00
				1	55.075.000,00
FA	0	0		0	-104.113,00
				0	-77.326,00
GA	1	0		1	145.510,00
				0	-1.608.836,00
HA	1	0	2	0	-439.587,00
				0	2.018.547,00
IA	1	0		0	-3.539.000,00
				1	459.784,00
				0	-10.532.636,00
				0	-3.224.787,00
JA	2	0	3		
				1	940,00
KA	1	0		1	60.000,00
				1	1.116,00
				1	124.282,00
				0	-200.188,00
				1	75.051,00
LA	1	0		1	82.857,00
				1	847.626,00
				1	1.263.587,00
				1	1.460.000,00
MA	0	0	2	1	177.211,00
				1	64.348,00
				1	280.751,00
				0	-1.002.605,00

Onderneming	Type Onderneming	Taalcode	Passiefcode	Winst/Verlies	Resultaat
NA	1	0	2	0	-25.847,00
				0	-1.021,00
				0	-132.412,00
				0	-62.530,00
OA	1	0	0	-157.010,00	
			0	-14.577,00	
			0	-193.106,00	
PA	1	0	1	771.000,00	
			0	-380.000,00	
			0	-74.000,00	
			0	-643.000,00	
			0	-2.032.000,00	
QA	2	0	1	201.191,00	
			0	-182.162,00	
RA	1	0	0	-199.312,00	
			0	-27.707,00	
			0	-250.993,00	
			0	-294.887,00	
			0	-579.590,00	
SA	1	0	0	-952.907,00	
			0	-1.547.106,00	
			0	-2.578.957,00	
TA	1	0	0	-1.781.396,00	
			0	-387.435,00	
			0	-677.289,00	
			1	46.171,00	
			0	-1.907.157,00	
UA	1	0	0	-4.836.817,00	
			0	-271.000,00	
			0	-849.000,00	
			0	-729.509,00	
			0	-903.792,00	
VA	1	0	0	-709.056,00	
			0	-100.000,00	
			0	-211.000,00	
			0	-989.000,00	
			0	-764.000,00	
			0	-636.000,00	

Onderneming	Type Onderneming	Taalcode	Passiefcode	Winst/Verlies	Resultaat
WA	1	0		0	-8.525.000,00
				0	-7.555.000,00
				0	-10.574.000,00
XA	1	0		0	-574.000,00
				0	-840.000,00
				0	-1.735.838,00
				0	-2.354.129,00
				0	-2.638.613,00
YA	1	0		1	390.000,00
				1	724.169,00
				1	488.657,00
				1	501.425,00
ZA	1	0	0	0	-457.000,00
AB	1	0			
BB	0	0	0	0	-29,00
				0	-19.592,00
CB	1	0			
DB	1	0			
EB	1	0			
FB	1	0	1		
GB	1	0	2		
HB	1	0			
IB	1	0			

Bijlage 2: Verduidelijking van de gebruikte codes m.b.t. bijlage 1

Onderneming: Alle bedrijven werden in plaats van hun ondernemingsnummer willekeurig voorzien van een letter, gaande van A tot IB, wat een totaal van 61 ondernemingen maakt.

Jaar: Het jaartal heeft betrekking op de boekjaren waarvoor informatie ter beschikking was op de website van de Balanscentrale.

Neerlegging: Datum waarop de jaarrekening werd neergelegd bij de Balanscentrale.

BJ: Datum waarop het boekjaar van de betreffende onderneming werd afgesloten.

CV: Datum waarop de bedrijfsrevisor het controleverslag heeft ondertekend.

Type verslag:

- 1= Verklaring ZVB
- 2= Verklaring ZVB, met toelichtende paragraaf
- 3= Verklaring MVB
- 4= Verklaring MVB, met toelichtende paragraaf
- 5= Onthoudende verklaring
- 6= Afkeurende verklaring

Type kantoor:

- 0= Big 4
- 1= Non-Big 4

Kantoor:

- 0= Deloitte
- 1= KPMG
- 2= PWC
- 3= E&Y
- 4= Foederer, DFK
- 5= Wouters, Van Merode & C°

- 6= Vandelanotte Bedrijfsrevisoren
- 7= Dupont, Ghyoot, Koevoets,...
- 8= Hermant, Dodemont & C°
- 9= Cleppe, Keunen & Partners
- 10= Stammen Luc
- 11= Frédéric Clukkers
- 12= WF & C°
- 13= Lelieur, Van Ryckeghem & C°
- 14= Embrechts, Maesen, Vanbilsen
- 15= Georges Vanbilsen
- 16= Mazars
- 17= VRC
- 18= VGD
- 19= Linet & Partners
- 20= M. Massy
- 21= Caluwaerts, De Puysel,...
- 22= Luc Raverts & C°
- 23= Briers, Bekkers & C°
- 24= BDO
- 25= PVMD
- 26= Pouseele B. & C°
- 27= Dujardin
- 28= Van Passel, Mazars & Guerard

Type onderneming: 0= BVBA
1= NV
2= andere

Taalcode: 0= Nederlandstalig
1= Franstalig

Passiefcode: 0= Fusie door overneming
1= Sluiting van vereffening
2= Faillissement – opening
3= Vervroegde ontbinding/ vereffening
4= Sluiting van faillissement in geval van niet-
verschoonbaarheid

Winst/verlies: 0= Verlies
1= Winst

Bijlage 3: De Fito®-score en zijn samenstellende ratio's

<i>Dimensie</i>	<i>Ratio</i>	<i>Definitie</i>	<i>Teken</i>
TW/R	Bruto toegevoegde waarde/ personeelskosten	Bruto toegevoegde waarde / personeelskosten	+
R	Nettorentabiliteit bedrijfsactiva vóór belastingen	Nettobedrijfsresultaat / bedrijfsactiva	+
R	Nettorentabiliteit eigen vermogen na belastingen	Winst na belastingen / eigen vermogen	+
R/S	Graad van zelffinanciering	(Reserves ± overgedragen resultaat) / eigen vermogen	+
S	Graad van financiële onafhankelijkheid	Eigen vermogen / totaal vermogen	+
S	Korte termijn financiële schuldgraad	KT financiële schulden / KT schulden	-
R/S	Dekking vreemd vermogen door cashflow	Cashflow na belastingen/schulden	+
L	Nettokasratio	(Kas + beleggingen – KT financiële schulden) / vlottend actief	+
	FiTo®-score	Som logitwaarden / 8	

Bron: Ooghe & Spaenjers, 2006

Bijlage 4: De afkeurende controleverklaring van EA in 2008

Deloitte.

Bedrijfsrevisoren
Lange Lozanastraat 270
B-2018 Antwerpen
Belgium

Tel: +32 (3) 8008800
Fax: +32 (3) 8008802
<http://www.deloitte.be>

VERSLAG VAN DE COMMISSARIS OVER HET BOEKJAAR AFGESLOTEN OP 30 SEPTEMBER 2008 GERICHT TOT DE ALGEMENE VERGADERING VAN VENNOTEN

Aan de vennoten

Overeenkomstig de wettelijke en statutaire bepalingen brengen wij u verslag uit in het kader van het mandaat van commissaris dat ons werd toevertrouwd. Dit verslag omvat ons oordeel over de jaarrekening evenals de vereiste bijkomende vermeldingen en inlichtingen en volgt op ons, aan u gericht, verslag van niet-bevinding opgesteld op 30 april 2009, bij het ontbreken van de jaarrekening vastgesteld binnen de door de wet bepaalde termijn.

Afkeurende verklaring over de jaarrekening

Wij hebben de controle uitgevoerd van de jaarrekening van over het boekjaar afgesloten op 30 september 2008, opgesteld op basis van het in België van toepassing zijnde boekhoudkundig referentiestelsel, met een balanstotaal van 335.381 (000) EUR en waarvan de resultatenrekening afsluit met een winst van het boekjaar van 55.075 (000) EUR.

Het opstellen van de jaarrekening valt onder de verantwoordelijkheid van de zaakvoerders. Deze verantwoordelijkheid omvat onder meer: het ontwerpen, implementeren en in stand houden van een interne controle met betrekking tot het opstellen en de getrouwe weergave van de jaarrekening zodat deze geen afwijkingen van materieel belang, als gevolg van fraude of van fouten, bevat, het kiezen en toepassen van geschikte waarderingsregels, en het maken van boekhoudkundige ramingen die onder de gegeven omstandigheden redelijk zijn.

Het is onze verantwoordelijkheid een oordeel over deze jaarrekening tot uitdrukking te brengen op basis van onze controle. Wij hebben onze controle uitgevoerd overeenkomstig de wettelijke bepalingen en volgens de in België geldende controlenormen, zoals uitgevaardigd door het Instituut der Bedrijfsrevisoren. Deze controlenormen vereisen dat onze controle zo wordt georganiseerd en uitgevoerd dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Overeenkomstig deze controlenormen, hebben wij controlewerkzaamheden uitgevoerd ter verkrijging van controle-informatie over de in de jaarrekening opgenomen bedragen en toelichtingen. De selectie van deze controlewerkzaamheden is afhankelijk van onze beoordeling welke een inschatting omvat van het risico dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fraude of van fouten. Bij het maken van onze risico-inschatting houden wij rekening met de bestaande interne controle van de vennootschap met betrekking tot het opstellen en de getrouwe weergave van de jaarrekening ten einde in de gegeven omstandigheden de gepaste werkzaamheden te bepalen maar niet om een oordeel over de effectiviteit van de interne controle van de vennootschap te geven. Wij hebben tevens de gegrondheid van de waarderingsregels, de redelijkheid van de boekhoudkundige ramingen gemaakt door de vennootschap, alsook de voorstelling van de jaarrekening als geheel beoordeeld. Wij hebben van de zaakvoerders en van de verantwoordelijken van de vennootschap de voor onze controlewerkzaamheden vereiste ophelderingen en inlichtingen niet volledig verkregen. Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie een redelijke basis vormt voor het uitbrengen van ons oordeel. Ons inziens dient de interne controle op voorraden, op de administratieve organisatie met betrekking tot de handelsvorderingen en handelsschulden, en op wisselkoersverschillen grondig herzien en versterkt te worden. We hebben dit meegedeeld aan de zaakvoerders en verwijzen hieromtrent naar het verslag van de zaakvoerders waarin dit eveneens wordt vermeld.

De administratieve organisatie met betrekking tot de voorraad laat geen gepaste controle toe van het bestaan, de waardering, de volledigheid, en de juistheid van de betrokken rubriek en van de eraan gerelateerde posten in de resultatenrekening. De voorraad verschijnt in de jaarrekening voor een bedrag van 129.151 (000) EUR onder de rubriek voorraad waarvan met name debetbedragen in totaliteit ten belope van 20.991 (000) EUR en creditbedragen in totaliteit ten belope van 21.856 (000) EUR onvoldoende onderbouwd werden.

De administratieve organisatie met betrekking tot de handelsvorderingen laat geen gepaste controle toe van het bestaan, de waardering en de juistheid van de betrokken rubriek en van de eraan gerelateerde posten in de resultatenrekening. De handelsvorderingen verschijnen in de jaarrekening voor een bedrag van 168.164 (000) EUR onder de rubriek vorderingen op ten hoogste 1 jaar waarvan met name een bedrag van 26.124 (000) EUR onvoldoende onderbouwd werd.

De administratieve organisatie met betrekking tot de handelsschulden laat geen gepaste controle toe van het bestaan, de juistheid, de waardering, de volledigheid en de presentatie van de betrokken rubriek en van de eraan gerelateerde posten van de resultatenrekening. De handelsschulden verschijnen in de jaarrekening voor een bedrag van 126.172 (000) EUR onder de rubriek schulden op ten hoogste 1 jaar waarvan met name een bedrag van 35.055 (000) EUR onvoldoende onderbouwd werd. Daarnaast bevatten de handelsschulden foutiefelijk debetbedragen in totaliteit ten belope van 1.135 (000) EUR en schulden met betrekking tot belastingen, bezoldigingen en sociale lasten in totaliteit ten belope van 1.297 (000) EUR.

De administratieve organisatie met betrekking tot de gerealiseerde en niet-gerealiseerde wisselkoersresultaten laat geen gepaste controle toe van de juistheid, de waardering, de volledigheid en de presentatie van de betrokken posten in de resultatenrekening. De gerealiseerde wisselkoersverliezen bedragen 23.247 (000) EUR per eind september 2008, de gerealiseerde wisselkoerswinsten bedragen 23.446 (000) EUR per eind september 2008, de niet-gerealiseerde wisselkoersverliezen bedragen 5.597 (000) EUR per eind september 2008 en de niet-gerealiseerde wisselkoerswinsten bedragen 2.384 (000) EUR per eind september 2008.

Verder bevat de resultatenrekening een bedrag van 5.785 (000) EUR aan kosten die betrekking hebben op garantie verplichtingen waarvoor onvoldoende onderbouwing werd ontvangen.

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening afgesloten op 30 september 2008, omwille van het effect van hetgeen vermeld werd in de voorgaande paragrafen, geen getrouw beeld van het vermogen, de financiële toestand en de resultaten van de vennootschap, in overeenstemming met het in België van toepassing zijnde boekhoudkundig referentiestelsel.

Bijkomende vermeldingen en inlichtingen

Het opstellen en de inhoud van het jaarverslag, alsook het naleven door de vennootschap van het Wetboek van Vennootschappen en van de statuten, vallen onder de verantwoordelijkheid van de zaakvoerders.

Het is onze verantwoordelijkheid om in ons verslag de volgende bijkomende vermeldingen en inlichtingen op te nemen die niet van aard zijn om de draagwijdte van onze verklaring over de jaarrekening te wijzigen:

- Het jaarverslag behandelt de door de wet vereiste inlichtingen en stemt overeen met de jaarrekening. Wij kunnen ons echter niet uitspreken over de beschrijving van de voornaamste risico's en onzekerheden waarmee de vennootschap wordt geconfronteerd, alsook van haar positie, haar voorzienbare evolutie of de aanmerkelijke invloed van bepaalde feiten op haar toekomstige ontwikkeling. Wij kunnen evenwel bevestigen dat de verstrekte gegevens geen onmiskenbare inconsistenties vertonen met de informatie waarover wij beschikken in het kader van ons mandaat.
- Rekening houdend met de hierboven tot uitdrukking gebrachte afkeurende verklaring zijn wij van mening dat de boekhouding niet gevoerd wordt in overeenstemming met de in België toepasselijke wettelijke en bestuursrechtelijke voorschriften.

- Rekening houdend met de hierboven tot uitdrukking gebrachte afkeurende verklaring en met uitzondering van het laattijdig voorleggen aan de Algemene Vergadering van de jaarrekening en de laattijdige neerlegging van de jaarrekening en het jaarverslag, kunnen wij u niet melden of verrichtingen werden gedaan of beslissingen genomen in overtreding met de statuten of het wetboek van vennootschappen en of de verwerking van het resultaat die aan de algemene vergadering wordt voorgesteld, overeenstemt met de wettelijke en statutaire bepalingen.
- Wij vestigen de aandacht op de aanzienlijke risico's waarmee de vennootschap kan worden geconfronteerd indien er geen dringende aanpassing wordt doorgevoerd van de administratieve organisatie waarvan de betrouwbaarheid niet is gewaarborgd. Zoals onderstreept door de zaakvoerders in hun verslag, is er in het afgelopen boekjaar een hoge rotatie van personeel geweest dewelke de boekhouding heeft bemoeilijkt en de statutaire rapportering heeft vertraagd. De zaakvoerders zijn er zich terdege van bewust dat het uitbouwen van een goede interne controle-omgeving de prioriteit verdient.

Antwerpen, 14 september 2009

De commissaris

DELOITTE Bedrijfsrevisoren
BV o.v.v.e. CVBA
Vertegenwoordigd door Jurgens Kesselaers

Bijlage 5: De afkeurende controleverklaring van RA in 2008

ERNST & YOUNG

Ernst & Young
Bedrijfsrevisoren
Reviseurs d'Entreprises
J. Engelsdriest 52
B - 2040 Bongerhout (Antwerpen)
Tel: +32 (0)3 270 12 00
Fax: +32 (0)3 235 31 45
www.ey.com/be

**VERSLAG VAN DE COMMISSARIS
AAN DE ALGEMENE VERGADERING DER AANDEELHOUDERS VAN
OVER DE JAARREKENING OVER HET BOEKJAAR
AFGESLOTEN OP 30 DECEMBER 2008**

Overeenkomstig de wettelijke en statutaire bepalingen, brengen wij u verslag uit in het kader van ons mandaat van commissaris. Dit verslag omvat ons oordeel over de jaarrekening evenals de vereiste bijkomende vermeldingen en inlichtingen.

Afkeurende verklaring over de jaarrekening

Wij hebben de controle uitgevoerd van de jaarrekening over het boekjaar afgesloten op 30 december 2008, opgesteld overeenkomstig het in België van toepassing zijnde boekhoudkundig referentiestelsel, met een balansstaat van € 756.413 en waarvan de resultatenrekening afsluit met een verlies van het boekjaar van € 579.590.

Verantwoordelijkheid van de raad van bestuur voor het opstellen en de getrouwe weergave van de jaarrekening

Het opstellen van de jaarrekening valt onder de verantwoordelijkheid van de raad van bestuur. Deze verantwoordelijkheid omvat: het opzetten, implementeren en in stand houden van een interne controle met betrekking tot het opstellen en de getrouwe weergave van de jaarrekening die geen afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of het maken van fouten bevat; het kiezen en toepassen van geschikte waarderingsregels; en het maken van boekhoudkundige schattingen die onder de gegeven omstandigheden redelijk zijn.

Verantwoordelijkheid van de commissaris

Het is onze verantwoordelijkheid een oordeel over deze jaarrekening tot uitdrukking te brengen op basis van onze controle. Wij hebben onze controle uitgevoerd overeenkomstig de wettelijke bepalingen en volgens de in België geldende controlenormen, zoals uitgevaardigd door het Instituut van de Bedrijfsrevisoren. Deze controlenormen vereisen dat onze controle zo wordt georganiseerd en uitgevoerd dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Overeenkomstig deze controlenormen hebben wij controlewerkzaamheden uitgevoerd ter verkrijging van controle-informatie over de in de jaarrekening opgenomen bedragen en toelichtingen. De keuze van deze controlewerkzaamheden hangt af van onze beoordeling alsook van onze inschatting van het risico dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fraude of het maken van fouten.

Belgische vennootschap die de rechtsvorm van een coöperatieve
vennootschap met beperkte aansprakelijkheid heeft aangenomen
Société civile ayant emprunté la forme d'une société coopérative
à responsabilité limitée
RPR Brussel - RPM Bruxelles - OZA - TVA: BE 0446.334.78
Bank - Fortis - Banque 210-090900-69

33/06
33/35

Bij het maken van onze risico-inschatting houden wij rekening met de bestaande interne controle van de vennootschap met betrekking tot het opstellen en de getrouwe weergave van de jaarrekening ten einde in de gegeven omstandigheden de gepaste werkzaamheden te bepalen, maar niet om een oordeel te geven over de effectiviteit van de interne controle van de vennootschap. Wij hebben tevens de gegrondheid van de waarderingsregels, de redelijkheid van de betekenisvolle boekhoudkundige schattingen gemaakt door de vennootschap, alsook de voorstelling van de jaarrekening, als geheel beoordeeld. Ten slotte hebben wij van de raad van bestuur en van de verantwoordelijken van de vennootschap de voor onze controlewerkzaamheden vereiste ophelderingen en inlichtingen verkregen. Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie een redelijke basis vormt voor het uitbrengen van ons oordeel.

De vennootschap lijdt aanzienlijke verliezen die haar financiële toestand ernstig in het gevaar brengen. De raad van bestuur levert geen commentaar hieromtrent in de toelichting bij de jaarrekening, noch in het jaarverslag. Verder heeft de jaarrekening niet het voorwerp uitgemaakt van aanpassingen die in een dergelijke situatie noodzakelijk zijn.

Oordeel

Wij zijn van oordeel dat, rekening houdend met de in de voorgaande paragraaf omschreven financiële toestand van de vennootschap en met de toepasselijke wettelijke en bestuursrechtelijke voorschriften, de jaarrekening van afgesloten op 30 december 2008 geen getrouw beeld geeft van het vermogen, van de financiële toestand en van de resultaten van de vennootschap.

Bijkomende vermeldingen en inlichtingen

Het opstellen en de inhoud van het jaarverslag, alsook het naleven door de vennootschap van het Wetboek van vennootschappen en van de statuten, vallen onder de verantwoordelijkheid van de raad van bestuur.

Het is onze verantwoordelijkheid om in ons verslag de volgende bijkomende vermeldingen en inlichtingen op te nemen die niet van aard zijn om de draagwijdte van onze verklaring over de jaarrekening te wijzigen:

- Het jaarverslag behandelt voor het overige de door de wet vereiste inlichtingen en stemt overeen met de jaarrekening. Wij kunnen ons echter niet uitspreken over de beschrijving van de voornaamste risico's en onzekerheden waarmee de vennootschap wordt geconfronteerd, alsook van haar positie, haar voorzienbare evolutie of de aanmerkelijke invloed van bepaalde feiten op haar toekomstige ontwikkeling. Wij kunnen evenwel bevestigen dat de verstrekte gegevens geen onmiskenbare inconsistenties vertonen met de informatie waarover wij beschikken in het kader van ons mandaat.

ERNST & YOUNG

- Rekening houdend met de hierboven uitgedrukte afkeurende verklaring, zijn wij van oordeel dat de boekhouding niet is gevoerd overeenkomstig de in België van toepassing zijnde wettelijke en bestuursrechtelijke voorschriften.
- Voor het overige dienen wij u geen verrichtingen of beslissingen mede te delen die in overtreding met de statuten of het Wetboek van vennootschappen zijn gedaan of genomen. De verwerking van het resultaat die aan de algemene vergadering wordt voorgesteld, stemt overeen met de wettelijke en statutaire bepalingen.
- Aangezien het eigen vermogen negatief is, kan iedere belanghebbende, zoals bepaald in artikel 634 van het Wetboek van vennootschappen, de ontbinding van de vennootschap voor de rechtbank vorderen. In voorkomend geval kan de rechtbank aan de vennootschap een termijn toestaan om haar toestand te regulariseren.

Antwerpen, 22 juni 2009

Ernst & Young Bedrijfsrevisoren BCVBA
Commissaris, vertegenwoordigd door

Jef Van de Weyer
Vennoot

Ref.: 09JVW0172 - JVdW/TC.320.778/rvdb

Verslag van de commissaris van 22 juni 2009 over de jaarrekening van
afgesloten op 30 december 2008 (vervolg)

3

35/35
35/35

Bijlage 6: De afkeurende controleverklaring van SA in 2008

BDO Atrio
Bedrijfsrevisoren

Clinconpark
Ter Regterrie 7, bus 3
B-8800 Roeselare
Tel: 051 / 26 08 40 - Fax: 051 / 24 10 89

VERSLAG VAN DE COMMISSARIS AAN DE ALGEMENE VERGADERING DER AANDEELHOUDERS VAN DE VENNOOTSCHAP OVER DE JAARREKENING OVER HET BOEKJAAR AFGESLOTEN OP 31 DECEMBER 2008

Overeenkomstig de wettelijke en statutaire bepalingen, brengen wij u verslag uit in het kader van het mandaat van commissaris. Dit verslag omvat ons oordeel over het getrouw beeld van de jaarrekening evenals de vereiste bijkomende vermeldingen en inlichtingen, en volgt op ons, aan u gericht, verslag van niet-bevinding opgesteld op 3 juli 2009, bij het ontbreken van de jaarrekening vastgesteld binnen de door de wet bepaalde termijn.

Afkeurende verklaring over de jaarrekening

Wij hebben de controle uitgevoerd van de jaarrekening over het boekjaar afgesloten op 31 december 2008, opgesteld op basis van het in België van toepassing zijnde boekhoudkundig referentiestelsel, met een balanstotaal van 8.052.693,86 EUR en waarvan de resultatenrekening afsluit met een verlies van het boekjaar van -1.781.396,15 EUR.

Het opstellen van de jaarrekening valt onder de verantwoordelijkheid van het bestuursorgaan. Deze verantwoordelijkheid omvat onder meer: het opzetten, implementeren en in stand houden van een interne controle met betrekking tot het opstellen en de getrouwe weergave van de jaarrekening die geen afwijkingen van materieel belang, als gevolg van fraude of van het maken van fouten, bevat; het kiezen en toepassen van geschikte waarderingsregels en het maken van boekhoudkundige ramingen die onder de gegeven omstandigheden redelijk zijn.

Het is onze verantwoordelijkheid een oordeel over deze jaarrekening tot uitdrukking te brengen op basis van onze controle. Wij hebben onze controle uitgevoerd overeenkomstig de wettelijke bepalingen en volgens de in België geldende controlenormen, zoals uitgevaardigd door het Instituut van de Bedrijfsrevisoren. Deze controlenormen vereisen dat onze controle zo wordt georganiseerd en uitgevoerd dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang, als gevolg van fraude of van het maken van fouten, bevat.

Overeenkomstig voornoemde controlenormen hebben wij rekening gehouden met de administratieve en boekhoudkundige organisatie van de vennootschap, alsook met haar procedures van interne controle. Wij hebben van de verantwoordelijken en van het bestuursorgaan van de vennootschap de voor onze controles vereiste ophelderingen en inlichtingen verkregen.

Wij hebben op basis van steekproeven de verantwoording onderzocht van de bedragen opgenomen in de jaarrekening. Wij hebben de gegrondheid van de waarderingsregels, de redelijkheid van de betekenisvolle boekhoudkundige ramingen gemaakt door de vennootschap, alsook de voorstelling van de jaarrekening als geheel beoordeeld. Wij zijn van mening dat deze werkzaamheden een redelijke basis vormen voor het uitbrengen van ons oordeel.

Tot besluit van onze controlewerkzaamheden kunnen wij volgende vaststellingen formuleren:

1. De deelnemingen in verbonden ondernemingen werden opgenomen onder de geldbeleggingen in plaats van onder de financiële vaste activa, met als gevolg dat in de toelichting de staat van de financiële vaste activa en de tabel met inlichtingen omtrent de deelnemingen niet is ingevuld.
Deze deelnemingen zijn in de balans opgenomen aan hun aanschaffingswaarde die afgerond 1.151.000,00 EUR meer bedraagt dan het aandeel in hun eigen vermogen zoals blijkt uit hun laatst neergelegde jaarrekeningen. Op deze deelnemingen werden geen waardeverminderingen geboekt.
2. De handelsvorderingen bevatten voor afgerond 1.397.000,00 EUR achterstallige vorderingen waarvoor onvoldoende zekerheid omtrent de inbaarheid kon worden bekomen. Op deze vorderingen werden geen waardeverminderingen geboekt.
3. De actiefrubriek "Overige vorderingen op korte termijn" bevat vorderingen voor een gezamenlijk bedrag van afgerond 261.000,00 EUR waarvoor onvoldoende zekerheid omtrent de inbaarheid kon worden bekomen. Op deze vorderingen werden geen waardeverminderingen geboekt.
4. Zoals vermeld in de toelichting bij de jaarrekening is de vennootschap verwickeld in meerdere geschillen met klanten en leveranciers. De uiteindelijke uitkomst van deze geschillen kan naar het oordeel van de verantwoordelijken van de vennootschap op dit ogenblik niet worden bepaald en er werd geen voorziening voor risico's en kosten hiervoor in de jaarrekening opgenomen.
5. De vennootschap lijdt aanzienlijke verliezen die haar financiële toestand ernstig in gevaar brengen. De raad van bestuur geeft onvoldoende verantwoording van de toepassing van de waarderingsregels in de veronderstelling van continuïteit en de jaarrekening heeft niet het voorwerp uitgemaakt van aanpassingen die in een dergelijke situatie noodzakelijk zijn.

Wij zijn van oordeel dat, omwille van het effect op de jaarrekening van de opmerkingen vermeld in de voorgaande paragrafen, de jaarrekening afgesloten op 31 december 2008 geen getrouw beeld geeft van het vermogen, de financiële toestand en de resultaten van de

vennootschap, in overeenstemming met het in België van toepassing zijnde boekhoudkundig referentiestelsel.

Bijkomende vermeldingen en inlichtingen

Het opstellen en de inhoud van het jaarverslag, alsook het naleven door de vennootschap van het Wetboek van vennootschappen en van de statuten, vallen onder de verantwoordelijkheid van het bestuursorgaan.

Het is onze verantwoordelijkheid om in ons verslag de volgende bijkomende vermeldingen en inlichtingen op te nemen die niet van aard zijn om de draagwijdte van onze verklaring over de jaarrekening te wijzigen:

- Het jaarverslag behandelt de door de wet vereiste inlichtingen en stemt overeen met de jaarrekening. Wij kunnen ons echter niet uitspreken over de beschrijving van de voornaamste risico's en onzekerheden waarmee de vennootschap wordt geconfronteerd, alsook van haar positie, haar voorzienbare evolutie of de aanmerkelijke invloed van bepaalde feiten op haar toekomstige ontwikkeling. Wij kunnen evenwel bevestigen dat de verstrekte gegevens geen onmiskenbare inconsistenties vertonen met de informatie waarover wij beschikken in het kader van ons mandaat.
- Onverminderd formele aspecten van ondergeschikt belang, en onder voorbehoud van de opmerkingen in het eerste deel van dit verslag, werd de boekhouding gevoerd overeenkomstig de in België van toepassing zijnde wettelijke en bestuursrechtelijke voorschriften.
- De wettelijke termijnen voor opmaak en voorlegging van de jaarrekening, bijeenroeping van de algemene vergadering en neerlegging van de jaarrekening werden niet gerespecteerd.

Uit de balans blijkt dat het netto-actief, ten gevolge van verliezen, gedaald is tot minder dan één vierde van het maatschappelijk kapitaal. Hoewel het jaarverslag de continuïteit van het bedrijf motiveert, onthefte dit de raad van bestuur niet van de verplichting om de algemene vergadering bijeen te roepen en een herstelplan voor te leggen overeenkomstig en binnen de termijnen voorzien in artikel 633 van het Wetboek van vennootschappen. Deze procedure werd niet in acht genomen, waardoor de wetteksten niet werden nageleefd.

Rekening houdend met de hierboven tot uitdrukking gebrachte afkeurende verklaring, kunnen wij u niet melden of er nog andere verrichtingen werden gedaan of beslissingen genomen in overtreding met de statuten of het Wetboek van vennootschappen, en of de

verwerking van het resultaat die aan de algemene vergadering wordt voorgesteld, overeenstemt met de wettelijke en statutaire bepalingen.

- De onderneming wordt gekenmerkt door een relatief beperkte omvang en organisatie. De controlemethodiek is derhalve hieraan aangepast en omvat voornamelijk een substantiële controle. Op basis van steekproeven en deelwaarnemingen werd de verantwoording onderzocht van de bedragen opgenomen in de jaarrekening.

Roeselare, 28 september 2009.

BDO Atrio Bedrijfsrevisoren Burg. Ven. CVBA
Commissaris
Vertegenwoordigd door Bertin Pouseele

Bijlage 7: De afkeurende controleverklaring van YA in 2008

PriceWaterhouseCoopers
Reviseurs d'Entreprises
PriceWaterhouseCoopers
Bedrijfsrevisoren
Wilcoffplein 5 G
B-1000 Gent
Telephone +32 (0)9 268 82 11
Facsimile +32 (0)9 268 82 99
www.pwc.com

VERSLAG VAN DE COMMISSARIS AAN DE ALGEMENE VERGADERING DER AANDEELHOUDERS VAN DE VENNOOTSCHAP OVER DE JAARREKENING OVER HET BOEKJAAR AFGESLOTEN OP 31 DECEMBER 2008

Overeenkomstig de wettelijke en statutaire bepalingen, brengen wij U verslag uit in het kader van ons mandaat van commissaris. Dit verslag omvat ons oordeel over de jaarrekening evenals de vereiste bijkomende vermeldingen.

Afkeurende verklaring over de jaarrekening

Wij hebben de controle uitgevoerd van de jaarrekening van over het boekjaar afgesloten op 31 december 2008, opgesteld op basis van het in België van toepassing zijnde boekhoudkundig referentiestelsel, met een balans totaal van EUR 18.341.966 en waarvan de resultatenrekening afsluit met een winst van het boekjaar van EUR 501.425.

Het opstellen van de jaarrekening valt onder de verantwoordelijkheid van de Raad van Bestuur. Deze verantwoordelijkheid omvat: het opzetten, het implementeren en het in stand houden van een interne controle met betrekking tot de opstelling en de getrouwe weergave van de jaarrekening, die geen afwijkingen bevat die van materieel belang zijn als gevolg van fraude of van fouten, alsook het kiezen en het toepassen van geschikte waarderingsregels en het maken van boekhoudkundige ramingen die onder de gegeven omstandigheden redelijk zijn.

Het is onze verantwoordelijkheid een oordeel te geven over deze jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle uitgevoerd overeenkomstig de wettelijke bepalingen en volgens de in België geldende controlenormen, zoals uitgevaardigd door het Instituut der Bedrijfsrevisoren. Deze controlenormen vereisen dat onze controle zo wordt georganiseerd en uitgevoerd dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen bevat van materieel belang.

PriceWaterhouseCoopers / Revisoren d'Entreprises société civile coopérative à responsabilité limitée
PriceWaterhouseCoopers Bedrijfsrevisoren burgerlijke coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid
Societe Societ / Maatschappelijke zinn. vzw/waam Gendin, Woluwekaai 18, B-1120 Sint-Gevens-Woluwe
Registre des personnes morales/Rechtspersonenregister: 0426501044 / Bruxelles-Brussel TVA/BTW BE 429.501.944 / IVA 130139125-01

Overeenkomstig deze normen, hebben wij controlewerkzaamheden uitgevoerd ter staving van de in de jaarrekening opgenomen bedragen en inlichtingen. De keuze van de uitgevoerde werkzaamheden is afhankelijk van onze beoordeling en van de inschatting van het risico op materiële afwijkingen in de jaarrekening als gevolg van fraude of van fouten. Bij het maken van die risico-inschatting, hebben wij rekening gehouden met de interne controle van de vennootschap met betrekking tot de opstelling en de getrouwe weergave van de jaarrekening om controleprocedures vast te leggen die geschikt zijn in de gegeven omstandigheden, maar niet om een oordeel te geven over de doeltreffendheid van die interne controle. Wij hebben tevens een beoordeling gemaakt van het passend karakter van de waarderingsregels, de redelijkheid van de door de vennootschap gemaakte boekhoudkundige ramingen en de voorstelling van de jaarrekening in haar geheel. Ten slotte hebben wij van de Raad van Bestuur en de verantwoordelijken van de vennootschap de voor onze controle noodzakelijke verduidelijkingen en inlichtingen bekomen. Wij zijn van mening dat de door ons verkregen informatie een redelijke basis vormt voor het uitbrengen van ons oordeel.

De jaarrekening afgesloten op 31 december 2008 bevat een vordering op korte termijn ten bedrage van EUR 18.044.530 ten opzichte van een verbonden onderneming. Deze onderneming bevindt zich momenteel in financiële moeilijkheden. Nochtans is geen enkele waardevermindering op deze vordering geboekt. Indien de noodzakelijke waardevermindering wordt geboekt, dan vermindert het eigen vermogen significant.

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening afgesloten op 31 december 2008, omwille van het effect van de toestand vermeld in voorgaande paragraaf op de financiële toestand van de vennootschap, geen getrouw beeld van het vermogen, de financiële toestand en de resultaten van de vennootschap, in overeenstemming met het in België van toepassing zijnde boekhoudkundig referentiestelsel.

Bijkomende vermeldingen

De opstelling en de inhoud van het jaarverslag, alsook het naleven door de vennootschap van het Wetboek van vennootschappen en van de statuten, vallen onder de verantwoordelijkheid van de Raad van Bestuur.

Het is onze verantwoordelijkheid om in ons verslag de volgende bijkomende vermeldingen op te nemen die niet van aard zijn om de draagwijdte van onze verklaring over de jaarrekening te wijzigen:

- Het jaarverslag behandelt de door de wet vereiste inlichtingen en stemt overeen met de jaarrekening. Wij kunnen ons echter niet uitspreken over de beschrijving van de voornaamste risico's en onzekerheden waarmee de vennootschap wordt geconfronteerd, alsook van haar positie, haar voorzienbare evolutie of de aanmerkelijke invloed van bepaalde feiten op haar toekomstige ontwikkeling. Wij kunnen evenwel bevestigen dat de verstrekte gegevens geen onmiskenbare inconsistenties vertonen met de informatie waarover wij beschikken in het kader van ons mandaat.

- Rekening houdend met de hierboven tot uitdrukking gebrachte afkeurende verklaring, zijn wij van mening dat de boekhouding niet gevoerd wordt overeenkomstig de in België toepasselijke wettelijke en statutaire bepalingen.
- Rekening houdend met de hierboven tot uitdrukking gebrachte afkeurende verklaring, kunnen wij u niet melden of de verrichtingen werden gedaan of beslissingen genomen in overtreding met de statuten of het Wetboek van vennootschappen en of de verwerking van het resultaat die aan de algemene vergadering wordt voorgesteld, overeenstemt met de wettelijke en statutaire bepalingen.

Gent, 20 mei 2009

De commissaris
PricewaterhouseCoopers Bedrijfsrevisoren
vertegenwoordigd door

Eddy Dams
Bedrijfsrevisor

Auteursrechtelijke overeenkomst

Ik/wij verlenen het wereldwijde auteursrecht voor de ingediende eindverhandeling:

De afkeurende controleverklaring

Richting: **master in de toegepaste economische wetenschappen-accountancy en financiering**

Jaar: **2010**

in alle mogelijke mediaformaten, - bestaande en in de toekomst te ontwikkelen - , aan de Universiteit Hasselt.

Niet tegenstaand deze toekenning van het auteursrecht aan de Universiteit Hasselt behoud ik als auteur het recht om de eindverhandeling, - in zijn geheel of gedeeltelijk -, vrij te reproduceren, (her)publiceren of distribueren zonder de toelating te moeten verkrijgen van de Universiteit Hasselt.

Ik bevestig dat de eindverhandeling mijn origineel werk is, en dat ik het recht heb om de rechten te verlenen die in deze overeenkomst worden beschreven. Ik verklaar tevens dat de eindverhandeling, naar mijn weten, het auteursrecht van anderen niet overtreedt.

Ik verklaar tevens dat ik voor het materiaal in de eindverhandeling dat beschermd wordt door het auteursrecht, de nodige toelatingen heb verkregen zodat ik deze ook aan de Universiteit Hasselt kan overdragen en dat dit duidelijk in de tekst en inhoud van de eindverhandeling werd genotificeerd.

Universiteit Hasselt zal mij als auteur(s) van de eindverhandeling identificeren en zal geen wijzigingen aanbrengen aan de eindverhandeling, uitgezonderd deze toegelaten door deze overeenkomst.

Voor akkoord,

Vanmuisen, Katrien

Datum: **31/05/2010**